

ДИМИТРИЈЕ В. ЉОТИЋ
САБРАНА ДЕЛА

1936-1937.

КЊИГА 4

Београд 2001

Димитрије В. Љотић

САБРАНА ДЕЛА

Књига 4.

1936-1937.

Београд, 2001.

Димитрије Љотић
Сабрана дела
Књига 4.

Приредио:
др Драган Суботић
Београд, 2001.

Уређивачки одбор:
Ђорђе Ј. Јанић,
др Драган Суботић,
Слободан Ивошевић,
Владаца Гавриловић

Унос текста
и прелом:
Слава Милановић
Петар Милановић

Издавач:
Задруга, Нови Сад

Штампа:
Art Print, Нови Сад

Тираж:
1.000 примерака

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	5
СТАЛЕЖИ И КЛАСЕ	29
КО ЋЕ ДАТИ НОВ РЕД	31
ФРОНТОВИ	33
НАШИ ПРИВРЕДНИЦИ И СТРАНИ КАПИТАЛ	35
ВРШИДБА И ПОРЕЗА... ..	38
САМОУНИШТЕЊЕ ШПАНИЈЕ	38
РАЗМИШЉАЊА О ВЛАДАМА	40
ПУТЕМ ВЕЛИКОГ БАЛКАНЦА И МИРОНОСЦА... ..	41
КО СПАСАВА КАПИТАЛИЗАМ?	42
УЧЕЊЕ ЗБОРА И ТЕОРЕТИЧАРИ ДЕМОКРАТИЈЕ	44
ДРАМА ДЕЛА - ДРАМА ХЕРОЈА	45
ЛИБЕРАЛНА ДЕМОКРАТИЈА И СТАЛЕЖИ	46
О КОРУПЦИЈИ	47
БЕЗ НАСЛОВА	48
БЛАГООБРАЗНИ ЈОСИФ С НИКОДИМОМ... ..	49
ДА ЛИ СМО ФАШИСТИ?	51
ТАВОРЕЊЕ И ЖИВОТАРЕЊЕ	53
ДВЕ РЕВОЛУЦИЈЕ	54
ЈОШ ЈЕДНОМ: КОМУНИСТИ!	56
ИСТИНСКА РЕВОЛУЦИЈА	58
МАСКЕ ДОЛЕ	61
ЗАБРАЊЕНИ БОЖИЋ	62
ЈУГОСЛОВЕНСКА ДРАМА	66
СРПСКИ ФРОНТ	68
ВАЖНИЈЕ ОД ВАЖНОГ	73
ОДГОВОР ДРУГА ДИМИТРИЈА ЉОТИЋА Г. ЖИВОТИ МИЛАНОВИЋУ	75
ПОЗИВ НА РЕД	77
НИКО НАС НЕ МОЖЕ КУПИТИ	79
О ТЕХНИЧКОЈ УНИЈИ	80
ИЗ ТРИЈУМФА У ТРИЈУМФ... ..	86
„САВЕТ УЧИНИШЕ”	88
ДРУГ ЉОТИЋ О ТЕХНИЧКОЈ УНИЈИ	89
ДРУГ ДИМИТРИЈЕ ЉОТИЋ	93
О ПОДМЕТАЊИМА „ПОЛИТИКЕ”	93
ЊИХОВИ НАПАДИ ЧИНЕ НАМ ЧАСТ И РАДОСТ	96
УПРКОС СВЕМУ	98
НЕАКТУЕЛНА ТЕМА	107
ПОУЧАН СЛУЧАЈ	109
ЗАБРАЊЕНИ УСКРС	110
МЕРИЛО КОЈИМ СЕ НЕ МЕРИ	112
ЛАВЉА КОЖА И МАГАРЕЋЕ УШИ	114
СЛАБОСТ ДУХА	116
КАКО НАСТАЈУ РЕВОЛУЦИЈЕ	119
МИСТЕРИЈА ИСУСОВА	123

ЧЛАНАК БЕЗ НАСЛОВА	125
НЕРЕШЕНИ ПРОБЛЕМИ	128
ШТА ХОЋЕ ДР. МАЧЕК?	130
ДА СЕ НЕ ЗАБОРАВИ	131
НЕСПОРАЗУМ КОД СПОРАЗУМАША	132
ЗБОР ЋЕ ПОБЕДИТИ	134
ОПЕТ О НЕМОГУЋНОСТИ СПОРАЗУМА	136
ЗВЕРКА И ЊЕН ТРАГ	139
СО И ВИДЕЛО	142
НАШ МЛАДИ КРАЉ	144
СОКОЛСКА ПЕТРОВА ПЕТОЛЕТНИЦА	145
БОРБА ЛЕТЦИМА	146
ВЕСЕЛА ЗЕМЉА	147
ДРЖАВА У ОТКАЗУ	149
НОВИ СПОРАЗУМ УДРУЖЕНЕ ОПОЗИЦИЈЕ	150
ПРВА РАЗМИШЉАЊА О СПОРАЗУМУ	153
ВЕСТ О ЉУТЊИ И ПРЕТЊИ	155
БОРЦИМА, ПРИСТАЛИЦАМА И ПРИЈАТЕЉИМА ЗБОРА	158
РЕГИСТАР ЛИЧНИХ И ГЕОГРАФСКИХ ИМЕНА	159

ПРЕДГОВОР

ЗБОР, ТЕХНИЧКА УНИЈА И ИЗБОРИ

а) ЗБОР и техничка унија

Одговарајући средином 30-тих година прошлог века на оптужбе комуниста да наводно „прима” помоћ из иностранства (да прима новац), Љотић то илуструје примером из Француске где је у Скупштини, управо од „антифашиста” одбачен предлог да путем једног анкетног одбора утврди које странке то примају из СССР-а. Пошто је иста ситуација била у Краљевини Југославији, отворено је говорио:

И ми врло радо пристајемо на сваку анкету и сваки суд да испита изворе наших средстава, па би врло радо видели ту на том суду, „антифашисте” и остале групе, као и разне листове кроз које је на нас била осуђена паљба.

Али, разуме се, на то се ни код нас неће пристати као што ни у Француској тога пристанка „антифашисти” неће дати.

А после опет нека говоре о „плаћеницима” из иностранства”.¹

Поводом говора Ж. Милановића у Финансијском одбору Народне скупштине, а на наговор др Милана Стојадиновића, да ЗБОР прима новац из Немачке, Велибор Јонић, главни тајник ЈНП „Збор”, оспорио је фебруара 1937. године ове неаргументоване тврдње следећим речима: „Тврђење г. Милановића да „Збор” финансира једна страна држава јесте ординарна клевета и гнусна лаж. Покрет се издржава искључиво доприносима својих чланова...”, истовремено захтевајући:

1) Нека наведе име ревизора, који му је дао поменуте лажне информације:

2) Нека каже који је то задружни Савез г. Љотића у питању, пошто г. Љотић води неколико задружних савеза.

Ако нам г. Милановић у року од десет дана не одговори, онда ће он не само у нашим очима, већ у очима целе јавности бити и остати најординарнији денунцијант и клеветник. Биће чак и нешто горе. Народна скупштина имаће онда да одлучи да ли се посланички мандат сме да употребљава за неодговорно и крваво играње чашћу честитих и националних људи, па чак и читавог једног националног покрета”.²

У одговору уредништву „Политике” и „Времена”, у „Отаџбини” од 6. фебруара 1937. године, је наведено и то да су на конгресу национал-социјалистичке странке у Нирнбергу прошле године присуствовала два члана „Збора”: г. др Јурај Коренић, лекар из Загреба и др Данило Грегорић адвокат из Београда, поред г. Драгомира М. Стојановића, народног посланика и секретара Народне скупштине и неколико стотина политичких људи из целог света. Поменути чланови „Збора” ишли су на

¹ Д. В. Љотић: „Поучан случај”, „Отаџбина”, бр. 154, 27. март 1937. год.

² „Чиста се злата - рђа не хвата”, „Отаџбина”, 6. фебруар 1937; Упореди одговор Ж. Милановића: „Збор г. Љотић дисквалификован за јавни живот”, „Време”, 23. II 1937. год.

овај конгрес лично позвани и у своје име. „Збор” се, међутим, не би либио да пошаље своје делегате на овај конгрес, да је као покрет био позван, као што би послао своје делегате и на сваку другу националистичку и антимарксистичку манифестацију у иностранству.

Исто тако, наведено је и то да се о неспоразумима у вези трговине Воћарског савеза шљивама са Немачком „обрати Воћарском савезу или нека путем власти, којој је близу г. Милановић изврши преглед његових књига, па ће се уверити на шта је добит употребљена. Земаљски савез воћарских задруга, као независна привредна установа, у чијем управном и надзорном одбору седе људи из разних политичких партија, даће по томе свој одговор. Покрет „Збор” као и „Отаџбина”, ни пет кршних пара од тога нису имали.

3) Покрет „Збор” нема никакве везе ни са каквим трговачким предузећем не само у Загребу, већ ни у целој земљи. Ако ма где који члан „Збора” учествује у таквим предузећима, то он чини лично и у своје име, на основу права која му дају закони земаљски.

4) Лист „Отаџбина” шаље се бесплатно у циљу пропаганде свима онима, за које „Отаџбина” или „Збор” то нађу за сходно. Рачунске књиге „Отаџбине” стоје свакоме на увид, из којих се може уверити како се тај терет сноси.

5) Биланс „Отаџбине” је наш понос, јер се из њега може видети колике жртве наши другови подnose ради излагања нашег главног органа. Он се може увек објавити.

6) Никаких „конкретних” ни „неконкретних” разговора између представника „Збора” и партијских представника ма које стране државе није било.

7) Тенденционално писање „Хрватског Дневника” потписаном је познато. На то писање одговорила је данашња „Отаџбина”. На писање некакве „Северне Страже” и некаквог „Сеоског бича” сматрамо да је неозбиљно обзирати се.

8) Од лица: Данић, Алијаш Голдштајн, др Мандл, Кох, потписани зна само толико да су Данић и др Мандл били чиновници Воћарског савеза. Чланови „Збора” нису били никада. За другу двојицу никад није ни чуо.

9) Не само да ли сматрам, већ позивам г. Милановића, као и сваког другог да изнесе све што зна о тобожњем закулисном раду „Збора”. Оно што је г. Милановић досад изнео, то није ништа „конкретно”, већ ординарна подметања и клевета”.³

Љотићева одбрана поводом написа „Како је Данић - Дијамантштајн намеравао да обмане немачке националисте и Збор г. Љотића”, („Политика” бр. 11.608) од 1937. базирала се на следећим чињеницама:

„1. Из полемике „Збор” - Милановић, јасно је да „Збор” ни од кога из министарства, ни посредним ни непосредним путем, није примио никакву материјалну помоћ.

Г. Милановић који је тврдио супротно, тужен је Суду, па ће одлука судска у овој ствари најбоље показати на чијој је страни истина.

³ „Отаџбина”, 6. фебруар 1937. год.

2. Али овом приликом, пошто се последњим написима тврдило да је мени, из Немачке, новац нуђен, па да сам ја то одбио, сматрам за дужност да изјавим да такво тврђење истини не одговара.

Никакав ми новац из иностранства није нуђен, а сваки озбиљан човек који зна моја схватања, зна и то да бих сваку такву понуду одбио.

3. У целој овој полемици ваља двојити моју привредно-задружну делатност од мог рада као председника „Збора“, јер су заиста и потпуно одељени.

Огроман број чланова ових организација није у „Збору“, а ни многи чланови Управних и надзорних одбора нису чланови покрета. То је пак најбоље јемство да се „Збор“ не може користити материјалним средствима тих задружних организација.

4. Произвођачке задружне организације, тежећи да својим члановима пруже што повољнију цену, настојале су и у међународној размени да се што више приближе потрошачу.

Због тога су чинили разне напоре на тржиштима Немачке, Чешке, Аустрије, Француске, Белгије, а у последње време и Скандинавских земаља. При овој је у првом реду била Немачка, једно због свог уређеног тржишта, а друго због обимности саме пијаце.

У том циљу је Земаљски савез воћарски ангажовао од 1. јула 1936. године Милана Данића, ставивши му у задатак проучавање и организовање пласирања у иностранству производа наших организација задружно-произвођачких.

Данић није имао никакве везе са „Збором“. Ни од „Збора“, ни од мене, ни са мојим знањем, није Данић добио какав год политички задатак.

5. Преко Данића, који је поверени му напред показани задатак вршио доста успешно, дошао сам у везу са представницима разних чисто економских немачких организација.

Из разговора са овима појавила се мисао о сталној организацији боље размене добара међу народима.

Тако је дошло до првих основа „Техничке уније“.

По првобитној замисли, коју сам прихватио, то би требало да буде једна организација у коју би ушли прави представници свију грана наше народне привреде. У исто време, у Немачкој, остварила би се слична организација која би обухватила представнике немачке народне привреде.

Између ових двеју организација, вршила би се размена добара, док би унутра у земљи, свака организација исплате односно наплате вршила својим члановима у домаћој монети.

При том нарочито истичем да је „Техничка унија“ била замишљена тако, да би се сличне организације могле створити и у другим земљама, а не само у Немачкој и у Југославији, те да то временом постане тип за будућу међународну размену.

Било је немогуће према томе да „Техничка унија“ постане нека експозитура „Збора“, пошто су унутра требало да буду учлањени претставници целокупне земаљске привреде, без обзира на њихова политичка мишљења.

Ово утолико пре што сам све разговоре са немачким представницима водио јавно, па сам их лично довео у везу са надлежним државним органима.

6. Почетком децембра прошле године, кад ми се учинило да „Техничка унија” неће моћи да одговори оваквој првобитној замисли, изјавио сам заинтересованим, да у овој нећу учествовати.

Неколико дана доцније сазнао сам да је „Техничка унија” основана у Загребу, под председништвом г. др Јураја Коренића, лекара из Загреба. Сазнавши за ово захтевао сам од др Коренића као истакнутог члана „Збора”, да ми писмено објасни свој поступак. А после тога тражио сам од њега да из „Техничке уније” иступи што ми је он одмах и обећао с тим, да ће то учинити чим уреди неодложне техничке послове, који су му самим примањем овог положаја припали.

7. Првих дана месеца децембра сазнао сам и за извесне моменте из ранијег живота Данићевог. Од тог времена одузети су му послови, које је дотле за рачун задружних организација вршио.

8. Позадина целокупне ове кампање је јасна.

Требало је један политички покрет таквог значаја и таквог замаха, као што је „Збор” упрљати.

Сад је ваљда свакоме јасно да се у томе није успело, већ напротив да је „Збор” изнад могућности да буде упрљан.

Сад се чине покушаји да се људи у „Збору” покажу наивним.

Али исто тако, као и први део кампање, и овај ће се свршити поразно по оне, који су ову кампању покренули, јер се из предњег излагања види, да нико није успео да „Збор”, задружне организације којима сам на челу, или мене самог, превари.

Показало се и овом приликом, да је начело „Збора”, и моје тачно: „Прав пут је најбољи пут”.⁴

У одговору Димитрија Љотића - Животи Милановићу (Објављено у „Отаџбини”, 11. фебруара 1937. године) напомиње се и то да је преглед пословних књига наредио тадашњи министар пољопривреде др Драгутин Јанковић „недељу дана пошто је у „Отаџбини” изишао познати чланак „Житије једног министра”, којим се он нашао погођен.

Против прегледа не само да ни Савез, ни ја, нисмо имали ништа против, већ напротив Савез се петнаест дана раније обратио Привилегованој аграрној банци и молио је за преглед свога рада. Привилегована аграрна банка је комисију од два чиновника одредила и ови су већ радили увелико кад је комисија Министарства пољопривреде дошла.

Нама нису сметале ни две комисије. Сметала је тадањем министру комисија Привилеговане аграрне банке и он је безусловно захтевао од Привилеговане аграрне банке да комисију уклони што је ова и учинила.

Оно што ми нисмо могли дозволити и против чега смо се код одређене комисије борили јесте њен лични састав. Ту је било пет чланова, од којих је један био један бивши судија, кога сам ја због врло незгодне ствари пензионисао кад сам био министар правде; један чиновник једне установе с којом су Савези у спору и један ревизор Главног одбора Српских земљорадничких задруга, кога нисмо због односа наших с Главним савезом могли да примимо, а ни зато што се баш тих дана

⁴ Димитрије Љотић: „О Техничкој унији: Уредништву „Политике”, „Правде”, „Отаџбина”, 20. фебруара 1937. год.

утврдило при прегледу Савеза аграрних заједница у Скопљу, да ревизори Главног савеза не иду да врше преглед толико, колико да на силу Бога створе кривицу па ма то морало да буде и крађом докумената. Врло радо смо осталим неизузетим члановима комисије дозвољавали преглед, а изузетим пак само кад г. министар донесе претходно одлуку о њиховом изузећу, односно неизузећу.

А то баш г. министар није хтео, већ је захтевао, без обзира на закон о Управном поступку, да и изузети чланови морају да врше преглед, с тим да ако то Савез и не дозволи да се силом од нас одузму просторије, књиге и документа”.⁵

Убрзо се 20. фебруара 1938. године, огласио и Велибор Јонић, поводом написа г. Животе Милановића у „Политици” и „Времену” од 10. фебруара. Пошто је подсетио да је против Милановића поднета кривична пријава Окружном суду у Београду, Јонић је веома прецизно написао како су два лица која припадају ЗБОР-у, узела учешћа на нирнбершком националсоцијалистичком конгресу. На конгрес су се „јављали представници готово свих народа, свих културних политичких групација, често са дијаметрално различитим гледиштима од националсоцијализма. Чак се на конгресу јавља један званични функционер наше Народне скупштине. По чудној логици г. Милановића сви ти учесници треба да су, у најмању руку, поклоници националсоцијализма, а по још чуднијем моралу његовом сви су они плаћеници националсоцијалистичке Немачке. Г. Милановић је изгледа неспособан да одвоји идеју од - пара. Своју смешну претпоставку узима за доказ. Он подмеће „Збору” да овај врши плаћеничку пропаганду националсоцијализма у Југославији иако су најпозваније личности у „Збору” у више махова подвлачили разлику која постоји између ова два покрета. Али г. Милановићу и није до истине, јер он и злонамерно - не само по незнању - импутира „Збору” националсоцијализам, прима и протура измишљотину дебелих капиталиста, лажних демократа и комуниста. Свих оних који од „Збора” с правом зазиру”.⁶

Када је реч о оптужби да се субвенционира Љотићев задружни савез, Јонић вели како „постоје у овој земљи разноврсни задружни савези. Стално субвенционирани, они су постали паразити народа и државе. За савезе на чијем челу стоји г. Љотић то је немогуће рећи. Напротив, они су савезно задругарство претворили у задружно савезништво. Овај маћехински, бездушни и противнародни поступак дошао је до врхунца у хајци картела против репарског савеза. И када овим потлаченим савезима успе да закључе један колико-толико правични трговински акт са туђинцем, поред толико неправди и хајке у домовини, онда стари хајкачи у лицу г. Милановића, испредају срамну легенду о плаћеништву. Њему не иде у главу да игде и ико може поштено и честито пословати. Објашњавање тога лежи у фантастичној историји г. Животног успеха. Какав човек - таква филозофија. Њему не иде у главу да између „Збора” и г. Љотићевих савеза нема никаквих финансијских веза. Јер он ни-

⁵ „Отаџбина”, 11. фебруара 1937. год.

⁶ „Отаџбина”, 20. фебруар 1937. год.

је ни у стању да схвати интегралну службу народу, коју „Збор” проповеда и остварује. Хиљаде зборашких живота то доказују”.⁷

Овом приликом Јонић је образложио и однос ЗБОР-а према јеврејству, истичући да није реч о антисемитизму из више разлога, понајвише из онога основнога да је покрет поникао из ширине и дубине народно-религиозне човечности, која је против механичко-материјалистичког интернационализма: „Човек као човек, човек уопште, за нас је бескрајна вредност као реални садржај народа. Нашем органском схватању народа врло је блиска идеја свечовечанства, која се може изградити једино на начелу љубави. Али, баш у име човека ми хоћемо здрави цели народ као природни лежај јединке. Ми нисмо екстремни колективисти. Социјална и национална солидарност је наше учење у области народне социологије. И све што омета народни организам у његовом органском политичко-културном развоју ми одричемо и поричемо као деструктивно. Све што се спонтано сврстава у народно-историјски ритам признајемо као конструктивно. У овом оквиру треба посматрати и „семитски проблем” и његово решење. Ми смо акапиталисти и антикомунисти. Уколико су Јевреји носиоци капиталистичког суровог духа и протагонисти комунистичког народног беса, утолико смо против њих. Утолико против свакога. Од њих тражимо што од свих тражимо: подређивање народној целини. Ако то Јевреји неће, кривица је до њих. Нисмо семитофоби, још мање семитофили. Не миримо се са идејом народа у народу, најмање признајемо ичије изабраништво. Г. Живота назива то антисемитизмом, ми то називамо правдом”.⁸

У редакцијском одговору „Отаџбине” на оптужбе, клевете и лажи, како се ЗБОР наводно „одржава новцем који прими од једне стране државе”, каже се и то да је после изјаве Ж. Милановића отворена и кампања поводом оснивања „Техничке Уније” у Загребу, у чијем су оснивању узели учешћа и неки чланови ЗБОРА из Загреба, без знања самог покрета и његовог Председника.

Показало се и овде да на ЗБОР и његово вођство не може да падне никаква сумња”.⁹

На великом збору ЈНП „Збор”, у Београду, почетком марта 1937. године, Љотић је јавно објаснио суштину беспризорних напада на њега: „Стојећи као задругар на челу многих задружних савеза, ја сам био присиљен да тражим што повољнија тржишта за наше аграрне производе. Сасвим је природно што су Савези, којима ја стојим на челу, морали доћи у везу са Немачком, јер је она најбоље тржиште целе Европе за наше аграрне производе. Због тога сам ја као задругар а не вођ политичког покрета био дужан да дођем у ближу везу са привредним организацијама Немачке и да на тај начин скратим ланац посредника између произвођача и потрошача.

⁷ Исто.

⁸ Исто.

⁹ „Отаџбина”, 20. фебруар 1937. год.

Нису једино савези којима ја стојим на челу одржавали привредне везе са Немачком. И Главни Савез српских земљорадничких задруга ради са њима. Када тамо не би ишли шта би са нашом привредом било. Нису нас никаква политичка расположења упућивала на Немачку, већ живи интерес задруга, којима сам био на челу. У том циљу дошао сам у везу и са немачком сталешком организацијом „Сталез исхране“, где се налазе сељаци и сви они који се старају о исхрани немачког народа. Питао сам зашто нам Немачка даје тако мале контингенте. Добио сам овај одговор: „Не само да ћемо вам дати контингенте за 1000 вагона грожђа, већ и више. Немачка може да вам купи сваку количину ваших аграрних производа, али међународна размена плаћа се златом или робом. Немачка нема злата. Зато узмите ви од нас за ту количину робе, па ћемо и ми од вас све купити“. Из тих разлога произишла је идеја о сталној организацији привреде Југославије и Немачке. Из те замисли протекла је доцније идеја оснивања Техничке уније.

Ја сам све то радио у другом својству а не у својству Председника Збора. Радио сам као привредни радник. На Техничкој унији, оној првој а не оној другој која се доцније родила, сарађивао сам. Послали су ми свој нацрт и ја сам ставио своје примедбе. Прихватили су моју мисао и према мојим примедбама израђен је скуп одредаба, које су требале да инструишу рад организације привредника Југославије и Немачке. Те примедбе састоје се у овом: ко хоће преко Техничке уније да продаје своје производе нека јој се обрати. Она ће све извести, наравно у том случају ако нађе у Југославији купце за немачку робу. То је јасан и одређен принцип на коме је заснована идеја о Техничкој унији. Она нема ни сенке скривеног јер у самом зачетку Техничке уније наглашено је да ова установа не треба да служи само размени наших производа са Немачком, већ исто тако и са свим другим земљама које би пристале да на овом систему приступе регулисању свих својих привредних односа са нама. Ја не видим, нити и један честити човек може да види у томе сенку некакве афере.

То не би била афера да ја нисам политички човек. Не би била афера да сам ја радио за свој цеп, да сам био директор банке који ради за себе и богати се. Афера је то што је један човек, који стоји на челу задружних покрета, стара се не само за своје задругаре него и за народну привреду, којој би омогућио да дође до такве организације која ће по најбољој цени уновчити народне производе.

Смело смем да говорим о Техничкој унији, док сам у преговорима њеним учествовао где нисам остао до краја. То сам учинио из разлога због кога нећу поцрвенети.

- Када сам требао да разговарам са целокупним нашим привредницима и да им објасним и придобијем их да пристану да уђу у Техничку унију у том тренутку сам осетио и добио доказа о томе да други моменат и друге личности хоће да се унутра увуку. Добио сам доказ да ће се политичке партије увући и у ову ствар и од ње учинити оружје партизанске политике, и ја сам се зато повукао. Казао сам јасно и гласно свима своје разлоге. Онда се десило друго, тргли су се и ти други јер се подигла кампања у иностраној штампи и они нису имали смелости да прихвате Техничку унију. Стало се на пола пута.

Неки моји пријатељи без мога знања и одобрења прихватили су Техничку унију. И зато ви који сте моји пријатељи рекао сам им, не смете бити унутра. То је било крајем децембра и ја сам њима издао налог да исту напусте још много пре кампање. То нисам учинио зато што се нисам слагао у принципу са Техничком унијом, већ што се извођење није слагало са њеним принципима”.¹⁰

У каснијој изјави објављеној у београдској „Правди” крајем фебруара 1937. године, Љотић је подсетио да је кампања која се води по овом случају пуна гнусних подметања, у којој „рад „Збора” и ја треба да будемо представљени као такви који немамо квалитете да извршимо оне препородне задатке и морално рашчишћавање које у својим циљевима имамо. Та кампања се води већ три недеље.

- Листови су пуни написа о афери, о скандалу, а те афере и тог скандала у ствари нема. Кад би га било онда би се бар изнеле чињенице, из којих се та афера и тај скандал састоји.

Ја сам до сада дао две опширне изјаве, једну „Правди” а другу „Политици”, у којима сам јасно и прецизно представио право стање ствари. Решио сам да више никакве изјаве не дајем док се та афера не расветли.”¹¹

Прва контрадикција треба да је у мотивима оснивања Техничке уније, вели Љотић и додаје да се при томе цитирају изјаве бившег бановинског секретара „Збора” у Загребу и г. др Александра Хрибара, у којима они износе да је поред осталих разлога зашто је основана Техничка унија и тај да она донесе материјалну корист „Збору”:

„Све до децембра месеца водио сам ја лично преговоре за оснивање Техничке уније, не у својству председника „Збора”, већ у својству

¹⁰ 10 „Велики збор нашег покрета...”, „Отаџбина”, 13. март 1937. год.

О политичкој полемици ЈНП „Збор” са низом грађанских писаца и политичара видети: „ЈНП Збор одговара и др Иконићу и побија његово тврђење да је програм „Збора” фашистички”, „Политика”, 16. VI 1936; Драгослав В. Милојевић: „Анализа политичког учења г. Љотића”, „Самоуправа”, 2. септембар 1936; Т. М. С.: „Љотићева загонетка”, „Народни лист”, Цетиње, 30. XI 1937; „Хрватски дневник”, 10. децембар 1937; „Крај једне фикције”, „Самоуправа”, 23. децембар 1937; „Љотићева загонетка”, „Врбаске новине”, Бања Лука, 7. новембар 1937; „Клеветницима”, „Збор”, Сушак, 15. март 1937; „Ко нас назива фашистима!”, „Вихор”, 8. март 1937; „Љотићевско-Жидо-масонска афера”, „Хрватска стража”, Загреб, 19. II 1937; „Лед на срцу г. Димитрија Љотића”, „Ново доба”, „Сплит”, 20. фебруар 1937; „Шумадија у борби са екстремистима”, „Самоуправа”, 4. јануар 1937; „Између два царства”, „Самоуправа”, 27. јануар 1937; „Слепило стаљинизма”, „Правда”, 2. фебруара 1937; „О акцији „Збора” и збораша”, „Јадрански дневник”, Сплит, 6. фебруар 1937; „Немци и г. Љотић”, „Самоуправа”, 20. фебруар 1937; „Политичка зрна: о Љотићу и Љотићевцима”, „Самоуправа”, 22. фебруар 1937. год.

¹¹ „Отаџбина”, 27. фебруар 1937. год.

представника Савеза произвођачких задруга. Данић је при том био подручни ми чиновник једног Савеза, дакле, само техничко помоћно лице. Г. г. др Хрибар, Коломан и др Пећаревић никаквог учешћа у овим разговорима нису имали, према томе, ако су разговори и били између та три лица, нису могли утицати ни имати ма какве везе са мотивима оснивања Техничке уније.

За то време, до почетка децембра месеца, док сам ја те преговоре водио није у мотиву, ни у циљу ни у организацији Техничке уније могло да уђе ништа без мог одобрења. А за то време, ја сам већ казао шта је Техничка унија требала да буде: организација која би требала да прикупи све земаљске привреднике без икаквог обележја политичких представника, а са циљем да олакша размену добара, у прво време са Немачком а затим и са привредницима осталих земаља које би овакве принципе примили.”¹²

Исто тако са Техничком унијом у Загребу „Збор” нема никакве везе: „По мом захтеву др Коренић, као истакнути члан Покрета дао је оставку и повукао се са председништва Техничке уније. Другу контрадикцију налази „Политика” између мога тврђења и Данићевог да је он постао члан „Збора” међутим, при том дописник „Политике” заборавља и то чини ми се намерно да изнесе тврђење из изјаве Данића у којој овај каже да је ушао и да је по мом наређењу изашао из „Збора”.

То је врло важно јер показује да је он ушао противно мојој вољи и отуд изашао чим сам ја сазнао да је ушао у „Збор”.¹³

Објашњавајући различите димензије у вези афере са Техничком унијом, Љотић је детаљно објаснио његово познанство са Миланом Данићем:

„Као председник воћарског савеза упознао сам Милана Данића, који ми је изложио да би могао да организује познавањем тога тржишта најбоље посао извоза, и то не само за Немачку већ и за друге земље. После претходног разговора воћарски савез је Данића од 1. јула 1936. године примио за свог службеника. Морам истаћи, истине ради да је Данић овај поверени му посао доста успешно обављао.

Преко Данића дошао сам у везу са извесним немачким представницима немачке привреде, који су ми изнели предлог о сталној организацији размене добара између наше земље и Немачке по принципу да свака привреда при томе добије највећу против вредност за свог потрошача, избацивањем непотребних посредника.

То је била зачетна мисао Техничке уније. Она је полазила од замисли да је у данашњим међународним економским приликама та размена потребна и могућна само ако усвоји као облик компензација или трампе, док би новац национални сваке земље био употребљен само у границама дотичне земље. Ваља овде истаћи нарочито да мисао Техничке уније ни у једном тренутку није била управљена на то да истисне са пијаци једне или друге земље остале државе. Напротив, било је изрично предвиђено да овакве организације могу да се остваре и у другим

¹² „Отаџбина”, 27. фебруар 1937. год.

¹³ Исто.

земљама, тако, да би Техничка унија могла да буде трипартидна или вишестрана ако би се у другим земљама нашло погодно тле за то. Ни на крај памети ми није било при томе да Техничка унија буде некаква експозитура Збора”.¹⁴

На крају Љотић је закључио:

- „1. Прво - Противници више не тврде да Збор прима новац из Немачке.
2. Мој задружни рад нема никакве везе са Збором.
3. Организација извоза земљорадничких производа природна је последица мог задружног рада.
4. Техничка унија је била, док сам ја преговоре водио, а о којима сам обавештавао надлежне представнике државне власти, замисао о организацији целокупне народне привреде, без обзира на политичка мишљења појединих привредника који би ову имали да представљају.
5. Самим тим Техничка унија није ни могла по мојој замисли да буде макакво средство ситне партијске политике, па чак ни политике Збора.
6. Ово је цела истина о читавој ствари. Ко и после овако изнете истине продужује кампању показује не само своју злонамерност већ и своје сродништво, или бар ортаклук, са свима онима чије је интересе угрозио Збор”.¹⁵

б) Прича о шећеру илити горка истина

Објашњења поводом појаве Љотићеве књиге: „Прича о шећеру илити горка истина”, су веома једноставна. Љотић је, као и његов отац, „био председник више задружних савеза, међу којима и савеза репарских задруга.

Картел југословенске индустрије шећера био је углавном у рукама страног капитала и био је члан међународног картела са седиштем у Хагу. Томе вреди додати и ово да тај страни капитал није држао у својим рукама само индустрију шећера већ готово и целу југословенску привреду”.¹⁶

Љотић је упорно настојао и успео, крајем 1932. године, да „у једној од двеју државних фабрика преради репу. Тако се, по први пут, појавио на тржишту шећер, кога су репарске задруге произвеле у својој режији са резултатом да је цена шећера - као што је Љотић предвиђао - почела да пада, што је било добро за потрошаче али не и за картел који је овим био директно погођен.”¹⁷

Када је покушај подмићивања пропао, „картел опет мења тактику. Наиме, Репарски савез је за крај 1933. планирао још једну прераду репе у својој режији. Картел је, међутим, понудио Љотићу да откупи целокупну сетву шећерне репе од његовог Савеза и то по необично повољној

¹⁴ „Друг Љотић о Техничкој унији”, „Правда”, 15. III 1937. год.

¹⁵ Исто.

¹⁶ Милутин Пропадовић: „Д. В. Љотић, Збор и Комунистичка партија Југославије 1935-1945. Прикази за истину о ЈНП Збор”, 1990. стр. 215.

¹⁷ Исто.

цени. Понуда је била примамљива јер би, по свему, Савезу донела вишак од неколико милиона динара. Са овом понудом, Љотић је отишао већ поменутом министру финансија, кога је Љотић, не спомињући његово име, окарактерисао као поштеног човека и овако му изложио своје мишљење:

„Ова понуда изванредна је за мој Савез с материјалне тачке. Нисам је примио, јер ми се чини да бих тиме продао све остале произвођаче шећерне репе и све потрошаче шећера уопште. Али, ако мој Савез не може више рачунати да ће идуће године своју репу прерађивати плаћајући закуп (кирију) државној фабрици, онда ћу морати ту понуду да примим. Да сам на Вашем месту, не бих то дозволио, јер је та понуда, иако корисна по мој Савез, штетна по интерес народа”.

Тако овај министар прихвати Љотићев предлог и нареди државној фабрици да преради шећерну репу Љотићевог савеза.

Резултати свих ових Љотићевих акција су били двојаки.

Прво, у времену од две године цена шећера је пала два динара по килограму тако да су и произвођачи и потрошачи били на добитку;

Друго, картел је изгубио око 200,000.000 динара; још важније, међутим, његова монолитност је била разбијена: пад цене шећера изазвао је такву конкуренцију између приватних фабрика да су односи међу њима - иако су доскора „дували у исту тикву” - постали „скоро рђави”.

Крајем 1934. овај користан Љотићев рад је настављен, захваљујући чињеници да је једна приватна фабрика у Ћуприји прерадила репу у режији Репарског савеза. (Читаоце би требало подсетити да ова прича о шећеру датира пре оснивања Збора, дакле, пре 6. јануара 1935. год.).¹⁸

Доласком Стојадиновића за председника владе, „картел шећера, чији је монополизам Љотић, као што смо видели, разбио, постаје поново јединствен у својим намерама и плановима. Долази до дуге и тешке борбе.

Већ на самом почетку Љотић је на губитку. Он није тужио суду фабрику у Ћуприји. И задругари су били на губитку јер су били приморани да продају репу по утврђеној цени.

Видећи све ово, Љотић већ 1936. године планира да подигне Савезну фабрику шећера. С тим у вези Љотић пише:

„Финансијске могућности су биле испитане и потпуно утврђене. Неколико светских творница машина (немачких, белгијских, аустријских, чехословачких) нудиле су нам своје стројеве на отплату за време од три до пет година. Потребан капитал за подизање зграде и монтирање машина био је обезбеђен. Сами најмодернији стројеви давали би нашем задружном предузећу техничку надмоћност над старим стројевима свих картелових фабрика. Нови, пак, технолошки начин обраде шећерног сока смањиваше количину машина, простор под зградама, количину горива и потребу за радном снагом а повећаваше проценат искоришћења шећерне репе”.

¹⁸ Исто.

Овај покушај је, међутим, пропао јер се Стојадиновић умешао. Они који су пристали да финансирају изградњу овог пројекта, уцењивали су сада на разне начине и најзад одустали.”¹⁹

Задругари Репарског савеза „производе репу и у следећој 1936. години, надајући се да ће фабрика у Ћуприји, коју, као што смо видели, Љотић није тужио суду”, ипак узети да преради репу, јер је обавезујући уговор још увек постојао. Фабрика, најпре, у пролеће одбија прераду, затим наставља разговоре, да би коначно одбила прераду у августу 1936. Љотић тужи фабрику суду за неиспуњавање својих обавеза. Већ је почела и сетва репе која је донела око четири хиљаде вагона. Како је судски спор ишао споро, Љотић се обраћа државној фабрици, али и ту буде одбијен. Љотић тражи интервенцију Министарства финансија, Министарства пољопривреде, Министарства трговине, Председништва владе, Краљевског намесништва, апелујући да се ради о економском губитку за целу земљу и за неколико хиљада задругара. Све то, међутим, остаје без икаквог одјека. Како је већ била касна јесен, преко четири хиљаде вагона репе лежи по жељезничким станицама изложена мразу и квару.

Разне Љотићеве интервенције, учиниле су најзад да је Комитет министара (14. 1. 1937 издао комунике у коме се саопштава да државне фабрике не могу прерадити репу из „многих техничких разлога”, али да су југословенске фабрике шећера (картелове)²⁰ пристале да помогну сељацима са 3,300.000 динара а да ови могу да однесу репу својим кућама.

Овако Љотић описује догађаје који су следили:

„Тада видех да морам - иако нерадо - прибећи другом начину. Послах курире у задругу јављајући, да сутра рано што већи број задругара дође у Београд. На станицама ће их чекати људи са обавештењима.

Сутрадан, 15. јануара, тачно у 9 сати пре подне, у мањим групама које су дошле са разних страна, нашло се пред Председништвом владе, Министарством трговине, Министарством финансија, Министарством војске, 400 задругара, све самих одличних домаћина и честитих људи.

Седео сам у једној згради и чекао извештаје. У 9 сати и 20 минута већ је дотрчао један, пет минута после тога други младић уплахирен, јављајући: Камиони са жандарима дојурили су пред Председништво владе, жандари су се скинули с кола и почели тући и растеривати мирне сељацима, који су мирно чекали да их приме министри.

За четврт сата говорио сам са кабинетима свих заинтересованих министара, управником града, с Командантом жандармерије и с многим утицајним људима. Свуда сам кратко изнео ситуацију, указујући на њену озбиљност у сукобу између жандарма и сељака и позивајући надлежне да знају да ће бити одговорни и за кап просуте крви ових честитих задругара који само моле да буду примљени...

¹⁹ Исто, стр. 218.

²⁰ Примедба М. П.

И заиста, пола сата доцније, јавише да ће министри: финансија, пољопривреде и трговине примити једну делегацију ових задругара у 11 сати. Одредише задругари осморицу најотреситијих.”

Три дана доцније тј. 18. јануара, тај исти Комитет министара, који је 14. јануара саопштио како државне фабрике не могу прерадити репу из „многих техничких разлога”, изјављује сада да ће задружна репа бити прерађена у државној фабрици. И тако би! Репа је прерађена. Истина, Савез и задругари су изгубили много, пошто репа изложена мразу и квару није дала онолико шећера колико би дала да је прерађена на време. да репа, међутим, није прерађена, губитак би био потпун.”²¹

в) Избори 1935. и 1938. године

Ови претпоследњи предратни парламентарни избори из 1935. године, остали су упамћени по веома јакој страначкој агитацији свих пет пријављених земаљских листа и њихових страначких првака. Бележи се и то да је југословенска и српска политичка сцена, уочи и после петوماјских избора, представљала шаренолику лепезу „грађанских” партија. Неке од њих су деловале легално (странке образоване после октроисаног устава, а пре свих ЈНС), неке полулегално (групе окупљене око првака пре шестојануарских странака) мање или више толерисана од владајућих кругова, док су неке биле у потпуној илегалности (пре свих КПЈ). При томе, група образована од првака НРС, ЈМО и СЛС представља је, са својим политичким гледиштима, скоро хомогену политичку целину, која стоји у грађанском центру „лепезе”. На десници су били прваци политичких странака образованих на линији шестојануарске политике (Југословенска национална странка; Југословенска народна странка - „борбаши” - Светислава Хоћере), који су желели бескомпромисно спровођење ауторитативног режима. На левици су се налазила вођства старих, прешестојануарских странака (ДС, СЗ, ХСС, СДС) која су, упркос разноликости погледа на карактер унутрашњег уређења Југославије, била сложна у истицању потребе одбацивања октроисаног устава и брзе, радикалне и опште демократизације политичког живота у земљи. У то време група водећих људи из НРС, СЛС и ЈМО била је спремна да прихвати образовање владе, не дирајући при томе устав, и индиректно га прихватајући, али уз наду и жељу да ће својим учешћем у власти постепено разградити постојећи политички систем задовољавајући се демократизацијом у врло малим дозама.

Најатрактивнији у преговорима насталим после Јевтићевог петوماјског пораза био је М. Стојадиновић, који је своју активност усмерио у два правца: на консултације са Кнезом Павлом и генералом Живковићем о томе кад и како изазивати кризу владе, односно ко би могао да буде наследник Б. Јевтића, као и на сусрете и разговоре са првацима Главног одбора радикала, СЛС и ЈМО...”²²

²¹ Исто, стр. 219.

²² Д. Тешић: „Југословенска радикална заједница у Србији 1935-1939”, Београд, 1997. стр. 27.

За ове изборе како се наводи у литератури било је најављено пет земаљских кандидационих листа: „1. Удружене опозиције на челу са Владимиром Мачеком као носиоцем, 2. листа „старорадикала” на челу са „Пашићевцима”, бившим министром унутрашњих послова, Божићем Максимовићем, 3. листа „националиста” око „Збора” на челу са Димитријем Љотићем, смедеревским адвокатом и бившим министром правде, дворским поуздаником и 4. листа „Југословенске националне странке” на челу с Богољубом Јевтићем, председником владе. Пету кандидатску листу, која је била најављена с носиоцем Светиславом Хођером, бившим шефом кабинета генерала Петра Живковића, није одобрио Касациони суд из неких формалних разлога, а у јавности се већ тада говорило, како је тако поступљено у сагласности са самим Хођером, јер је та листа сада представљала непожељну опозицију владиној листи, а поред тога не би Хођерини „борбаши” могли рачунати нити на какав изборни успјех.

Према службеним статистичким подацима (види: „Статистички годишњак 1934-1935”, Београд, 1937. год.) било је уочи тих избора уписано свега 3,908.313 бирача (стр. 346 цит. дјела). Од тога је на тим изборима гласало укупно 2,880.964 гласача или 73,72 одсто свих бирача. Ако се тај број упореди с много мањим бројем гласача на изборима од 1931., онда видимо да је сада (1935. год.) број бирача знатно порастао. Разлог је том порасту у чињеници, што је на „мајским изборима” кандидирала Удружена опозиција, за коју су сад могли гласати многи бирачи, којима је то 1931. било онемогућено”.²³

Уочи избора, још крајем децембра 1935. године, Љотић је упозорио на поједине одредбе изборног закона о избору народних посланика по срезовима.

Они који су на власти, писао је Љотић, „уобрази да ће целог века остати ту и да ће само они бити ти, који ће вршити изборе, па стварају законе, који ће њима олакшати да добију већину и омогућити остајање на власти, а заборављају да се могу наћи и иза плота, па да се ти њихови закони могу и против њих окренути. Класичан пример такве трагичне судбине је баш Југословенска национална странка. Она је својим изборним законом хтела да обезбеди само за себе могућности кандидације, а ето, закон је за ове мајске изборе једино баш њој онемогућио истисцање листе”.²⁴

Супротно томе, Вели Љотић, избори треба да служе у првом реду заштити и уређењу економских, социјалних, културних и политичких права и дужности свих друштвених редова и сталежа: „И кад је тако, онда треба тражити таква решења за изборни закон који ће то и омогућити. Основ у изборима чине кандидације и у том лежи и решење правилнијег обезбеђења народа, да у народно представништво дођу бар у већини људи који ће заиста штитити његове интересе.

²³ Наведено према: Др Драган Суботић, „Српске политичке странке и покрети у 19. и 20. веку”, књига 2, Београд, 1998, стр. 120-121.

²⁴ Димитрије Љотић: „Закон - главосеча”, „Отаџбина”, бр. 51, 24. фебруар 1935. год.

Ми држимо, да се кандидације као најважнији акт за изборе представника не смеју оставити случају, не смеју се пустити вештини професионалиста политичких, да они удешавају за себе искључиво право. Док су се вршили избори по срезovima, они су увек нашли гомиле које би их изабрале за кандидате, иако нису били прави израз народних тежњи.²⁵

Љотић је упозоравао и на једну очигледну нелогичност која се читавала у томе да је по новом изборном закону, кандидација зависила и од носиоца, „да ли ће их примити на своју листу, али и најсвеснији носилац нема могућности, да одабере и прими најбоље и највредније. Још мање може да одлучује у којој се мери ти које прима заиста прави заступници извесних привредних, социјалних и других тежњи у народу. Према садашњим приликама и односима у нашој земљи најбоље би се зајемчило право и истинско народно представништво, ако би се кандидације за народне представнике повериле привредним, сталешким, културним, социјалним и хуманим народним организацијама које признају над собом као надзорну власт своје опште, слободне централне организације. Тим би се поверило право кандидовања организованом народу и то само онима који припадају својој општој националној централи и који стоје под њеним врховним надзором.

На тај начин постигло би се и друго. Сузбила би се олигархија политичких странака и смањио би се професионализам појединих људи у политици. Кандидацију би могли заслужити већином само они који су својим радом и делом показали извесну вредност, који се у својим делима у разним правцима социјалне, привредне, културне или сталешке делатности познају.

Овакав начин ће дати могућности да се све јаче и боље утврде чврсте основе и несметан и миран државни живот и развитак”.²⁶

Уочи мајских избора, Љотић је истицао и једно, за њега толико препознатљиво начело, које каже да снага Збора није ни у броју гласова, ни у броју мандата”, већ у немерљивој вредности наших тежњи, у чврстој вољи да остваримо, у непоколебљивој вери да смо на добром путу, у непомирљивом, чврстом и чистом ставу који по том путу градимо. То је оно што на крају побеђује!”²⁷

Поводом избора 1935. године, Љотић је често понављао и помињао да ЗБОР-у нису потребни празни гласови, већ бојовници и борци: „Неспособни и свакојаки међу собом су дубоко повезани. Честити и исправни грађани се међу собом и не познају. Познаће се они и повезати својом заједничком мишљу, који за њих проносимо и проповедамо.

Кад сто хиљада људи буде упознало, заволео и испунило се једном мишљу, то ће бити огромна снага.

Не бије бој број, већ немерљива енергија која избија изједне убеђене, чисте и чврсто решене групе.

²⁵ Исто.

²⁶ Исто.

²⁷ Димитрије Љотић: „Изборно огледало”, „Отаџбина”, бр. 57, 3. март 1935. год.

И ми сад о изборима само ове и овакве тражимо. Због њих путујемо и за њих говоримо. Остали нам заиста нису потребни. Нека гласају за остале земаљске листе”.²⁸

Уочи избора 1935. године, Акциони одбор Југословенског народног покрета „Збор” донео је одлуку да на расписаним изборима за Народну скупштину иступи самостално са својом земаљском листом, чији ће носилац бити г. Димитрије Љотић.

Криза политичких установа као и друштвене и привредне невоље учиниле су да се на разним странама Отаџбине, без међусобног познавања и без договора, појаве истоветна нова, политичка и друштвена стремљења, писало је у „Отаџбини” фебруара 1935. године, као и то да су та стремљења нашла су израз у „Основним начелима” новог покрета, који је дао и свој одговор на горућа питања садашњице у својим „Смерницама”.

У колико су ова „Основна начела” и „Смернице” веран тумач гледишта и тежњи народа доказ је што су их, као своје, одмах прихватили и објавили многи независни покрети и групе преко својих органа.

Избори за Народну скупштину затекли су нови покрет у пуном раду на организацији.

Свестан да се његова идеологија и његов програм могу остварити само непосредним и одлучним учествовањем у изборној борби, ма и под најтежим приликама, покрет није могао остати у ставу скрштених руку.

А пошто га начела која заступа, смернице којима иде и непомирљив став којим остварује своју мисао битно разликују како од званичних, тако и од старопартијаца, то Југословенски народни покрет „Збор” излази самостално са својом земаљском листом.

Уверени у неминовну победу својих начела, који су израз стварних народних потреба, Југословенски народни покрет „Збор” упркос свима тешкоћама заснива своју одлуку на народном рђавом искуству са досадашњим политичким правцима и начинима њиховог остварења”.²⁹

У вези подношења земаљске листе, Љотић је указивао да то није била борба, већ су то били надчовечански напори: „То је било беспримерно пожртвовање. То су била јунаштва. Није нам до хвале. Али смо радосни и поносни, да смо хиљаде срдаца натерали да живље куцају, да су хиљаде мозгова мислили о заједничком послу, да су хиљаде напора удружили у тежњи да победе - и победили смо”.³⁰

У петак 19. априла 1935. године предата је Касационом суду Земаљска листа г. Димитрија В. Љотића, председника Југословенског народног покрета Збор. Листу су поднели Касационом суду подносиоци: Милић Милићевић, адвокат из Београда, Драгољуб Стевановић учитељ у пен-

²⁸ Димитрије Љотић: „Поорасмо и посејасмо...”, „Отаџбина”, бр. 57, 14. априла 1935. год.

²⁹ Г. Димитрије В. Љотић истакнут је за носиоца земаљске листе”, „Отаџбина”, бр. 51, 24. фебруара 1935. год.

³⁰ Димитрије Љотић: „Победисмо”, „Отаџбина”, бр. 59, 21. април 1935. год.

зији из Београда, Велибор Јонић, професор из Београда, Светозар Спа-
наћевић, чиновник из Београда, Данило Грегорић, судијски приправ-
ник из Београда, др Марко Жужић, чиновник Прив. Агр. Бан. из Бео-
града, Јован Милосављевић, инж. из Београда, Данило Вуловић, про-
фесор из Београда.

Земаљска листа Љотића имала је посланичке кандидате и заменике у
234 среза у свих 9 бановина са предлагачима којих има 8.190, а у оста-
лим срезovima само посланичке кандидате и заменике.

У главном бирачком одбору „представници су Земаљске листе: др Ју-
рај Коренић, лекар из Загреба, Аугуст Кустер, инд. равнатељ из Љу-
бљане, а њихови заменици су: др Стеван Иванић, директор Централног
хигијенског завода из Београда, др Антун Новаковић, управник Земаљ-
ског савеза за пољопривредни кредит из Београда”.³¹

Љотићева оцена мартовских избора од марта 1935. године, полазила је
од предизборних неправилности, јер је „током изборних предрадњи
влада преко својих органа тако газила законе, таква безакоња омогућа-
вала и вршила да је код народа сазрела мисао да у одбрану својих пра-
ва, може, сме и мора у самоодбрани и делима прићи.

Током избора и по избору толико је грубих неистина преко својих зва-
ничних саопштења изнела, да је потпуно изгубљена јавна вера, да на-
род ништа не верује извештајима и саопштењима јавних органа”.³²

Љотић је даље истицао да је за „земаљску листу г. Богољуба Јевтића,
наиме према званичним подацима, пало је 1,746.982 гласа, а добила је
303 посланика, што значи да је ова листа плаћала са 5.765 гласова један
посланички мандат.

За земаљску листу г. Владимира Мачека гласало је 1,076.345 бирача, а
припало јој 67 посланичких места, или један посланички мандат плати-
ла је ова листа са 16.064 гласова, дакле скоро три пута већим бројем
гласова. А у овој земљи су сви грађани једнаки пред законом. Само за-
кон главосеча их дели на две валуте.

Но ти односи се показују још у страшнијој светлости, кад проучимо са
колико је гласова која листа плаћала мандат у појединим изборним
окрузима.

Тек из тога погледа може се видети, колико је и неправичан и немогу-
ћан и правно и морално овај закон који се оснива на дуплом додељива-
њу мандата највећој листи. Једанпут дајући јој три петине без обзира
на број палих гласова, тако да, теоријски узевши, ако та листа не би до-
била ни једног гласа у неком изборном округу, силом закона мора до-
бити три петине посланика. Други пут та листа учествује у случају да
има највећи број гласова поново с целим бројем гласова у деоби прео-
стале две петине, без обзира што је већ једанпут добила на тај број гла-
сова три петине и што би по сваком правичном мерилу у деоби ове две
петине могла учествовати само с остатком својих гласова”.³³

³¹ „Отаџбина”, бр. 59, 21. април 1935. год.

³² Димитрије Љотић, „Промена владе”, „Отаџбина”, бр. 69. 30. јуна 1935. год.

³³ Димитрије Љотић: „Колико стају мандати”, „Отаџбина”, 2. јуна 1935. год.

Љотић је до танчина разматрао изборне резултате, видевши бројне не-логичности изборног система. Наиме, вели Љотић види се да је један мандат друга земаљска листа плаћала и 14 и 17 и 23 хиљаде гласова.

Али најскупљи је онај „из 15. изборног округа који је плаћен са 41.535 гласова, док је највећа земаљска листа платила своје мандате у том изборном округу свега са 7.212 гласова.

Поред тога скупљег плаћања мандата овој другој листи пропало је у свима изборним окрузима 94.775 гласова.

Док је највећа земаљска листа плаћала три пут јевтиније мандат, док је на исте гласове двапут учествовала у деоби мандата, дотле је другој листи поред скупљег плаћања мандата и давања у деоби - још пропало око 100.000 гласова.

Већ и само ово довољно је да се види сва неморалност овог закона и да речито потврди чак и онима који су помоћу њега добили већи број мандата, него што им по правди припада, да се више ни једни избори у овој земљи не смеју вршити по овом наказном закону”.³⁴

Оцењујући учешће на мајским изборима 1935. године, Љотић је, између осталог, нагласио и то да се ушло у ове изборе без власти, без средстава, без организације, а „шта то значи у изборној борби, могу само они да знају који су је водили”.

Ми смо ушли у ту изборну борбу зато што је то борба, а ми имамо своја начела и свој програм који се без борбе не може остварити.

Ми смо ушли у ту борбу под једним претешким и неправичним изборним законом, па нас ни то није уплашило...

Акција власти била је нарочито безобзирна у Банату, Славонији, Приморју, Босни и Ј. Србији и била је уперена особито у тим крајевима према нашим присталицама, јер их је влада - с обзиром на своје изборне пароле - сматрала због њихове одлучне националне линије својим природним припадницима. У Нашицама су, на пример, људи г. Мачека говорили нашим представницима, гледајући у лисицама нашег кандидата др Модерчина, судију у пензији: „Право чудо што се ово ради. Ви Југословени, па се с вама овако ради, а ми нисмо, па нас не дирају.”

Мора се веровати да је то на присталице, неповезане организацијом, морало имати великог утицаја, и да је услед тога било знатног отпатка.

Резултат изборни ипак, и кад буде тачно познат, није стваран.

Број наших гласача је далеко већи.

Злоупотребе изборних органа - које ћемо подробно изнети и доказати - однеле су нам врло велики број гласова. У предњем чланку ми смо те злоупотребе набројили. Њихов бројни утицај тачно не може бити оцењен, али је сигурно то релативно велики број.

Но далеко је већи број наших пријатеља и присталица, који су овог пута гласали, неразумно, за владу или опозициони блок.

„Ми смо били између два жрвња”, као што нам јавља друг др Тановић из Сарајева.”³⁵

³⁴ Исто.

³⁵ Димитрије Љотић: „Наш изборни резултат”, „Отаџбина”, бр. 62, 12. мај 1935. год.

Љотић је истицао да су избори идеална прилика за бројне политичке манипулације разних политиканата, тако да једни новцима, други влашћу, трећи преваром, четврти невероватним махинацијама, пети нату-рен, и разним другим начинима - домажу са кандидатских места и зва-ни и незвани. Ређају се као у филму. Али само не саслушавају се ствар-ни интереси народа. И зато смо ми противни оваквом начину кандидо-вања. Оно је горе него што је било док су постојале странке, а ни онај начин није ваљао. И онда су се могли протурити многобројни ловци мандата и још више они, који су преко мандата обављали своје посло-ве”.³⁶

Анализирајући резултате избора, Љотић је већ 12. маја у листу „Отац-бина” писао да је ЗБОР од почетка сматрао да је расписивање избора тешка политичка грешка: „Наша је земља на три месеца пре тога имала један трагичан потрес, а иначе је препуна незадовољства. У таквој зе-мљи се без велике нужде избори не расписују. Догађаји који су се од тог времена на овамо низали само су нас утврдили у томе гледишту, ако се тако може рећи за нас који смо непоколебљиво, од првог тренут-ка, баш тако и мислили.

Али начин како су се избори спроводили представљају другу тешку политичку грешку.

Низ гажења закона од стране власти на сваком кораку. Влада је имала своју листу, и ако влада, као таква, као врховно тело коме је поверена државна управно-извршна власт не може имати своје листе. Влада је запрегла у своја кола и државна превозна средства, и државне органе и државна новчана средства.

Остали нису били ни у границама закона ове земље слободни да о свом руху и круху проводе агитацију за своју мисао. Нису ни дозвољавани зборови, растурани су ако су одобрени, протеривани су и сами носиоци земаљских листа, или им није дозвољаван приступ или само бављење у појединим местима.

Кандидати опозициони су хапшени чак и у цркви, на сам Ускрс, други су са лисицама на рукама спровођени и држани по неколико сати у та-квом стању, трећи су протеривани из свог среза у коме и станују и ин-тернирани чак у десети срез. Хапшени су људи због растурања избор-них прогласа, које је надлежна власт по закону о штампи прегледала пре тога.

Ометано је у опште растурање опозиционих летака - без обзира на њи-хову садржину. Кандидати и истакнуте присталице кажњавани су по-лицијски затвором и новчаном казном и збир ових казни пење се на де-сетине хиљада дана затвора и милионе динара новчане казне.

Полицијске власти су агитовале отворено и безочно за владину листу, а на овој за владине фаворите. Ништа их при том није од тог задржава-ло. Ни то није било довољно. Претиле су отворено. Смењивани су не-законито, и одмах разрешавани, општински часници. Да не говоримо о

³⁶ Димитрије Љотић: „За крст часни и слободу златну”, „Отацбина”, бр. 53, 10. март 1935. год.

премештајима државних чиновника, с једног краја државне територије на други.³⁷

При самом избору, пише Љотић маја 1935. године, терани су са „биралишта чувари листа или им уопште ни приступ није био дозвољен. Ако су пуштани није им често дозвољено да унесу примедбе на рад, а често ни да виде где се и како се уносе у записник резултати гласања. У многим местима није ни дозвољавано да имају пред собом хартију и писаљку и записују за себе и своје ко је за кога гласао. На многим местима гласачима је на самом биралишту саопштавано да не постоји та и та опозициона листа, и ако би после тога бирач изјављивао да неће ни гласати, уписивано је у записник да је гласао за владину листу.

У многим местима су ухваћени покушаји прављења лажних записника. Судаћи према извештајима из појединих места, рекло би се да је у томе било и успеха.

Ова друга тешка политичка грешка састоји се у томе што се свет доводи до очајања, па долази све више на мисао да на терор одговори терором.

Тако су избори вршени уз припомоћ лажних летака и радија, који је кривим обавештавањем за време самих изборних радњи утицао на бираче, док је свако општење телефоном и телеграфом било монополисано за органе власти, дакле само за Владину листу. Кад су тако избори извршени, онда је настало саопштавање изборних резултата.

Довољно је рећи да је Влада тек на два дана по изборима успела да саопшти свој дефинитивни извештај о резултатима гласања, а да су дотле давани делимични извештаји пробраних срезова, па да човек изгуби сваку веру у та саопштења.

Али ти извештаји се не слажу са онима које опозициони кругови добијају. Тако, у нашем случају, срез Осијек (где имамо у самом Осијеку три кандидата) гласао је за нас са ништа гласова, према званичном извештају, док ми имамо извештај да је у Осијеку гласало 25; у Даљу 320, а укупно у срезу 1081. Срез Дарда јављено нешто преко стотину гласова за нас, док ми имамо извештај да је гласало за нас 1876. Срез подунавски према званичном извештају за нас је гласало 5.250, а према нашем 5.964, разлика од 714 додата је владиној листи. Таквих случајева имамо, до сад, у десетак срезова.

Ово стање отежава чињеница да ће Главни бирачки одбор почети да отвара званична акта тек ваљда у петак 10 т. м. јер велики број судова ни за четири дана није успео да му достави изборна акта, противно закону који наређује да акта треба да буду код Главног бирачког одбора већ сутрадан по обављеном избору.

Ова трећа политичка погрешка састоји се у губљењу сваке вере у званична саопштења.

Време је да се управљачи и сами запитају: да ли ове три политичке погрешке не прелазе већ у политички злочин”.³⁸

³⁷ Исто.

³⁸ Димитрије Љотић: „Три тешке погрешке”, „Отаџбина”, бр. 62, 12. мај 1935. год.

На скупштинским изборима одржаним 11. децембра 1938. године изборна листа чији је био носилац др Милан Стојановић укључивала је, поред ЈРЗ, групу Војислава Ђорђевића, Југословенску народну странку Светислава Хођере чланове Југословенске националне странке који су напустили матицу због њене сарадње са Удруженом опозицијом и Радикално-социјалном странком. На изборе је од 4,080.286 уписаних бирача изашло 3,039.041 (74,48 одсто), а за ову листу и њена 745 среска кандидата гласало је, према објављеним резултатима 1,643.783 (54,09 одсто). Листа В. Мачека обухватила је Хрватску сељачку странку, Самосталну демократску странку, Демократску странку, Савез земљорадника, Народну радикалну странку, Југословенску националну странку, политичке групе др Куковца, Лончара и Становника, Хакије Хаџића, Секуле Дрљевића, др Живка Топаловића, независну радничку групу и Независни клуб Народне скупштине. За 1.013 кандидата са ове листе гласало је 1,364.524 (44,9 одсто) гласача. Трећа листа, листа Димитрија Љотића, имала је 371 кандидата и добила је 30.734 (1,1 одсто) гласа, недовољно за мандат носиоца. Према изборном кључу, победничкој листи припао је 301 мандат, а листи В. Мачека 67”.³⁹

У изјави представника опозиционих земаљских кандидатских листа др Владимира Мачека и Димитрија Љотића „пре почетка рада у пленуму Главног бирачког одбора а на основу досадањег рада по секцијама на основу параграфа 60 и 63 зак. о изборима народних посланика 2. јануара 1935. године, поднели су следеће примедбе.

Избори 11. децембра извршени су по једном изборном закону који не само да не садржава гаранције за прави изражај народне воље на борилишту него је, обрнуто, срачунат на то да такав изражај онемогући. Увођењем земаљске кандидатске листе са гломазношћу и сложеносту изборног система, ишло се нато да се опозицији изборном техником што више отежава кандидовање и да јој се остави што мање времена и што мање маха за политичку борбу.

Колико смо могли да суделујемо при досадашњем раду у секцијама констатовали смо да су пред изборе и при изборима 11. децембра 1938. год. извршене многе неправилности и флагрантне повреде закона. Сметмо да тврдимо да нема законског прописа из закона о изборима народних посланика који није небројено пута повређена. Нарочито су повређени управо систематски гажени параграфи 71, 72, 73, 74, 75, 76, 81, 84, 86, 88, 89 зак. о изборима а и многи прописи к. з. Због свих извршених злоупотреба неправилности, противзаконитости, дужни смо да констатујемо да избори од 11. децембра 1938. г. носе карактер илегалности.

Из изборног материјала и приспелих жалби, колико смо ми имали прилике да их размотримо, могли смо установити да се кроз ове изборе провлачи као црвена нит безакоње у три форме:

1. терор,
2. обмана и корупција
3. фалсификати

³⁹ Мира Радојевић, „Удружена опозиција 1935-1936”, Београд, 1994, стр. 66.

1. Терор је већ у предизборној кампањи отео маха а на дан избора прешао је сваку меру. Сам председник владе носилац листе ЈРЗ др Милан Стојадиновић у своме говору 8. XII 1938 у Љубљани управио је свима државним службеницима такве претње какве се до сада нису чуле у овој земљи. А на терену сви државни и општински органи у духу председникових порука вршили су над свим бирачима а нарочито над кандидатима и представницима опозиционих листа нечувена насиља. Хапшени су и стављени у полицијски притвор и судски истражни затвор кандидати и кандидатски заменици па и један носилац листе. Овај је био стављен у истрагу и у истражни затвор ради тешког кривичног дела за које је предвиђена смртна казна а после избора пуштен је у слободу јер не постоји дело. Представници листа затварани су, протеривани са биралишта и онемогућено им је да присуствују изборима. То је дало прилике да су на многим биралиштима изборни резултати фалсификовани. Државни и општински органи а и председници бирачких одбора вршили су притисак на гласаче на све могуће начине. И употреба оружја практикована је на много места. Има на десетине мртвих глава а на стотине и хиљаде тешко озлеђених грађана на целој државној територији од Шибеника до Вучитрна и Расно. У неким срезовима владало је формално опсадно стање. Срез неготински стоји на првом месту где су сви грађани по наређењу среског начелника били конфинирани у својим местима а и „странцима”, подразумевајући ту и кандидате опозиције, било је спречавано слободно кретање у овоме изборном срезу.

Забране зборова и конференција низале су се без краја и конца. Затвори, новчане казне изнесене су над опозиционим бирачима у небројеним случајевима. Претње сваке врсте не могу се ни приближно овде изнети. Свакако је карактеристично овде напоменути то да су и учитељи и учитељице претили родитељима да ће им деца понављати разред ако гласају за опозиционе кандидате. Посебне је врсти случај који се десио у вршачком срезу где је срески начелник својим расписом од 9-XII-1938. пов. бр. 2466-938 обавестио преко општинских поглаварстава све бирачке одборе да је кандидат ЈНС са листе дра Мачека званично одустао од кандидатуре. Ово противзаконито решење изазвало је пометњу међу бирачима а учињено је у циљу да користи листи др. Стојадиновића.

Обмана и корупција царевале су у пуној мери при изборима 11-XII-1938. год. На очиглед целом свету кандидати и њихови заменици и кортеши просипали су паре немилице. На свима биралиштима плаћало се гласачима по 20-2000 динара за гласање за владину листу. Деморалисање бирача постигло је кулминацију. Давани су им и поклони у натури (одело, обућа итд.) а није изостајало и довлачење камена за калдрме, почињање разних јавних радова, неограничених дозвола сече шуме итд.

Врхунац корупције и корумпирања бирача извршен је на сам дан избора и то на један невероватно дрзак начин. Одређени владини људи куповали су гласове по селима као да купују стоку. Овај неморални посао рађен је отворено, нескривено, по кафанама и улицама и општинским зградама. Све ово компромитовало је саме изборе а потпуно дисквалификовало оне који су их проводили. Па и опијање бирача прешло

је сваку меру. На пример у Батајници среза Земунског пијанство је довело до катастрофе, тако да је један ауто налетео на гомилу пијаних гласача ЈРЗ, којом приликом је неколико људи погинуло а још више их је рањено.

Обмањивање народа вршено је на све могуће начине: живом речи, лезима па и преко радија ширењем сваковрсних лажи. Најкрупнија лаж била је вест преко радија да је загребачки надбискуп др Степинец гласао за листу др Стојадиновића. Скандал каквог нема у изборним аналима ниједне земље”.

Што није могло да постигне сила, обмана и корупција учинило се фалсификовањем. У изборе ушла је влада др Стојадиновића са зрелим предумишљајем да фалсификује народну вољу. Прво је доказ томе у постављању председника бирачких одбора и смењивању оних који су се влади учинили несигурним, неподесним. Рекорд је у том погледу постигнут у срезу сенћанском где су сва 42 председника бирачких одбора на неколико дана пред изборе смењени и на њихова места постављена лица без потребних квалификација. Тај факат па спречавање опозиционих представника листа (најуривањем или хапшењем) највише је допринело извршењу добро промишљеног фалсификовања изборних резултата. Ови су на многим местима евидентни, ноторни као на длану. Од утврђених неправилности у вези са фалсификатима да споменемо само некоје: многи омоти са изборним материјалом стигли су са појединих места незапечаћени. На многим су печати неправилни: нису општински него жандармерије, школе или приватних лица. На многим местима су место печатног воска употребљене папирнате вињете или гумени печати. Бирачки спискови многи су непрошивени, незапечаћени, незакључани, непотписани и нису од стране судова оверени. Општинске власти су у многим случајевима на своју руку попуњавале бирачке спискове, а да суд није ове проверио и одобрио па су тако уписани неовлаштени бирачи пуштени од стране бирачких одбора да гласају. Тако је у одсуству опозиционих представника листе била пружена могућност простом фалсификовању изборног резултата и у многим таквим случајевима могли смо установити евидентне фалсификате бројева гласова палих за листу др Милана Стојадиновића. Гласали су и мртви и одсутни а многи су гласали и више пута. Представницима опозиционих кандидатских листа на многим је местима било забрањено да воде белешке о гласању и резултату избора. На некојим биралиштима гласали су људи који нису у дотичној општини уписани као бирачи (на пр. у вуковарском срезу на гласачком месту Борово и гласало је 86 службеника речне пловидбе који нису уписани у бирачки списак те општине).

Нису ретки случајеви да у главним бирачким записницима није унесено колико је гласова пало за коју листу. А многи гласачки спискови нису прошивени, запечаћени ни потписани.

Да нам је било могуће да добијемо праву слику о стању изборног материјала по свима изборним јединицама били би у стању да дајемо свој јасан суд о свима изборним радњама. Овако нам је то ускраћено, онемогућено.

Пошто нисмо могли да преконтролишемо збир бројева унесених у поједине срезове и округе, то нисмо могли са систематском тачношћу

проверити ни коначан збир гласова појединих земаљских кандидатских листа па не видимо ни могућности да то учини Главни бирачки одбор и да тако правилно изврши своју дужност коју му налаже пропис параграфа 61 зак. о изборима. Као што нисмо могли у потпуности установити математску тачност изборног резултата у појединостима и целини, тако исто нисмо могли утврдити исправност приспелог изборног материјала и законитост поступка државних органа у току избора по свим изборним јединицама.”

Због тога изјављујемо да у „тачност утврђених резултата изборне рачунице не верујемо па према томе не можемо преузети одговорност за тачност и исправност изборних резултата како по појединим изборним јединицама тако и у целини. Напротив морамо да нагласимо да смо стекли дубоко уверење да избори спроведени по постојећем фамозном изборном закону уз овакву изборну праксу каква је примењена на дан 11-XII-1938. нису довели до тачног и правилног резултата израженог у бројевима који би могли дати јасну, верну слику праве слободне воље истинског расположења народа.”

У Београду, 2. јануара 1939. год.

Представници земаљских кандидатских листа
Димитрија Љотића: Др Влатка Мачека:

Милан Фотић с.р. Милан Р. Аћимовић с.р.
Јован М. Јовановић с.р. др Милан Костић с.р.

Политички догађаји који су затим уследили, показали су да ове изборне преваре нису биле случајне, већ последица трулости предратног парламентарног система и државе која се растакала. Отуда и оправдана критика ЈНП „Збор” који се залагао за јаку и стабилну међуратну Краљевину Југославију.

Др Драган Суботић

СТАЛЕЖИ И КЛАСЕ⁴⁰

Класе и класна борба, као чиниоци друштвеног развитка, појавиле су се кроз Марксово учење о друштвеној економији. Ово учење, створено у почецима капиталистичког друштвеног поретка, проглашено је током времена научном догмом, нарочито после рата од комуниста, и окаменило се, иако је друштвени развитак показао многе недоследности његове, такве и толике да би их и сам Маркс, да је жив, исправио. Већ кад се капитализам крајем XIX и почетком XX столећа јаче утврдио и јаче испољио своје развитак, било је тешко следбеницима марксизма, да све друштвене редове удену у две супротне класе: капиталистичку и радничку, па су се испомагали како су умели.

Тако им је тешко било интелигенцију разврстати, па су је неки означавали као пролетаријат, умне раднике, други су је сматрали декласираним, тј. бескласном, која тек идеолошки прилази једној или другој друштвеној класи.

Тешко је било и ситне занатлије, мале трговце и друге сличне друштвене редове стрпати у капиталисте, па су их прогласили послодавцима, прорицали им пропаст и груписање капитала и производње у крупна капиталистичка предузећа. Ово се последње догађало, развијала су се крупна предузећа, концентрисао се капитал, али нажалост, ситни произвођачи нису ишчезавали, напротив, множили су се.

Тешко им је било разделити на класе и сељаке. Јесте, има их и без земље, али су ипак имали друге психолошка настојања од пролетаријата, а груписање поседа није ишло у правцу, како је то желела марксистичка теорија. Имања су се дробила у ситне поседе, па их је било и више него раније и поред великих поседа. Број сељака без земље се истина, повећавао, али ниједан земљорадник без земље није напуштао мисао, да је опет добије. Прелазило је становништво из села у вароши и постајало радником, али се све то ни најмање није осећало на селу и оно је увек остајало село ситних сопственика са својим посебним схватањима.

Тешко им је било уденути у класе и све веће масе људи који се нису бавили никаквим сталним занимањима, па су пронашли лумпенпролетаријат.

Капиталистички друштвени поредак, са својом неограниченом слободом експлоатације у привреди и индивидуализмом у друштвеним односима, механички је уредио државу, па је и учење Марксово, које се из капиталистичког поретка родило, морало постати механичко, као што је и поредак, који су марксисти замишљали и у Русији покушали да га остваре, постао потпуно механички.

Као што не схватају човека органски, тако нису могли ни људско друштво схватити као организам па су на тој основној логичкој погрешки назидали читав систем.

⁴⁰ „Отаџбина” број 116, 4. јуна 1936. год.

Капитализам, истина, није на марксистичкој теорији изграђивао државе, напротив он је свим могућим средствима сузбијао марксизам. Али основна схватања друштва била су заједничка и капитализму и марксизму. Обоје схватају друштво као механизам, обоје стоје на начелима либералног учења о привреди и производњи, обоје су на основама парламентаризма и либералне демократије.

Марксисте су покушали, да кроз цео историјски развитак људског друштва спроведу поделу на класе и класну борбу, па су је видели и тамо где је није могло бити, јер није било капитализма. Они су зато феудалне господаре и свештенство прогласили господарећим класама средњег века, па су покушали да се спусте и у стари век, па да и у њему пронађу друштвене класе. Што те „класе” нису ни по чему битном одговарале класама у смислу марксизма - то су они просто прећутали. Њихову ученост то није много бунило, иако су неукима свесно уливали у главу, да је марксизам „чиста наука”. И данас нарочито том „високом научношћу” привлаче недоучену и некритичну омладину и интелигенцију, понесене сељацима и радницима, којима ласка, да се баве „науком”.

Међутим, историја нам несумњиво говори другачије. Кад су први пут установљене државе и државне власти, одмах су се извесни друштвени сталежи домогли најважнијих утицаја и дочепали власти. То је ишло према њиховом значају у развоју друштва и државе. И старе државе са свештеничком влашћу као и доцније са влашћу ратника и племства, биле су, у ствари, сталешке државе. Како су се пак поједини сталежи развијали и стицали важност за заједницу тако су долазили до власти. Кад су производни сталежи дошли до друштвеног значаја, дошло је до грађанског друштвеног поретка, у коме се тек развио капитализам и први пут створио у истим сталежима класе. Класе су дакле последица капиталистичког поретка и оне ће морати с његовим битисањем и саме ишчезнути.

Али капитализам на своме заласку показао је и нешто друго јасно као сунце. А то је да му је баш то механистичко схватање друштвеног поретка и онемогућило даљи живот. Капитализам је прекинуо органски развитак друштва, али није уништио дух органског схватања. И ми данас на све стране видимо живо буђење сталежа и побуну њихову. Истина, сталежи још нису свесни својих правих интереса, па лутају чак и до комунизма. Али оглед у Русији може им отворити очи. Јер мако-лико се бранили бољшевици, они су принуђени неминовношћу друштвеног организма све више и више, да остварују сталешки уређену државу. И већ данашњи Совјети далеко су од онога, што су замишљали њихови творци.

У земљама с јако развијеном индустријом и бројним пролетаријатом радничким овај развитак се слабије види али у државама сељачког карактера, као што је наша, очигледно је, да се сталежи у много јачој мери испољавају од класа. Духовна побуна на све ово што се дешава у нашој земљи данас тек је у ишчежавајућој мери производ класне борбе. У ствари, то је последица сталешког незадовољства. Сукоби који се дешавају на све стране у привредном животу нашег народа нису ни по

својој битности сукоби класа, већ сукоби сталежа и капитализма. Истина да те сукобе најбоље умеју да искористе комунисте, да би навратили воду на своју воденицу, они највештији тумачења умеју да даду тим догађајима, они најсавршенију пропаганду спроводе. Али чињенице су чињенице па маколико их патворили.

Али комунисти су у исто време и најсвеснији да у нашој земљи сукоби нису класни, већ чисто борба сталежа против капитализма, па су зато и управили сву своју активност и борбу против сталежа. Само они то не смеју и неће отворено да кажу, већ нападају на „крвави фашизам, као најгаднији облик чувања капитализма од пропасти”. Али чувају се да нападају и на сталеже. Само сталешку државу изједначају са „фашизмом”.

С друге стране, сталешкој организацији државе непријатељи су и либерална демократија и парламентаризам, јер знају да ће тек сталешка органска држава довести сталеже до праве друштвене и привредне самоуправе у најширем смислу речи и тиме их ослободити и од политичког ропства и зависности занатским политичарима, парламентаризму и капитализму.

Зато су се спрегли оба непријатеља, и комунисти и демократи, у „народни фронт”, а у нас у Удружену опозицију, док стварно обоје имају исту жељу и вољу, да завладају народом. Једни да га потчине диктатури болшевизма, а други да га и даље уљуљукују слободама, парламентаризмом и сличним демократским шареним лажама, а стварно да штите капитализам и за себе сачувају власт и све сласти које из њега проистичу.

До праве владавине народа, да он узме своју судбину у своје руке, да стварно управља својим пословима, да постане ковачем своје среће, не може доћи ни једним ни другим путем. Демократски пут је пут мафија, партизанства, котеријаштва. Болшевички пут је пут рушења и разарања, друштвених потреса и немира, најстрашније диктатуре.

Највећем делу нашег народа, сељацима, занатлијама, радницима, трговцима, слободним умним занимањима, а они чине преко 90 процена та нашег становништва, прави пут је ред и мир, несметан рад, обезбеђење плодова сваког рада за самог радника. А то се може постићи само у држави, која ће почивати на задругама и организованим сталежима. Једино задругарство и сталежи су против диктатуре и против експлоатације капитализма, па због тога и против болшевизма и либералне демократије.

Томе у нашој земљи тежи само ЗБОР.

КО ЋЕ ДАТИ НОВ РЕД ⁴¹

Новине често пишу о многим јавним радовима на свима странама наше Отаџбине. Велики туристички пут, неколике железничке пруге, велики

⁴¹ „Отаџбина” број 122, 16. јула 1936. год.

водоводи, снабдевање безводних крајева водом, нове болнице и много таквих радова отпочели су и велики новци су ангажовани.

То је лепо и похвално. Али то је само једна страна медаље. Треба обрнути и загледати у другу - шта је тамо и како изгледа она.

Ко је пратио те све толике радове, бар онолико колико су у новинама објављени, могао је осетити да плана нема. Ко је пак могао завирити мало више у позадину тога посла, могао би разумети и зашто га нема.

Планове у свима правцима народног живота треба да спремају органи и установе управне власти. У једној добро уређеној држави оне зато и постоје, то им је задатак. У нашој земљи ово је потребније више него и у једној другој, јер наш народ је 13 векова живео раздружен и расцепкан, па је било потребно радити на уједначавању, на уравнотежавању, да наши заостали крајеви што пре достигну нове основе за свој развитак, да се наши напоредни крајеви несметано даље развијају.

То ми називамо општенародним и општедржавним планом. Међутим, од уједињења до данас нико о томе плану није мислио, нико на њему није радио, нико у том правцу није прилике ни проучавао. Има делимичних покушаја у појединим крајевима, али нема општег државног плана, па зато, обично, ни ти делимични не успевају.

И неће га бити и не може га бити, јер они који треба то да раде не могу, спречени су. Ствари су се изокренуле, па о томе воде бригу непозвани. Посланици воде послове управних власти, по њиховим жељама раде се и путеви и воде и зграде и болнице. То треба да их учврсти у њиховим срезовима, а да ли ће то потпомоћи да се држава ојача и оснажи, да се народ активира и оспособи за савремене прилике - о томе слабо ко мисли.

Веле да је то демократски систем управљања земљом. Ми нисмо за такав рад, јер не видимо да крајњи његов циљ може донети користи државној заједници и народној целини. Напротив, видимо да због таквог рада расте све веће незадовољство. Незадовољни су не само они, који су заборављени, иако потребити државне помоћи, већ нису задовољни ни они где се нешто по овом нeredу ради.

Ми тражимо ред у свима односима. Али да би се тај ред успоставио морају се отклонити извори нeredа, а они су у систему управљања. То није могла отклонити ни диктатура. Место да су кажњени ствараоци нeredа, кажњен је био народ. А сад опет стари ствараоци нeredа дижу главе и на све стране соче сласти од повратка у старо, што се показало неспособно...

Ми још тврдимо, да ред не могу увести политичари, већ ред може успоставити само цео народ. А да би ту моћ и добио народ, он мора да утиче на послове државе преко својих природних органа. То нису партије. То су сталежи. Кажу нам, има у једном сталежу и много богатих и много сиромашних, они немају заједничке интересе већ супротне. Ти који то говоре не виде да секу грану на којој сами седе, јер баш су они ти, који у своје партије желе да скрде људе најсупротнијих интереса и највећих имовних и друштвених разлика.

А ми још кажемо, да се морају заштитити и интереси сваког југословенског грађанина и уколико је он слабији утолико мора бити обезбеђенији. Томе се морају посветити и сталежи, јер ће постати одговорни и у односу на своје чланове и у односу на опште интересе.

Над тим ће бдети и држава. Држави Збора биће врло важан задатак да у свима правцима изглађује супротности, изравњања неправедности, потпомаже опште благостање. Држава Збора ће то моћи постићи, јер ће уредити друштвени и привредни организам, да правилно функционишу, да се установи ред.

Има и пријатеља, а још више непријатеља, који би хтели да им опишемо у танчине како ће се то постићи, да им дамо у параграфима законе. Нама је врло жао што им у томе не можемо изићи на сусрет. У држави Збора то ће бити сталежи, који ће давати смернице сређивања односа, који се њих тичу и који се тичу међусталешке сарадње и склада. То ће бити законодавно тело које ће изграђивати законе који су потребни за нов ред ствари. То ће бити нова организација управних власти које ће у сагласности са сталежима и задругарством изграђивати планове о свима питањима народног живота. То ће бити нов дух - задружни дух, који ће ујединити сталеже и који ће наћи формуле за међусталешку сарадњу, складност и солидарност.

Збор није демократска партија која обећава шта ће она учинити. Збор је народ, који се бори и ради на томе да дођу до свога пуног изражаја она четири чиниоца, а они ће већ умети да даду нов ред свима односима и свима стварима.

ФРОНТОВИ ⁴²

Мала деца кад се налазе у мраку певају изгласа, да завајају свој страх. И у политици се слично догађа.

После конгреса ЈНС и избора новог председника ове странке, отпочела је из свих ћошкова паљба - ћорцима.

Немамо ни најмање намеру да бранимо ЈНС, јер смо ми били једини који смо се јавно и с великим жртвама борили кроз ову исту „Отаџбину” против њих. Ми смо исто толико далеко од ЈНС колико нисмо близу ЈРЗ. Али потребно је да нашем народу укажемо на ове политичке поступке. Ми имамо свој пут, који није пут ни једних ни других. Ми ћемо тај свој пут наставити јер не видимо ниједан други који би био бољи да изведе нашу земљу из тешкоћа у којима се налази погрешкама оних који су се смењивали на власти, иако се и око нас снују сплетке и праве рачуни без крчмара у којима ми не учествујемо. Али зато не одбијамо сарадњу никога који има моралних квалификација да тим путем пође.

Они који су навикли да мисле туђим главама и да се у политици опредељују како се опредељују њихови угледи у иностранству и трче да достигну Шпанију, где се родила нова демократија, и Француску где је наишао велики вал слободе, да по угледу на њих оснују „народни фронт слободе” да би тако изазвали и другу страну да оснује свој „фронт”, да се, ваљда, оделе „слободњаци” од „назадњака”.

„Народни фронт слободе” најновији је изналазак изванредно добро организоване комунистичке иностране политике којој у ствари, у многим земљама и несвесно служе либерално-демократске партије. Само је ма-

⁴² „Отаџбина” број 123, 23. јун 1936. год.

ло чудновато како то не увиђају они који се држе националне линије, већ и они подлежу тој мисли и организују се у свој „фронт”. На тај начин деле сопствени народ и пуштају да на крају комунисти, као највештини у оном другом фронту - иако се не виде - дочепају дизгине у своје руке и спроводе чак и против власти, коју су они довели на власт, своје начело, да се законитост оне либерално-демократске државе што је могућно више саботира и шаље на одсуство, да би се тако неминовно утабао пут за диктатуру пролетаријата и совјетску „демократију”. Због тога смо ми противни стварању „фрнтова” како се то у нас намењава, јер смо против цепања органских делова народа у слабе фрнтове.

Ми смо одређено и јасно за солидаристичку сталешку државу, у којој ће сви друштвени сталежи добити све оно што им припада, у којој ће се капитализам обуздати у својим прохтевима да гута народну замуку и упропашћује народ, у којој ће у исто доба најслабији друштвени редови најпотпуније и најуспешније бити заштићени у својим правима на рад, на уживање плодова свога рада и на све тековине наше народне културе.

Наша борба није само политичка. Она има садржај економски и социјални. Сва права човека и грађана либералне демократије празне су љуштуре, ако је тај човек економски експлоатисан а социјално запостављен да му се глас не чује, као глас вапијућег у пустињи.

Једним замахом међутим обезбеђују се сваком човеку сва права, кад му се обезбеде економска способност и социјална важност преко оне скупине, којој природно припада - преко сталежа. И радник и сељак и трговац и занатлија и индустријалац, и слободне интелектуалне професије - сви ће бити обезбеђени, имати врло солидно оруђе за одбрану својих интереса и заштиту својих права, кад се њиховим природним групама признају права да учествују у одређивању судбине народне и државне.

То демократи нападају као фашистичко. То не примају ни они који се слажу да ова држава треба да постане југословенском, али својој политици непрестано дају правац либерално-демократски.

Ми пак јасног смо погледа у ствари. И знамо да Југославију не могу створити ни „народни фрнтови слободе”, ни „национални фронт” - ако немају социјалне и привредне садржине. Не можемо одрицати ни фрнташима да немају тога. Док „народни фронт слободе” жели да очува либерализам у привреди и капитализам, иза леђа либерално-демократских гуслара живо раде комунисти да створе совјетску привреду. А они из другог фрнта мисле да треба прво политички утврдити Југославију и јединство народа и државе, па тек после да размишљамо како ћемо средити друштвена и привредна питања.

Из тога погрешног става тетурају се од диктатуре до демократије.

Међутим, рачуни су погрешни. Треба јасно угледати порекло поремећајима и нeredу у данашњем народном и државном животу. Оно је поглавито, јер је завладао нered у привреди и друштвеним односима. И ако се хоће да се уведе ред у државној политици и у друштвеном животу, морају се преуредити заједно са политичким односима и привредни и друштвени односи. Они су управо целина, па се не могу делимично него укупно решавати. Кад се економски живот и друштвени односи

поставе на једино природне основе, кад се тежиште тога живота прене-се на сталеже - природно је да се и политичке основе морају према то-ме преуредити. То се мора збивати заједно, јер је органски повезано.

Чим се на те нове основе поставе привреда, друштвени поредак и поли-тичко уређење - одмах ће се јавити и почеци сређивања свих односа. Нови ред неће бити далеко после тога.

Ово виде и комунисти. Бојећи се овога оздрављења, сталешког реда, они певају песме успаванке демократији, они своје пароле умећу демо-кратским певаћима у уста, јер знају, да ће их само преко демократије довести до пропасти, а затим до Совјетије.

Зато што то све видимо, и знамо да из тога постоји само наш излаз гра-дилачког одушевљења, зато смо уверени да сви остали путеви воде ру-шилачком бесу - и не можемо ни у чему одступити од нашег програма, па према томе ласно је закључити и о нашем држању према скоро-шњим догађајима и збивањима у нашој политици. Ми морамо по својој савести и свести и љубави према овом народу, његовој прошлости, са-дашњости и будућности, да продужимо својим путем и да на тај пут прикупљамо све часно, исправно и родољубиво у овој земљи. Ми мо-жемо да сарађујемо са свима онима који у том правцу теже да уреде нашу државу. Али не можемо и не смемо да оставимо наш народ и без последње наде на излаз из овог тешког стања.

НАШИ ПРИВРЕДНИЦИ И СТРАНИ КАПИТАЛ ⁴³

- Само програми и пут Збора у стању је
да пресече и уклони ту страховиту опасност -

Југословенски народни покрет Збор од почетка своје политичке акције упозорује нашу јавност, у првом реду привредне кругове, на све опа-сности које носи собом владавина страног капитала у нашој земљи. У бројним чланцима и говорима ми смо наводили примере, а у исто вре-ме указивали и на мере и начине како да се стане на пут све јачој и све необузданијој неконтролисаној навали туђинског капитала на наш на-род и државу.

У задње време „Збор” више није усамљен у овом погледу. Све више органа јавности, све више корпорација и друштава све јаче и гласније алармирају и позивају на спасавање. Нарочито сад запомажу привред-ни кругови, и то не више појединци, него најшири редови наших при-вредника. Пре две три године, кад смо ми о свему овом говорили што данас говоре ти наши привредници, онда су нам, извесно, многи и од њих добацивали и пребацивали (ако су тада уопште и пратили и нашу акцију) да смо „фантасти”, „теоретичари”, да „летимо по маглама”. Сад, кад их је почео да коље, да мрви, да уништава до у темеље страни капитал и она страшна корупција која неминовно прати сваки шпеку-лантски туђински капитал, сад пишу и говоре, упућују представке, ре-золуције и апеле, наводећи дословце речи „Отаџбине” и других органа нашег покрета.

⁴³ „Отаџбина” број 124, 30. јула 1936. год.

Дакле, сад више нисмо „нереални”, сад више нисмо „фантасти” и „теоретичари”! Догађаји су нам дали пуно право.

Цео наш привредни свет нагнат је да усвоји потпуно став и погледе „Збора” према страном капиталу и методама, којима се његови представници служе у својој опакој офанзиви према нашој земљи и нашем народу:

Ево шта пише последњи број „Трговачких новина” (Београд) које су орган Савеза трговачких удружења. У опсежном уводном чланку, под насловом „Навала страног капитала у нашу земљу озбиљна је опасност по нашу привреду” каже се, између осталог:

„Данас је већ очевидно, да ни једна земља на нашем континенту не осећа тако страشان притисак навале страног капитала као наша... У целој Европи народи се бране од тог капитала свима средствима и пуштају га само као кредитни, а никако као обртни и пословни... Али када страни капитал улази у земљу са тенденцијом да овде ради, онда је он и привредно опасан и морално разоран. Домаћу привреду ће убијати, а служиће се свима могућим и немогућим корупционим средствима, морално ће затровати све оне домаће синове, с којима силом прилика буде долазио у додир...”

Потом лист наводи више познатих примера рада страног капитала у нашој земљи, па наставља:

„Ми данас губимо привредну самосталност у нашем рударству, у железној индустрији, у млинарству, у житарској трговини, странци се полако и сигурно увлаче и у трговину стоком, животним намирницама, фабрике шећера су већ у туђим рукама, то бива и са кудељном индустријом, шумску индустрију освајају такође странци, па су пре неколико дана били спремни да нам одузму једну фабрику целулозе... А најопаснији ударац задаће нам страни капитал онога момента, када буде стекао пресудан уплив на оријентацију наше пољопривредне производње. Он тај ударац већ систематски и спрема и извешће га, само ако се у последњем тренутку, који је већ наступио, не тргну из дремежа и безбрижности сви они, који су позвани да бране привредну, а с њом и политичку самосталност ове до сада већ и претерано много ојађене земље и њеног напаћеног мукотрпног народа.”

У наставку чланка „Трговачке новине” констатују и ове чињенице:

Странци отимају из руку наших људи све послове и воде их и преузимају их не с погледом на потребе наше земље, већ у складу са плановима који су створени у земљама из којих странци долазе. Резултат је: убијање наше самосталности у унутрашњој и спољној трговинској политици. У нашу земљу странци не долазе само као директори и „стручњаци”. Они собом довлаче цео персонал, све до дактилографкиње. Резултат је: нашем свету се одузима кора хлеба и нама се препуштају само најгрубљи физички радови и тако нас странци изједначају са Црнцима у афричким колонијама.

Странци ће цео наш извоз учинити зависним од иностранства. Тако ће наши трговци и наше занатлије изгубити не само контакт са иностраним тржиштима - јер ће то већ благовремено приграбити у своје руке овде увучени страни капитал - већ ће постати немоћни и излишни и према домаћим пијацима. Наши национални синови, трговци, занатлије и радници постаће робови туђег капитала, биће одгурнути у пролета-

ријат, где ће бити жељни коре хлеба за се и за своје породице. Средњи сталеж ће нам бити уништен, а с њиме и носиоци нашег националног привредног и културног живота. А са губљењем културне и привредне самовољности набрзо се губи и политичка самосталност... Ми ћемо тако постати туђом привредном колонијом, а наши грађани робљем иностраних финансијских и предузетничких спекуланата... Ова страховита опасност спрема нам друго Косово...

Ето тако данас јаучу „Трговачке новине”.

Све смо то ми давно писали и говорили. Збор је био и остао на попришту једини политички покрет који је имао и који има храбрости да се ухвати у коштац са том страховитом опасношћу. Али, морамо одмах рећи и „Трговачким новинама” и свима нашим привредницима и ово:

„Није доста само јаукати и вискати. Није довољно писати резолуције, апеле, представке и чланке. Наши привредници сами су рекли на својим конгресима шта бива са свима њиховим резолуцијама, представкама и апелима. Њихове чланке такође не прати ниједна политичка група, ниједна политичка партија, ниједан штаб ни „удружених” ни „раздружених” политикантских народних татора и професионалних политичких шићарција. Уосталом, то лепо каже и сам овај чланак „Трговачких новина”: ...највеће зло у овоме питању видимо у томе, што се овом животном проблему нашег привредног и политичког живота ни са једне стране није досада поклањала потребна пажња...

И нека знају „Трговачке новине” да се ни одсада овим питањима неће обраћати „потребна пажња” од стране оних којима се и овде наши привредници обраћају. Узалуд их они опомињу и моле да се бар у „овим претешким часовима” окане „свих теревенки које су са ситном домаћом политиком надмудривања у вези”. Узалуд и овај пут привредници њих моле да „приступе спасавању наше националне привреде самосталности”... „Ништа од тога неће бити”.

Они којима се привредници са својим органом обраћају, не могу им помоћи. Ствари ће, што се њих тиче, ићи како су и досад ишле; ствари ће ићи све горе и горе, управо онако како предвиђа уводни чланак „Трговачких новина”; страховита опасност страног шпекулантског капитала, и свега оног што је с њиме у вези.

Има само један начин, има само један пут који је у стању да пресече ту страховиту опасност. Тај пут, то је наш пут, пут Збора. Наши национални привредници, наши трговци, занатлије и радници имају да прихвате програм и пут Збора као свој пут и свој програм и да се одлучно боре да што пре дође до пуне победе програма Збора. Не само у нашем програму, у основним начелима и смерницама, већ и у бројним нашим чланцима, говорима и предавањима нашег друга Председника до у танчине претресено је ово питање и све је речено шта Збор мисли о тој опасности и како мисли да је радикално уклони.

Али пре но пођу нашим путем, путем Збора, сви наши национални привредници морају најпре да раскрсте једном за свагда са свим старим методима и погледима на политички и привредни живот, морају одрећи сваку помоћ и потпору целокупном систему свима носиоцима система који фаворизира, подржава и храни страни шпекулантски капитал и сву ону страховиту опасност о којој наши привредници, макар и у задњем часу, почињу гласно да говоре.

Тај се систем зове партијска држава лажне демократије, систем владавине клика и котерија, систем неконтроле и неодговорности, систем пљачке и коорупције, систем ненародни и противнародни, систем систематског осиромашавања и упропашћивања народа и државе.

ВРШИДБА И ПОРЕЗА...⁴⁴

- поводом најновијег извештаја о
порасту цена пшенице на светском тржишту -

Сељак наш скупља летину. Вршидба је у пуном јеку. Истовремено је исто тако у пуном јеку и убирање порезе од сељака. Док је жито још на гумну, већ је ту стигао порески чиновник и тражи порезу.

Сељак нема куд. Пригњечен гњетом ове неминовности, он вуче - и то мора одмах да вуче! - пшеницу житарском трговцу и продаје, да плати порезу. Тако нам се јадају сељаци из Срема, тако и из целе земље.

Узаман пише у „Политици” један који има очи и види: „Према данашњим приликама на житним тржиштима за произвођача је корисна резервисаност”.

Било би заиста и у интересу сељака и у интересу државе да надлежни нареду, да порески чиновник да сељаку мало времена. На пречац - одмах на вршидби, - није добро вршити пореску дужност, јер тако она корист, која је владином мером намењена сељаку, пада у крило житарском трговцу, коме није била ни намењена и који на њу има најмање права...

Ко су на пример у Војводини ти житарски трговци?

Заиста, од 100 житарских трговаца - њих 95 су туђинци, тојест: нису ни Срби, ни Хрвати, ни Словенци. И даље није потребно тумачити ко су. Не сумњамо да постоји нека веза између пореских чиновника и тих житарских трговаца.

Узалуд пише онај један који има очи и види: „У сваком случају за њих (тј. за сељаке) је најбоље ако се удружују за продају било Призаду било трговцу”.

Па, за име Бога и за то удруживање треба добити времена, макар мало времена. (А да и не говоримо о томе да за удруживање треба имати извесне просвећености, па и праксе, а где те случајно нема - треба то удруживање и дириговати).

У либералној демократији је стара пракса да после кише огрћу народ кабаницом. Каква разлика између мртвила те демократије и живог сталешког програма који проповедамо ми...

САМОУНИШТЕЊЕ ШПАНИЈЕ⁴⁵

Жалосно је и страшно оно што се дешава у Шпанији. Недељама већ бесни грађански рат, у коме се синови једног те истог народа немилосрд-

⁴⁴ „Отаџбина” број 125, 6. августа 1936. год.

⁴⁵ „Отаџбина” број 127, 20. августа 1936. год.

но међусобно уништавају. Убијају се и невини животи, руше се културна добра, уништавају уметнички споменици, скрнавe се светиње. Све се то дешава у времену, на чију смо културу тако горди. Ако ништа друго, оно ова дивљаштва, која се данас одигравају у Шпанији, морају нас учинити далеко скромнијим. Сва наша „културност” изгледа да је само танки и јевтини лак, испод кога се крије притајена звер људска.

Главни проблем данашњих културних народа и јесте у томе, да се изнутра, из самих себе препороде. То није ни искључено ни немогуће. Шпански пример не мора се поновити. Оно што се тамо дешава доказ је неспособности и народних вођа, како оних с десна, тако и оних с лева. Они први нису благовремено доносили потребне реформе, а ови други гурају у смрт радни народ ради извојевања социјалне правде.

Најбољи доказ неспособности политичких вођа шпанског народа јесте суседна Португалија. У овој, иако се налази на истом полуострву, владају и ред и социјална правда. Зашто? јер је португалски народ нашао своје праве вође, који су му омогућили препород из самог себе. Док њих није нашао, и он је пролазио кроз читав низ крвавих револуција, које су и земљу и народ довеле на ивицу пропасти. Јер, најзад, и у грађанском рату, као и у сваком другом, народ је тај који највише страда. Вођи увек нађу начина да се склоне у случају неуспеха.

Партизанство, доведено до крајњих граница, криво је за шпанске догађаје. Партије и клике у своме отимању о власт довеле су земљу на ивицу пропасти. Ниједан народни проблем није решаван како ваља, било да су седеле на власти десничарске било левичарске владе. Народ је услед тога, осиромашен и оголео, постајао све незадовољнији. То незадовољство вешто су искористили комунисти, који су подржавали владу тзв. народног фронта, да би своју рушилачку акцију што несметаније спроводили. Залуд САД влада покушава да спречи оснивање совјета. Доцкан! Не успе ли акција побуњеника, Шпанија ће бити комунистичка. Грађански рат тиме неће престати. Шпанци ће се и даље међусобно убијати и уништавати, све донде, док не пропадну и као народ и као држава.

А како је Португалија избегла шпанску судбину? Како то да у њој влада ред и благостање?? Како то да је тамо народ задовољан? Док све друге земље врше смањење својих издатака, дотле је Португалија успела да побољша економско стање свих друштвених редова, па чак и чиновништву повећава припадљености. Како је то она могла учинити? Просто тако, што је на чело државне управе дошао човек, који је увидео сву погибију у коју партизанство гура земљу и народ. И он је приступио измени политичког система. Организовао је СТАЛЕЖЕ и на њих је пренео бригу о народним и државним пословима. И сталези су се показали далеко способнији за вођење државних и народних послова од политичких партија. Тиме је португалски председник владе, САЛАЗАР, спасао Португалију, која би данас сигурно била у истом стању као и суседна Шпанија. И немачки и талијански народ нашли су начина за свој национални препород. Сваки према приликама и потребама свога народа. Зато тамо код њих има реда и рада, који морају собом донети и благостање. Хитлер је успео да од 7 милиона незапослених, 5 и по запосли. Мусолини је, упркос целој Европи, успео да из Абисинског

рата изиђе победилац. Не кажемо да и ми треба да пођемо истим путем. Али морамо се поучити њиховим примером, који иде за тим да се њихови народи сами из себе препороче, и тако спасу од братоубилачког рата и пропасти.

За препород нашег народа, ми морамо наћи своје начине и своје путеве. То је Збор још у почетку свога оснивања схватио и свој програм изradio према приликама, потребама и духу нашег народа. Развој прилика и код нас и у свету све ће више дати доказа да је пут Збора за Југославију и југословенски народ једини исправан. Од тога, да ли ће југословенски народ то схватити, зависиће и његова будућност. Иначе, није искључено да и њега задеси шпанска судбина.

РАЗМИШЉАЊА О ВЛАДАМА ⁴⁶

Није довољно да људи буду постављени за министре па да буду стварно влада.

Формално, они су влада.

Али да буду стварно влада, они треба да стварно владају приликама.

Отуда је и дошла реч влада. Ова реч значи: унапред предвиђање догађаја и предузимање таквих мера да се по целину из њих извуку највеће могуће користи, односно најмање могуће штете - једном речју: владати приликама.

Отуда може бити влада формална, али да не буде зато стварна влада.

Кад оваква влада није то стварно, онда између ње и народа настаје све већи и већи расцеп, провалија, амбис.

Народ осећа да влада не управља приликама. Ове, остављене саме себи, врло често наносе штете народу, који нема моћи, као колектив, да управља заједницом, ни да се брани од штетних последица недостатка управе.

С чуђењем народ посматра људе који не врше своју дужност.

С чуђењем, велимо, јер народ има такво природно поштовање према власти, да му треба дуже времена да види да властодршци нису оно што треба да су.

Али кад чуђење прође, онда се јавља хладна извесност да власт није у рукама оних који су је достојни, и презрење, као за сваку ствар која је повредила хармонију и сразмеру.

Презире народ несразмерну претензију властодржаца који власт истина држе, али приликама не владају.

Тај размак, расцеп или провалија (зависи од степена отуђености) између владе (формалне земље) и народа („стварне земље”) не може бити

⁴⁶ „Отаџбина” број 129, 4. септембра 1936. год.

испуњен ни формалним овлашћењем надлежних уставних чинилаца (владара, парламента или и самог бирачког тела).

Према томе, не може се он испунити ни вештачким прављењем политичких организација, на које оваква влада треба да се наслони.

Нашавши се над оваквом провалијом, оваква влада је у положају човека који би се нашао на разапетом конопцу испод кога зјапи провалија.

Особина сваке овакве владе јесте да се од провалије уплаши. Она нема храбрости да не гледа на ту провалију, већ да мирно врши дужност, кад се већ нашла у таквом положају.

Да је у стању да храбро врши своју претешку улогу, можда би сретно пребродила опасност, можда би успела да побуди дивљење и поштовање код многобројне своје публике.

Али, најобичније бива друкчије.

Владе овакве, тада заузимају комичне положаје, изазивају смех и презрење, покушавају онај огромни размак, ону провалију између народа и себе да попуне прављењем својих политичких организација.

При томе се таквим владама дешава да организацију и направе, али онај размак, ону провалију испунити не могу. Са све већим чуђењем, презрењем и гађењем, народ прати све оне комичне акробације, и ако нам је дозвољено да се тако изразимо, жели све интензивније да се та комедија што пре сврши.

Јер народ има извештан осећај стварности. Кад би та игра на конопцу била игра неких артиста што за малу награду показују своју вештину, онда би он желео да та игра потраје мало дуже. Али, како је њему власт потребна и како та власт треба приликама да влада, а не да прави овакве призоре, то он жели да се игра што пре сврши, и у томе показује праву и истиниту политичку мудрост.

Може да се деси да влада оваква има поверење оних чинилаца који су је на власт и довели.

Може да се деси да они налазе да влада треба да остане на свом месту.

Могу они да налазе да влада треба да влада годинама.

Може опет народ да сматра да влада не може остати ни сата.

Али оваква влада нити ће остати годинама, нити ће пасти за сат.

Кад влада не влада приликама, онда прилике као бесни коњи, обарају владу, ни по вољи једних, ни по вољи других, већ по највећем и најтврђем закону: по природи саме ствари.

ПУТЕМ ВЕЛИКОГ БАЛКАНЦА И МИРОНОСЦА... ⁴⁷

У нашој земљи ових дана бораве првдоховници Бугарске православне цркве. Њихов долазак, као и кретање, свуда су праћени живим симпатијама. У свима тим манифестацијама народа бије једно балканско срце. Дубока и велика осећања спајају наша два братска народа. Та осећања су истински жива, силовита као брза планинска река на овом на-

⁴⁷ „Отаџбина” број 130, 11. септембра 1936. год.

шем заједничком и немирном балканском земљишту. И, као што нико не може да обузда снажни речни пут који, и поред свих човекових настојања, даје одушке својој подземној снази, тако и судбину наших народа на заједничком балканском путовању не може нико више да упутити другим правцем.

Наша заједничка повесница исписана је крвавим страницама. Кад год је уместо братске љубави разговарала у нама наметнута мржња, били смо само мртво попрште на коме су се сукобљавали туђински утицаји. А сви ти интереси и утицаји, јасно говоре о великом и многостраном нашем значају. Ми, међутим, нисмо знали да нађемо заједничка гледања, чији би плодови били слободно живљење у нашој великој заједничкој балканској кући. У разбијености наших погледа, у отвореним непријатељствима, били смо носиоци туђинских тежња...

Последњих година, најзад, одлучније смо пошли оним правим путем. Тај пут је, у истини, наш балкански пут. На томе путу прво су се сусреле две братске православне цркве. Оне су и биле најпозваније да прве, ношене великим идеалима братске љубави, осветле пут.

И дошао је велики градитељ балканског мира да снажним замахом утемељи велико дело. Он је окончао грађење пута за нашу заједничку будућност. И, за Краљем Александром кренуле су поворке. Нестало је пригушеног бола који је мучио и наш и бугарски народ.

Али, коб наше балканске среће прекинула је дело Великог Балканца и Мироносца. Он је пао онда, када је био најпотребнији балканској ствари. Његово дело, међутим, остало је. И, нека се обистине речи нашег драгог госта, Митрополита Стефана, изговорене у београдској Саборној цркви.

„Један велики Херој, Мученик ове идеје, склопио је очи у тренутку када је захватио велики замах рад на томе послу. Нека Му је вечна памјат! Он је камен темељац велике зграде југословенско-бугарског зближења, јер је подвукао да нема више места раздору и распрама између југословенског и бугарског народа. Он је ставио тачку предубеђењу да је Балкан био огњиште распрама. Он је за то дело и погинуо.

Ми пружамо једни другима руку да измијемо лице од тужних страница наше тужне и жалосне прошлости, да га начинимо светлим за бољу будућност. Господе, цару царева, нека се не роди издајица онога што си ти благословио, а што се осветило Мученичком крвљу.

Подносећи вам благослов наше народне цркве, у тренутку када је Русија огрезла у крви, ми имамо један стожер православља у лицу Њ. Св. Патријарха г. Варнави. Нека ове вечери кроз моја недостојна уста говори бугарска црква и бугарски народ, који воле зближење”.

Нека тако буде!

КО СПАСАВА КАПИТАЛИЗАМ?⁴⁸

Нападајући Збор као „фашистички” покрет поборници „демократије” нарочито воле да истичу како он има прикривену намеру да спасе „постојеће стање”, односно капитализам.

⁴⁸ „Отаџбина” број 131, 17. септембра 1936. год.

На основу чега су то могли да закључе ови наши петрифицирани „слободари” из препотопске ере? Зар на основу Основних начела и Смерница Збора? Или на основу личних склоности водећих људи покрета а нарочито његовог вође и идеолога Д. Љотића? Не, него само на основу једног априорног и диригованог „мишљења” да је све оно, што није у устајалим колотечинама либералне демократије или понорима марксизма, реакционарно, уперено против „народних слобода” аутократско, диктаторско, итд., итд. Њихови укалупљени мозгови нису у стању да схвате да једна земља може и има права да потражи један политички и социјални систем који не мора бити слепа копија ниједног од досад постојећих; и не улазећи у суштину ствари они сваки такав покушај своде под своје овештале шаблоне. Уосталом, такво држање је и сасвим разумљиво. И овде је жеља родила мисао. Неће они да разбијају главу тражећи нове путеве јер осећају да им тамо није место, да је њихово царство још само дотле док се може јахати на старим овешталим фразама о „народним слободама”. Али народ са својим здравим инстинктом знаће да прозре те слободе које му они пружају. Уосталом, он их се већ заситио и осећа их већ деценијама на својим леђима.

Дакле, бори се да одржи „постојеће стање” Збор, који из темеља руши основе на којима је то стање сазидано: егоистички индивидуализам који је довео до друштвене распојасаности и анархије, до расула фамилије, ћелије друштвеног и народног организма, до свакодневних друштвених и личних сукоба и криза; који побија начело неограничене слободе у привреди које је прокламовала француска револуција као логичну консеквенцију крајњег индивидуализма а које је довело до неограниченог ропства већине народа једној моћној финансијској олигархији; који устаје против збрке управне и законодавне власти у парламентарној демократији која је довела дотле да народни посланици управљају администрацијом а чиновници кроје законе; једном речи, покрет који се бори за то да и у приватном и јавном животу народа завладају: ред, рад и правда уместо „једнакости, братства и слободе” који су у ствари: неједнакост, мржња и ропство.

Такав покрет је „реакционаран и недемократски”, а „напредна и демократска” је либерална демократија која је и довела до овог стања јер на њеним неприкосновеним принципима развијало се западноевропско и америчко друштво, од француске револуције па све до рата. Такав покрет „спасава капитализам”, ваљда зато што уопште руши механичко-профитерски принцип либералистичко-капиталистичке привреде а уместо њега поставља органско-задружни. А против капитализма је - либерална демократија, тај политички корелат капитализма! Они говоре о некој „еволуцији демократије”. Не може еволуисати, у позитивном смислу, систем који почива на преживелим принципима. Видимо и доживљујемо ту „еволуцију”. Еволуција либералне демократије значи и њен крај.

Иста судбина чека и капитализам. Он „еволуише”, али та еволуција убрзава његову смрт. Зато, њега не може нико спасти, па ни - Збор, иако би такав неки чудотворни лек радо дочекали баш они који Збору подмећу такве парадоксне тенденције.

Али се поставља питање: па за какав се то економски систем онда бори либерална демократија која се подмећући другом тенденцију спасава-

ња капитализма, тим самим ограђује од овога. Јер, ако се она одриче капитализма, одриче се тиме свога сопственог чеда, и настаје питање: коме ће предати наследство?

Да ли су о овом мало размишљали наши овејани демократи?

Капитализам се руши сам од себе и на његовим рушевинама може настати само двоје: или совјетски систем који, у основи, задржава исти онај механистички принцип, само са другом поделом улога, који води до расула; или органски систем, какав проповеда Збор. Јер Збор не руши само, он и зида. Уместо индивидуалистичке распојасаности он уводи дисциплину фамилије, задруге, сталежа и нације. Уместо неограничене слободе у привреди он уводи плански систем у ком ће се приватној иницијативи оставити слободно поље само дотле док је у складу са интересом заједнице, у ком ће капитал бити подвргнут таквим ограничењима да ће се његова функција свести на једино оправдану економску службу заједници а сузбиће се његова политичка моћ; у ком ће се привређивање у свим гранама где је то економски упутно, поставити на задружну основу. Уместо поделе на партије која није ништа друго него подвлашћивање целог народа од стране неколико клика и котерија, он уводи поделу на сталеже, једину органску друштвену поделу која гарантује да ће до политичког израза збиља једном доћи воља народа, иако се борба за такво политичко уређење не кити фразама о слободи и демократији.

Ако је све ово „спасавање капитализма”, реакција, фашизам и шта још не, онда примамо сав тај грех на своју главу.

УЧЕЊЕ ЗБОРА И ТЕОРЕТИЧАРИ ДЕМОКРАТИЈЕ ⁴⁹

Нарогушили су се много на нас и на наша схватања. Зато што смо хтели, да се оделимо од свих оних који лицитирају ко ће дати више у звучној демократској шареној лажи, па смо отворено и поштено поставили ствари на своје место и одрекли се демократије, зато запенуше од неистина на свима својим зборовима против нас и не стиде се и од покушаја да обмањују.

Зато што смо отворено устали против јалове либерално-демократске политике, нас називају назадњацима, и ако баш ти грлати викачи на узбуну против нас, својим делима најбоље доказују да су далеко од онога што им је на језику. Такви ће бити и они, који сад нису на власти, ако је дочепају. Они ће правдати, да морају да оставе све по старом, да би заштитили невину демократску дјевицу, да јој се нешто не деси. Постепено и опрезно се може уводити демократија, а дотле се мора мало и притезати. Али ипак се не усуђују, да народу оставе, да он цени, кад је наступило право време за увођење те демократије, већ то право задржавају искључио за себе. И сасвим природно.

Али поред тога што су они зорни демократи, сваки час са запрепашћењем читамо говоре њихове и видимо, да понављају чланке из „Отаџбине”. И ипак их и „Отаџбина” нечему учи. Само што су, нажалост, врло рђави ђаци. Понављају те чланке као папагаји, с предумишљајем, да

⁴⁹ „Отаџбина” број 132, 24. септембра 1936. год.

ништа по томе не учине. Сваки час објављује велика штампа такве говоре, који нису ништа друго већ препричавање мисли из „Отаџбине”, али зато се ипак велика штампа чува, да изворе означи.

Само између речи и дела мора бити провалија, ако све што је потребно није уређено, да би од речи до дела био изграђен поуздан мост, да преко њега могу и најтежа кола. Нису главно лепе речи, главнија су права дела, али таква дела могућна су само, ако су темељи такви, да их могу издржати.

Демократија није никакав поуздан терен. Он је клизаво земљиште, па, могу се поставити и бетонске плоче, склизнуће све што се ту постави. И зато се налазимо на судбоносној низбрдици, и све ћемо дотле бити ту, докле год нас вара памет, да ће се на њој, на демократији, моћи изградити наша народна будућност и подићи основе за државу реда и благостања.

Треба градити нове основе. Ми их налазимо у задружно-сталешком изграђивању нашег друштвеног, економског и политичког живота. Гракнули су да смо реакционарни и фашисти, иако баш ти исти не презају, да наше мисли калеме на јалово демократско дрво.

Указујемо на то, не што нам то годи, да нам мисли узимају, већ да се свом снагом оделимо од њих и народу укажемо да патворена роба, ма како споља личила оригиналу, никад не може бити оригинал. Ма колико да су лепе те речи, које се чују врло често на зборовима, оне ће остати само јалове речи и ништа више, јер немају праву подлогу, да израсту у дела.

Чини се много покушаја баш у данашње време, да се многи односи среде. Не одричемо им тежњу и искреност, али не проричемо им успех, јер се сви ти покушаји оснивају на овим пољуљаним друштвено-политичким основама, које могу да и у најбоља дела унесу само поремећај и неред.

Ето, зато ништа не вреди оно што су од нас научили. Треба да имају храбрости, да погледају истини у очи и да раскрсте с лажним основама.

Тек задружно-сталешка државна организација, којој у нашој земљи тежи само Збор, створиће нове темеље, на којима ће се моћи поуздано подићи нова зграда Југославије. И уколико то народ југословенски пре увиди и пре усвоји, утолико ће мање штете имати, утолико ће брже и поузданије доћи до реда.

И зато не треба народ наш да иде за лепим речима, па ма и из „Отаџбине” биле научене, већ треба да ојача себе, јачајући Збор, да би што пре сопственим снагама изградио оно, што му је потребно, да изиђе из данашњег нереди и тешкоћа.

ДРАМА ДЕЛА - ДРАМА ХЕРОЈА ⁵⁰

„Поводом смрти једног Хероја” био је назив чланка у коме је „Отаџбина” 14. октобра 1934. г. покушала да објасни Хероја и његову драму.

⁵⁰ „Отаџбина” број 134, 8. октобра 1934. год.

Љубав и оданост којом је била надахнута дали су јој потребну продираност да схвати истинитост велике линије и херојског напора и пожртвовања.

Отуда је овај чланак, у исто време, изазивао живи утисак правог музичког ритма и мелодије једног жалосног марша и монументалне линије гранитног споменика.

Разуме се да су злоћа и пакост сами себи сметња те не виде шуму због дрвета: њиховим микроскопским очима није ни дато да сагледају стварност, и на сунцу би видели пеге, а светлост и топлоту не би.

„Дело и хаос” био је назив чланка, у коме је Отаџбина годину дана доцније оцртала однос Хероја према делу, које је замислио, и хаосу из кога је своје дело хтео да извуче, да оствари.

У том чланку смо показали велике линије у коме је акција Хероја изазивала реакцију хаоса.

Из тог чланка избијало је страховање за делом.

Данас, две године доцније, посвећујући ове ретке блаженој успомени Краља и Хероја, ми немамо ништа да додамо оним речима које смо кроз „Отаџбину” већ дали.

Али ако су према Његовом завршном земном животу тако потпуно љубав и оданост казали своју реч, драма херојевог дела није завршена и кроз драму дела траје и даље драма хероја.

Оволико нека буде за данашњи дан наша реч посвећена Његовој успомени.

Више не би било ни могуће.

ЛИБЕРАЛНА ДЕМОКРАТИЈА И СТАЛЕЖИ ⁵¹

Наши пријатељи су морали запазити да идеја о сталешком уређењу државе наилази на велику опозицију нарочито код присталица либералне демократије. Ова опозиција није случајна. Она је непосредна последица основних погледа на управљање државом либералне демократије. Томе нас учи и сама историја.

Још француска револуција је прокламовала да је свако сталешко организовање противно принципима које је она прокламовала. Закон шапелје од јуна 1791. године, којим револуција забрањује свако сталешко организовање, гласи:

„Чл. 1. Будући да је уништење корпорација грађана, сталежа и професија у основама француског устава, то је забрањено васпостављање у ма ком облику ових установа.

Чл. 2. Грађани једног истог сталежа или занимања, предузимачи, они који држе радње, радници и помоћници ма кога занимања, кад се буду нашли заједно, неће моћи именовати ни председника, ни секретара, ни кмета, нити да држе књиге, доносе одлуке или расправљају, нити да израђују правилнике њиховог тобожњег заједничког интереса.”

Ваља напоменути, да француска револуција није одмах објавила рат корпорацијама. Она је то учинила чим су се народни представници у законодавном телу почели делити у политичке странке. Тако је рађање

⁵¹ „Отаџбина” број 135, Београд, 15. октобар 1936. год.

политичких странака значило у исто време и смрт сталешким установама. Политичке странке нису волеле сталешко организовање ни пре једног и по столећа, па није чудо што га ни данас никако не подносе. Ова забрана сталешког организовања у Француској није могла да остане на снази, јер интереси сталешки постоје, постоји сталешка свест грађана, заједница има интереса да буде упозната са интересима сталежа јер су ови интереси такође општи, мање себични него интереси индивидуа. Зато је питање обнове сталешких организација у Француској било непрестано на дневном реду, тако рећи још од дана њиховог укидања. Сталешке организације влада је морала најпре да толерира, и ако уставом нису биле допуштене, док није најзад Трећа република у години 1884, преко свога народног представништва раскрстила са овим основним каменом револуционарног устава и одобрила сталешко организовање. Данас Француска има организације за скоро све сталеже. Пољопривредне коморе су установљене законом од 3. јануара 1924, а декретом од 16. јануара 1925. установљен је и народни Привредни савет, који представља једно саветодавно тело за економска питања уз владу.

Сасвим је разумљиво што се политичке странке никако не могу да помире са организовањем сталежа у моћна политичка тела. Политичке партије су патентирале за себе право да представљају народ и оне ово право суревњиво чувају. Али политичке партије знају врло добро, да онога тренутка кад цео народ, организован у сталеже, буде затражио и остварио сталешко представништво, политичким странкама биће заувек одзвонено. Народ ће кроз своје сталешко представништво много боље бити представљен, него што је то случај кроз политичке странке. И, као некад у историји, што је са рађањем политичких странака нестало сталешких организација, сада ће преласком политичког учешћа народа на сталешке организације, нестати политичких странака.

Разлика је ипак између ова два догађаја у томе, што су сталешке организације 1791. укинуте декретом и силом, а политичке партије у нашем данашњем времену умиру саме јер постају излишне.

О КОРУПЦИЈИ ⁵²

Корупција је зло по материјалној штети која доноси целом народу и целој држави. Али ту народ нема још праве воље и он слабо види штету коју корупција наноси држави. Шта је то за један народ једна материјална штета па ма каква велика била у материјалном погледу? Ко је ишао кроз крајеве опустошене ратом, тај није после три или четири године могао познати да је ту била пустош. Али има једна друга штета коју корупција расејава земљом: то је страховита неман која убија поверење код сваког појединца према држави.

Појединци, говорећи о корупцији, увек мисле на материјалну штету коју корупција доноси, али главна штета је ова: корупција гледа у држави једно оруђе које не служи општим интересима, него интересима појединаца. Прими ли ко ма које наређење од такве државе у којој вла-

⁵² „Отаџбина” број 136, 22. октобар 1936. год.

да корупција, он се мршти. Нека је не знам какво то наређење, он у то наређење гледа и говори: Боже мој, а ко ли ће се њим користити. Нека дођу не знам какви закони паметни и проучени, народ врти главом и вели: ко зна ко ће се тим користити. Поверење се убија. То је тако страшна ствар, то је злочин против целог државног апарата, то је неповерење које ничим не може бити заустављено и оно се пружа и обухвата цело народно тело. Под таквим условима, под таквом економском политиком, није заиста никакво чудо, што је сатанско семе марксизма нашло погодан терен да може да ухвати и пусти корена, да расте и да буја, и да спрема краву жетву.

Говори се о борби против корупције. Поштенос и разумног човека та реч: борба против корупције, никад загревала није. То је зато, што је та реч била речена са усана, не из срца и душе, не из целог бића. Била је само са епидерме, са pokožице усана. Корупција - то је гад, то је најружније, најпогрдније. Не треба честит човек да много говори о томе. Његов став пут гађења, став без компромиса, став такав да сваки делић на његовом телу показује његов однос према корупцији, боље говори о томе да ли је он за или против корупције.

Многи људи говоре: треба закон против корупције. Наивни и јадни људи који тако говоре, а бедне оне политичке вође који у свој програм уносе борбу против корупције доношењем закона. По коме то закону данас владајућим, по коме је то закону корупција била дозвољена. Који је то закон? Да ли смо имали који закон који каже: слободна је злоупотреба државне власти? Такав закон се појавити није могао, таквог закона није било, па ипак је било корупције, и ипак је има.

БЕЗ НАСЛОВА⁵³

Ових дана гледамо једну страшну, краву епопеју. Свакога дана, јутра, сваке вечери чекамо да чујемо шта се десило у Шпанији. Чекамо да видимо ко је победио, да ли су заузели Овиједо, шта је са Мадридом, да ли је пао Билбао. Страховита је то и ужасна ствар. Рат је страшна ствар, али грађански рат - то је пакао. Тај пакао није настао јуче, годинама се тамо сејало расуло под окриљем тзв. демократије. Под окриљем „слободне мисли” ширило се расуло, сејало семе чије краве цветове сада пред очима имамо. То не значи да је Шпанија пре тога била башта, парк, крај у коме су расли цветови. Далеко од тога. Да није било објективних узрока, да нису зле прилике биле нагомилаване, не би семе сатанско тако бујно могло да расте. Али истине и објективности ради, морамо напоменути да Шпанија пре тога није створила погодан терен греховима економским и другим да није њима наћубрила своје земљиште, онда она не би сачекала ову жетву коју је то семе дало. Све то још не значи да није било кривице, али исто тако то не треба да значи да сатанску мисао комунизма узмемо за божанско семе. Оно исто што је у Шпанији довело до такве жетве, опомиње и нас на одговорност пред Богом и историјом.

⁵³ „Отаџбина” број 136, 22. октобар 1936. год.

БЛАГООБРАЗНИ ЈОСИФ С НИКОДИМОМ... ⁵⁴

Имамо много симпатизера. Као ретко ко. У томе се погледу заиста не можемо пожалити.

Они нас засипају признањима и похвалама. Они су са нама душом, тј. тако они говоре верујући да је душа оно ваздушасто осећање наклоности што га осећају.

Ако је у питању наша мисао, они схватају.

Ако је у питању наша начелност, пуна су им уста похвала.

Ако се ради о жилавости наше борбе, њихово нас признање прати.

Ако се ради о чистоти њеној, њихова нам узношења претходе.

Ако им се укаже на неминовност њену, као једини излаз из тешкоћа данашњице, признаће нам да је тако.

Ако им се укаже да је оно што је неминовно у исто време и најбрже, неће вам противуречити.

Ако им се рече да земља пати од добрих људи што сматрају да „треба да гледају своја посла“, и не отправљају опште послове, - рећи ће: „тако је“.

Али кад им се каже, ако је све тако, онда је њихово место у нашим редовима, онда морају постати борци, онда не смеју седети скрштених руку, онда није довољно да буду симпатизери, - онда ћете чути: Један зида нову кућу, па има много посла.

Други води многе послове па се боји за њих.

Трећем је незгодно да кида са својим старим везама.

Четвртм смета по неко ко је пре њега већ пошао с нама.

Пети опет, а њихово је име легион, верује да је довољно што је симпатизер.

Не, то није довољно.

Ако је све истина што они говоре, онда је њихов став, став симпатизера, неразумљив и мало частан.

Ако заиста виде велике опасности којима је друштво изложено.

Ако заиста мисле да пут наш јесте пут прави.

Ако знају да је пут прави и пут најбржи.

Ако нам заиста признају све оно што њихова уста говоре - онда сви њихови разлози којима правдају своју неактивност, њих само тешко оптужују.

Они веле да су душом с нама. Зар је њихова душа тако мали део њиховог бића, да се њен утицај огледа само у бледим реченицама што их, с времена на време, изговарају у нашу корист, са свима оградама које опрезни људи обично, за сваки случај, употребљавају.

Како могу бити душом с једним, а у целом свом ставу показивати равнодушну неактивност?

Лаза Костић је у дивној својој песми, описујући поноћну посету о Новој години духа свога покојног пријатеља, Руварца, написао на његово питање: Шта она ради?

„Духовна свест јој сва је његова, -

⁵⁴ „Отаџбина” број 137, Београд 29. октобар 1936. год.

А несвест тела даће другоме...”

Нека виде своју слику у том стиху, маколико се иначе ове речи односиле на ствар друге природе.

Ми знамо да сваки човек није за све. Али исто тако знамо да један покрет, као што је наш, има потребе за разним функцијама. Али све те функције траже активност, траже активну преданост, а не голе симпатије и бљутаву млакост.

Нека не буду млаки. Нека буду или сасвим топли, а онда ће се то видети у њиховој активности. Или нека охладне потпуно. Нека нас мрзе. Нека нас грде. То је боље - и за нас: више ће нам користи стварно причинити.

Нема човека који активно не може радити, ако је заиста наш душом.

То се најбоље види по маси сасвим малих и ситних људи, наших тако вредних другова и бораца.

Они се боре, муче се, трче, проносе мисао, бране је, лепе плакате, чувају да их непријатељи не цепају, бивају редари, бивају премештани, отпуштани, уцењивани - али нису симпатизери - борци су.

Кад сам тако јуче говорио са једним симпатизером (нежењеним, самосталним, отреситим, богатим човеком) изиђе ми пред очи сва невоља што је имамо са нашим симпатизерима.

- Наша мисија је борба за нови поредак, поредак, који може да сачува опште човечанске вредности садашњег, а надахнути их новим принципима будућег људског друштва, рекох му.

- Тако је, вели он.

- Свима људима који тако мисле дужност је да засучу рукаве, и по својим моћима да уђу унутра, активно, у борбу - не да стоје, по страни, скрштених руку.

- Дивим вам се, рече он.

- Чујте, казах му: кад умрем, сигуран сам, а ви будите живи, да ћете ми доћи на пратњу и ја вам сад на томе захваљујем. Али сад се ради о сасвим другој ствари: не о похвалама и почастима, већ о борби коју намеће садашње друштвено и политичко стање и наше земље, па ако хоћете и интереси свију људи који виде опасности данашњице и услове здравог живота које треба да доносе сутрашњице.

Он не одговори ништа.

Нити можемо, нити хоћемо, нити смемо да поредимо свој рад са Христом Спаситељем. Али пада ми на ум једна мисао.

И Он је имао симпатизере. Врло много. Имена двојице од њих су нам сачувана: благообразни Јосиф с Никодимом. Ти су били угледни и имућни људи. Не само да су имали куће, већ чак и гробнице. Њихова је улога била у Христовој драми следећа: скинула су пречисто тело с крста, обавили га у чисту плаштаницу и ставили у нов гроб, који су добро покрили.

- Наш симпатизер се смеши и ћути.

За Христову мисију је то било довољно, настављам ја. У његовој борби која располаже другим силама и средствима и то је било нешто.

Али да Исус није био Христос? Да је његова мисија ограничена простором и временом имала задатке које наша има? Да је његова драма била завршена полагањем тела у нов гроб, - реците сами каква би била бедна улога, у људској борби, ових угледних симпатизера, што дођоше да посмртне почести указују?

Наша борба је борба једног поколења људског у једном народу. Наслањамо се при том на велике моралне вредности. Али она захтева императивно активну помоћ, не став скрштених руку, - ако је заиста „срце к’о језик”.

У нашој борби благообразни Јосиф с Никодимима, верујте, нису потребни. Чак су и штетни.

ДА ЛИ СМО ФАШИСТИ? ⁵⁵

Из једног рударског места, из унутрашњости Србије, пишу нам пријатељи, шаљући претплату за „Отаџбину”, ове ретке:

„Пре него што приступимо организовању Вашег покрета, а чије смо неактивне присталице и до сада били, очекујемо од Вашег покрета да поведе одлучнију борбу против овог несретног стања у земљи и да се отворено изјасни за фашизам”.

Ове речи нас покрећу да још једном кажемо своју мисао по овој ствари.

Једни нас нападају као фашисте, други траже од нас да се изјаснимо да смо фашисти. Заиста чудна ствар.

Ми смо увек отворено говорили. Наша мисао није никад могла бити неискрена. И баш зато нисмо фашисти и не можемо то бити.

Шта мислите да ли би Хитлер признао да је фашиста? Насмејао би се грохотом. И то не из сујете да води свој лични покрет, већ зато што немачком народу не одговара фашизам.

Фашизам је поникао у Италији, на другом тлу под другим небом, међу другим народом. И не само да Хитлер тако мисли, већ и сам Мусолини не сматра да се фашизам може извозити из Италије.

Дегрел се брани да није ни фашиста, ни хитлеровац. И говори искрено тај младић. Не лаже. Не може да буде ни једно ни друго.

Како ви хоћете да један покрет, покрет поникао на нашем тлу, под нашим небом, међу нашим народом, један покрет који доноси одговор наше народне душе на горућа питања садашњице, да тај покрет буде фашистички или хитлеровски.

Народи нису једнаки. Као ми људи. Но што је добро за Италијане или Немце није добро за нас.

То не значи да с овим покретима немамо много заједничких црта.

И ми, као и они, поникли смо из идеалистичког погледа на свет, а не из материјалистичког.

И ми, као и они, због тога смо противници индивидуализма, који узима јединку за полазну тачку у друштву.

И ми, као и они, налазимо да су материјалистички и индивидуалистички став довели до демократије, капитализма.

⁵⁵ „Отаџбина” број 138, 5. новембар 1936. год.

И ми, као и они сматрамо да органско гледање на свет и друштво мора да спречи одржавање капиталистичког и демократског поретка, јер овај фатално води у комунизам.

И ми, као и они, сматрамо да се то мора извршити револуцијом, јер „нормални развој ситуације” води у комунизам.

И ми, као и они, сматрао да је комунизам један експеримент, при коме се поништавају основне људске вредности, и против кога се напослетку живот мора да побуни и да га збрише.

И ми, као и они, верујемо да су ред, правда и благостање могући, да омогућују опет са своје стране формирање јаким народних јединица, а да су ове у стању да зајемче слободу појединаца.

И ми, као и они, сматрао да ће све то бити могуће путем консултовања народа, не безобличних народних маса, не кроз политичке партије, већ кроз народне друштвено-економске категорије.

Дотле смо потпуно једно. Одатле полазе знатне и дубоке разлике.

Ми смо убеђени да све расе имају неку мисију у свету. Па иако смо убеђени да наша словенска раса има своје огромне вредности, ми не сматрамо да је она једина израз божанског, да она представља „избрани народ”, у смислу искључивом. Светска раса, је изабрана за понеки велики задатак. Ми, дакле, не можемо узети своју расу за божанство.

Ми исто тако ни државу не можемо сматрати нечим апсолутним, ни њој карактер божански не можемо признати, иако је желимо и чврстом и јаком.

Ми сматрамо да истински служимо баш својој раси и својој држави кад им дамо њихову праву вредност, а не вредност уображену, коју немају нити могу имати.

Ето зато углавном, нити смо фашисти, нити то можемо бити.

Али то не значи да зато не видимо шта су у својој земљи великог и лепог урадили баш у данашње време, - кад се тако зване демократске земље распадају у расулу.

Не значи да не видимо да су они, укидајући право штрајка, као и право локаута, дали далеко боље услове за живот својим радницима, него их имају демократије, на чијем челу стоје г.г. Блум, Вандервелд, који су целу своју каријеру засновали на социјалистичким паролама, не говорећи о Совјетији у којој је радник гладан, жедан, го и бос, те ради под тако бедним условима за живот, какви се у капиталистичким земљама не могу ни замислити.

Не значи да не видимо како су баш те земље чувари културе духа, бедени пред навалом болшевизма. Сигурно да свет од болшевизма неће бити у стању да сачувају тако зване демократске земље, пошто идеолошки почивају на истим темељима материјалистичко-индивидуалистичким на којима је изграђен сатански план комунизма.

Ето то је наш одговор и онима који нас с погрдом називају фашистима, а и онима који би желели да то будемо.

ТАВОРЕЊЕ И ЖИВОТАРЕЊЕ ⁵⁶

Ослободили смо се и ујединили, али по ономе како се титрамо са нашим уједињењем очигледно је да многи не схватају прави смисао овог догађаја, историјског, не само са нашег ужег становишта, већ и општег човечанског. Многи схватају да је смисао нашег уједињења у стварању велике државе, великог државног територија. Према томе, тај териториј унутра може се цепкати, делити, а „народи” на њему ограђивати кинеским зидом од осталих. Материјалистички схваћено, наше уједињење морало је да изроди кукњаву за тзв. народне индивидуалитете. По том схватању ми се можемо делити не само на три народа, већ на безброј народа и народића.

Не само то, већ је онда сасвим природно што једно племе оптужује друго да га је финансијски искоришћавало. И за невоље које је поратно време донело, бацана је кривица на уједињење са осталим. Визија великана и српских, и хрватских и словеначких о уједињењу и народном јединству мора под овим углом посматрања изгледати у најмању руку утопија - нереални, неостварљиви сан, ако не и гола бесмислица. Кажу: лепо је све то, али „стварност”, животна стварност говори друкчије.

И што је најгоре, на овом путу нема никаквих „уступака”, који би то неповерење могли искоренити. Увек ће се овај други оптуживати за све зло, које наиђе. Тражиће се нови „уступци”, а онај који их буде чинио тражиће исто то и за себе. Увек ће обе стране осећати да им је учињена неправда, коју ничим нису заслужили. И увек ће се превиђати властита кривица, и увеличавати кривица оног другог. А то ће морати бити тако, јер се на материјалном плану људи не могу ни удружити на дуго, будући, да сваки има своју сферу интереса. На том материјалном плану у крајњој линији само појединац представља целину за себе. Зато нам је данас и најмања и најприроднија заједница, породица, тако разбијена.

Само се на духовном плану људи уједињују и могу ујединити. Ако се данас осећамо непотпуно уједињени то је отуда што нема једне мисли која би нас везивала, моћне мисли, која би осмислила и живот појединаца и живот нације као целине. Кад смо ту мисао имали онда смо се осећали једно чак и онда када смо живели у разним државама. Зато смо и онда тежили да се ујединимо. Данас, у одсуству те уједињавајуће мисли, мислимо само на то, како да се што више оградимо једни од других.

Наше народно уједињење са духовне тачке гледишта, имало је и има те још како свога смисла. Оно је требало да донесе обogaћење сваког народног дела оним одликама које поједино племе има у већем обиму над другима. Синтезом тога најбољег из појединих делова и сама целина би се осетила моћнијом и богатијом. Али, да би се то десило морали бисмо престати гледати само у мане оног другог. Ако наше јединство није данас довољно јако, то је отуда, што смо се ујединили у манама нашим.

Богу је плакати за ово што се данас дешава, и историја ће нас све скупа морати да осуди. Пропуштамо драгоцено време у узајамним оптужба-

⁵⁶ „Отаџбина” број 139, 12. новембра 1936. год.

ма и негацији. Место да схватимо прави положај свога народа и своје земље, место да увидимо све сјајне могућности које се налазе пред нама! Уједињени и сложни могли бисмо постати вођи бар на овом делу света. Могли бисмо одушевљеним стваралаштвом оставити за собом и богатије и веће народе.

Тренутак је зато дошао, али немајући памети ми га не схватамо. Ми га пропуштамо. Чак ни властитом историјом својом не унемо се поучити. Не видимо да је ова наша држава заснована на међународном друму, упркос и против воље „свих врагова наших”. И да се она може одржати само онда, ако ми, као народ, стваралаштвом оправдамо њено постојање. Појединци у нашем народу, они ради којих сунце греје и нас остале, схватили су прави смисао нашег уједињења. То су они мали и незнатни који својим радом дижу зграде, стварају предузећа, измишљају проналаске, чији вредни рад избија у јавност као случајност или сензација, која се губи у заглушној вици политичких телала. И чијим напорима политика не само што не помаже већ им ставља клипове под ноге. А добра политика - у томе и лежи њен једини смисао - требало би да омогући то стваралаштво, да пробуди и прошири стваралачко одушевљење.

Док она не дође, цео ће наш живот и појединачни и скупни бити само таворење и животарење.

ДВЕ РЕВОЛУЦИЈЕ ⁵⁷

Две револуције имамо у светској историји. На њима су, као на неким ваљцима разбоја, исткане све шаре у судбини човечанства. Ако мудрачким духом пролазимо кроз то сложено историјско ткање, наилазимо углавном на два конца који се сплићу и расплићу у чудне, тајанствене знаке, у симболику прошлости, из које читамо будућност човека и човечанства. Историја нам онда није загонетка, већ књига живота, у којој се налази кључ за разумевање векова, налазе се закони целокупног историјског развитка, закони људског духа, који и јесте главни неимар целокупне историјско-културне архитектонике.

Историјски развојни процес није, пре свега, праволинијски, најмање је он у сталном успону. Наука је потпуно напустила утопију историјског прогресизма, идиличну и сладуњаву драму у којој, кроз све драматске разломке, руже цветају. Напротив, историјско збивање пролази кроз сукобе, кроз трагичне процепе, живот се напорно пробија до већих својих остварења губећи половину својих снага у успелим или неуспелим пробојима. Историја није само једно хрвање на живот и смрт, већ нам историјска феноменологија јасно сведочи о историјско-животном ритму, о повременим узлетима и падовима историјских стваралачких снага. Иза једне плодне епохе не долази, по правилу, друга плоднија. То не бива ни у свету маште. После датог цветног историјског периода јавља се дубок и снажан пад, окретање историјског точка уназад. Сан о седам дебелих и седам мршавих крава сурова је историјска јавља.

⁵⁷ „Отаџбина” број 139, 12. новембра 1936. год.

Ово је доказ да историјски развој има своје полове: између њих креће се историјско клатно. Оно, у свом бржем или тримијем кретању, час тиче у дно пада, час у врхунац историјског полета. Тако се добија историјска дијалектика, поход органско-стваралачког полета до супротности. Тако се добија низ сложених, замршених, често неразговорних слика за једну револуционарну типологију, за овноначелни бурни размах који валовитим кретањима даје двоструку историјску пластику.

Једна група историјских покрета потиче из нагона. Они су као извор: брутални, слепи, насумични. Бесциљна нагоност носи у себи разорну динамику, креће се поплавно, разбија све животне стварности и остварења, савија, ломи и дроби живот, заводи полет историјски у један затворен круг, у кружно, слепо матичење које најзад, као сврдло, проврћује бездане вртаче у које живот понире и у неповрат се губи. То је револуција механичких колектива. Друга група историјских покрета потиче из стваралачко-културне воље. Њихов је извор врло одређена и опредељена органско-колективна свест. Њени потези просецају, врло смишљено, правилна и дубока корита, у њима се снаге усредсређују и на најнепосреднији начин претварају у вредности. Све што је у историји ваљано и трајно остварено, што носи на себи отисак величине и човечности, што улази у појам културе, потиче из тога средишта воље, воље за правилном конструкцијом и складом свих људских делатности. То је револуција органских колектива.

Две револуционарне стихије квантитативно се разликују. Нису, дакле, усупроћене само по својим смеровима и правцима. Можда је тешко чак и говорити о квалитету механичко-колективно-револуционарне стихије. Она је само број и збир: гомила. Све што се гради на начину гомиле, ван живота је. Самим тим, ван квалитета. Самим тим ван културнога. Нажалост, ковитлања гомиле увек испадају из оквира моралнога. Морамо увек говорити о неморалности гомиле. Органски-свесни колектив живи, гради и развија се увек по једној идеји. Нарочито по моралној идеји. Она и мисао представљају онда пуну целину. Шта више, без једне основне идеје и нема органског колектива као историјско-културног чиниоца. Шта више, организам је увек оживотворење једне идеје. Не заступамо овим апстрактни хегелијанизам, јер верујемо да једна идеја изграђује себи лежишта и колевку не само у духу већ и у крви. А баш по моралној идеји и двојимо колективе: где ње нема, ту смо у кругу биорасизма који се мора свести на нечовечно; где ње има, биолошка јединка уздиже се у царство човечнога, у царство историје као изузетног човечанског „слоја бића”, у царство политике, религије, уметности, етике, науке, социологије.

За две револуције зна човечанство. Једна је људе расипала у крдо, чопор. Човек је у њима губио све знаке достојанства и човечности и постајао звер. А човек-звер гори је од сваке животиње. Ми и данас запажамо куда су прошле канце те звери кроз историју. Човек-звер највећа је несрећа за људство. Што поплаве, земљотреси, разни помори, ратови униште, то се брзо добром вољом и напором градилаца изгради. Што бесови помамљеног зверињака разоре, то навек пропада. Велике несреће човечанства униште један нараштај. Други нараштај јавља се са новом снагом да одмах надомести упропашћено. Револуција звери-човека не уништава само културне тековине. Због тога она није страшна. Она

уништава самог човека: прља душу, загађује срце, квари ум. Онда су потребни лекови да се створи нови човек, способан за прави живот у реду, раду, слободи, свакој правди и доброти. Друга револуција везује људе у складну целину, у другарство, у братство. Она утире све разлике између њих, руши све препреке на путу јединства, збира људе у нераздвојну заједницу. И то их не скупља у име плена, плачке, рушења, убиства, већ у име многих стваралачких начела. Где су такве заједнице људске живеле и делале било је социјалне правде, благостања, благослова, радости, правог и доброг живота. Ова је друга револуција будила, увек, у човеку правог човека, хероја, спремног за свако страдање у корист заједнице. И тај човек није отимао, већ давао; није тражио жртву, већ се сам жртвовао; није рушио, већ зидао, није се палио мржњом, већ љубављу.

И данас се хрву две револуције. Борба је на живот и смрт. Као увек досад. Ми смо усред крвавог ковитлаца. Слеп је ко не види. Људи се и код нас деле. ЗБОР се определио. Определио се за револуцију љубави, стваралаштва, херојства.

ЈОШ ЈЕДНОМ: КОМУНИСТИ! ⁵⁸

За сваку добру идеју нађу се поборници, орни и одани. Друштвени, просветни, хумани идеали пријањају за нашег човека. Нарочито за „малог човека”. Јер он добро зна шта значи помоћ и самопомоћ... Невоље су га томе научиле. Он, тај мали човек, како га многи злурадо називају, има развијено осећање за заједницу. Нарочито за велику народну заједницу, за отаџбину. Из тог осећања развиле су се и се високе врлине: љубав, оданост, жртва. И том осећању он све подређује, на ту унутрашњу потребу духа он све своди, том идеалу на крају крајева све друге идеале подређује. Кроз многа друштва и установе хоће се једно и исто: здрав грађанин, исправан син земље, снажна јединка у снажној домовини. Тај културно-родољубиви дух изградио је густу мрежу организација са најплеменитијим и најчистијим смеровима.

У овом подузетном полету огледа се борбеност нашега народа, сјајна, херојска, беспримерна. Наш народ није само велики борац, он је и ненадмашни стваралац. Кроз историју је то, кроз многе векове, посведочено.

Класична држава, класична црква, класично друштвено уређење - све су то изрази стваралачког дара народног. Пркосити злу, савијати хладно гвожђе песницом, градити из ничега, бити у највећој опасности неустрашив, не поклецнути у невољи - то су основне врлине нашега народа. Стварање кроз борбу, то је основни услов за живот нашег народа. Зато наш народ тражи велика времена за велика херојства, за његов удар, за његову искру као да је потребан онај Његошев камен - горка и тешка судбина. За његово оцило потребан је тврд кремен. Као да му је предодређено да вечно туче у ледину. Онда му тек набрекну мишица и душа. Победник или роб - трећега за наш народ нема.

⁵⁸ „Отаџбина” број 139, 12. новембра 1936. год.

Нејуначко време није за наш народ. Он се у миру, у „трулом миру” како би мислилац рекао, олећи, отроми. Кад се повуче са попршта ратничког или моралног, он засни, изгуби прав и чврст ход, свије се око свог рала и огњишта, укопа поглед у бразду. Као стари, добри, храбри и мудри Катон. Онда, док се он губи у зачараном кругу, родитељског блаженства и домаћинских радости, настаје његова трагедија: на његовим ловорикама гнезде се змије, крваво стечена имовине развлаче се, кукавице и коморције наступају... Што је најстрашније: поражени народни непријатељи тек онда дижу главу. Тајним и јавним радом претварају народну победу у пораз. Зликовачки и лупешки спутавају тешким ланцима победника у роба. У слободни дом увлачи се олош. Понавља се прича о Тројанском коњу. Тако је увек било, тако је и данас: свака је наша добијена битка - изгубљена...

И опет наш народ стиже да и у овом несумњивом миру данашњице привреди што више може за свој велики дом... Плодове своје мравље радиности претварају у опште добро. Ничу установе, друштва, покрети за народно здравље, просвету, благостање. Даје свуда капом и шаком. Ћути чак и кад му се отима, ћути, јер још верује у човека и човечност, у правду и правичност, у добро и добронамерност. Он све види, али види оком срца свог чистог, незлобивога. Још верује да је сав свет као - он. Он све мисли, у несебичности својој, у неизмерној доброту и простоти својој, да је његов комад хлеба велики, да може радити за другог, да је његов дом под законом гостољубља, да снагу своју може да поклања, да крви претиче и за крвопије. Да су му мир и слобода, црква и држава неприкосновени. Зато стално зида не помишљајући на злотора и непријатеља под темељом...

Добри народе наш, прени се. Протрљај очи. Не зове те данас слава као у песми, већ тежак призор. Страшан ти се непријатељ на огњишту залегао, непријатељ многобројан као легион, невидљив као нечиста сила. Ти си „Соко” израдио да соколиш нараштаје за стару славу и подвиге. Знаш ко се ту ушуњао? Ти си трезвена друштва изградио, да ти младеж буде будна, трезна и трезвена. Знаш ли какав се ту црв поткожио? Ти се трезвена друштва израдио, да ти младеж буде будна, трезна и трезвена. Знаш ли какав се ту црв поткожио? Ти си многа завештања за народну просвету оставио. Знаш ли какав их гад арчи? Ти си многа радничка склоништа назидео. Знаш ли каква их губа разједа? Ти си школе подигао и децу за школу мучно одгајио. Знаш ли ко школу разара, а децу трује? Ти си државу својом крвљу створио. Знаш ли какав је непријатељ руши?

Не знаш, народе наш. Школовани синови твоји или ћуте, или имају „преча посла”, или су у служби баш непријатељу твоме. Не знаш какву гују на срцу носиш. Тек они за које си црно испод нокта дао издајнице су твоје. Али још има правих синова твојих, неодређених, непродатих, незаблуделих. Стоје смело на бранику. Одлучни су као они на мртвој стражи, незаварана срца, будна ока. Они су дужни, дужни по синовљевој љубави, по неустрашивој крви предачкој, по неподмићеној савести својој, по оданости правди свакој, дужни су да ти кажу ко ти је прави, први и највећи непријатељ твој. Они су ти то већ рекли, они то опет понављају: Непријатељ твој, највећи непријатељ, јесу комунисти. Још једном: комунисти!

ИСТИНСКА РЕВОЛУЦИЈА⁵⁹

Замерају нам многи, чак и паметни људи, што нисмо „реални” и „практични”. Мисле да смо сувише „доктринарни”, „идеолози”, несавитљиви и крути.

Ми најбоље знамо како су тешка и преопасна времена, како нема времена за губљење, како треба радити брзо.

Али, исто тако, и овде је она народна тачна: „преко је прече, - наоколо ближе”.

Само прави пут, народна мудрост каже, јесте и најкраћи пут. На сваком другом, човек мора изгубити много више времена.

Питање брзог изласка из данашње невоље јесте, у ствари питање правилног решавања, јесте дакле питање правог пута.

А то опет значи, практична господо критичари, да је питање правог пута не само питање идеолошко, питање начелно, већ и питање врло практично: како ће се најбрже и најкраће решити основни природни и државни проблеми.

Невоље савременог друштва потичу из индивидуалистичког начела, на којем је, пре сто педесет година, дефинитивно, француском револуцијом, друштво људско постављено.

То начело је узело јединку људску као суверено мерило свију вредности, заборављајући при том њен однос према васељени, народу и породици, заборављају при том, да без породице и без народа јединка не би могла опстати, губећи из вида да само постављена у правилан однос према васељени, јединка људска може бити схваћена.

Окренувши тако наопачке поредак, овај индивидуалистички принцип породило је материјализам, капитализам и политичку демократију, па је тако дошло до садашњег материјалистичко-демократско-капиталистичког друштва.

Невоље садашњег друштва траже решење. И многи мисле да ће то решење дати марксизам или још боље, болшевизам. То им се чини нека особита значајна и дубока револуција, као нека дубока реакција на садашње неправде и невоље.

За те, а и за многе друге, биће право и велико изненађење, кад чују од нас, то у ствари иако је велика пустош и рушење није никаква револуција. То је управо издаја револуције.

Није марксизам револуција, из простог разлога, јер потиче из истог индивидуалистичког начела. Ма како чудно то изгледало, марксизам је не само непосредни историјски, већ природни логички и морални наставак данашњег друштва.

Револуција је прекид једног природног развитака. А марксизам није то. Напротив, он је најприроднији развитак индивидуалистичке победе у осамнаестом веку. Он излази из досадашњег поретка као пиле из јајета.

⁵⁹ „Отаџбина” број 143, 18. децембар 1936. год.

Он се разликује од данашњег материјалистичко-капиталистичко-демократског друштва, не по суштини, већ по обиму.

Данашње друштво је материјалистичко. Марксистичко ће бити материјалистичко без стида, пошто је држава једини капиталиста, једини послодавац, једини господар - све опет у рукама једне партије.

Данашње друштво почива у политици на демократским начелима да су људи сви једнаки и да је народ, као народ, суверен. Марксизам ће из тих истих начела, гвозденом логиком, укинути све слободе и сва права. Остане ли се, на силу бога, при данас владајућим друштвеним односима, онда је природни излаз марксизам.

Добронамерне поправке којима би поједине буржоаске политичке странке хтеле решити садашње тешкоће, не дирајући при томе у материјалистичко-капиталистичко демократске основе друштвене, не само да садашње друштво не могу ослободити садашње створеног несносног стања, већ га сигурно, и брзо, гурају марксизму, односно његовој практичној форми, бољшевизму.

Има само један начин да се не оде тамо. То је онај други пут, онај други излаз, за који се бори Збор.

Тај излаз је права, и велика, и истинита револуција. Ова револуција не тражи, на силу бога, рушење и крв, као бољшевизам, али ипак је једина истинита револуција, јер она у основи, и из основа, мења садашњи поредак.

Она удара у материјалистичко схватање света.

Она напада на капиталистички поредак друштва.

Она обара демократску заблуду политике.

А све то постиже великом револуцијом, постављајући људску јединку на њено право, природним развићем одређено место, према породици и нацији, успостављајући надмоћност интереса нације и породице над интересима јединке, и одређујући њен прави, духовни однос, према васељени.

Што смо знали то, пошли смо у ауторитативни режим, верујући да је он та, морална, политичка и економска револуција што мора доћи.

Изишли смо из тог режима кад смо видели какав му накардни смисао дају „практични” и „реални” политичари.

Показало се да смо ми, које су сматрали, у надменој својој „реалности” нереалним, заиста и једино били реални, са онима који су тако мислили као ми.

Што смо то знали, нисмо пошли ни у све доцније „практичне” и „реалне” комбинације од 3. септембра 1931. до 19. децембра 1934. године.

Показало се да су врло нереални и непрактични сви они који су за овим „практичним” и „реалним” комбинацијама пошли.

Што смо то знали, нисмо пошли ни за комбинацијом Јевтића, иако је иначе врло велики број људи који су дотле, као и ми, мислили, били повучени.

Показало се да ми „крути доктринари” много стварније процењујемо ситуацију него они други.

Што смо то знали, нисмо могли поћи ни за безглавом комбинацијом Удружене опозиције, од које данас постоји још само име, а и за малу децу је јасно да су ти матори људи у ствари заиста политичка деца.

И ту се нећемо и не можемо преварити.

Све комбинације, ма каквом се пословно-практичном способношћу дичиле, морају пасти на овом испиту, које заборављају дубоку и истинитост, ни мало теоријом надахнуту, народну мудрост „преко прече, наоколо ближе”.

Али нека се при овом не заборави једна необично важна, трагично важна, истина.

Кад човек погледа овај лепог низ „практичне” комбинације од 3. септембра 1931. г. до данас, могло би се десити да помисли: па нека се тако мењају, ваљда ће се у том мењању наићи и на нешто добро.

Таквом оптимизму овде нема места.

Народ није мртва стварност, преко које се разне комбинације могу тако, без штете ређати, па ће моћи дочекати и праву.

Народ је животи и живи организам, који под утицајем свих ових комбинација, трпи и мења се, на своју рођену, и вечиту штету.

Једна за другом, те „практичне реалне” комбинације убијале су живу духовну, отпорну снагу народну. Убијале му наду, веру и љубав.

Свака претходна комбинација нашла је боље стање него што је оставила својој наследници.

Најгори и најтежи грех, раван најтежем греху, ономе који се опростити неће, греху против Духа Светог, починила је свака од тих „практичних и реалних” комбинација: умањивала је народни морални капитал. Правила га је горим него што је.

Зато су и последице сваке доцније теже од последица наслеђених од њене претходнице. Зато је и грех сваке доцније према вечитим народним интересима већи од греха њене претходнице. Зато има све мање времена, све мање снаге, све мање средстава за нове, исто тако „реалне” и „практичне” политике.

Исувише мало је остало неутрошеног предива за нове шаре политичке. Мало је клубе на коме је резерва времена и снаге народне намотана.

Све ближе смо оној судбоносној раскрсници, о којој смо скоро две године писали, да се пред сваким народом налази.

Нека се не харчи време и снага у јалове, толико пута утврђене за ових неколико година, „комбинације”.

Нека се схвати и разуме права стварност, преко које се жмурећи прелази.

Нека се не прелази преко гвоздене логике два излаза, од којих само, једино, пут ЗБОРА чува вредност људске вредности, решава проблеме и невоље садашњице.

МАСКЕ ДОЛЕ⁶⁰

Право лице наших критичара

Ми, у ЗБОРУ, богати смо онима који нас критикују. То је добро, јер кад тога не би било, значило би да смо без вредности. Овако, наши критичари и нехотице признају: или да вредимо, или да нас се прибојавају. И једно и друго није и не може бити по нас рђаво. Али, остављајући то на страну, ми хоћемо да проговоримо коју о нашим критичарима, не њих ради, већ ради тачног обавештавања наше јавности и о њима и о нама.

Пре свега постоје две врсте наших критичара: једни, који нас критикују јер нису довољно обавештени или су погрешно обавештени, и други, који су тачно обавештени, али се не слажу са нама или им не иде у рачун оно за чим ми тежимо. Ови последњи критикују нас, злонамерно изврћући нашу идеологију и наше тежње, иако и сами знају да то није истина што о нама трубе, зовући на узбуну против нашег тобожњег фашизма и диктаторских тежњи.

Они који нас критикују зато што мисле да је њихово уверење боље од нашег, бар су поштени људи, и ми им морамо оставити да своја уверења више цене од наших. Али, каква су та њихова уверења? Да ли су одиста боља од наших? Пре свега, стара је ствар да је код нас био обичај да о себи мислимо како смо ми некакви некултурни Балканци, који не треба ништа друго да раде до да се угледају на „веће”, „напредније”, „културније” народе. Треба просто видети како је код њих, па то пренети код нас. Не водећи при том рачуна, да ли ће то што је за њих добро, бити добро и за нас, да ли се са успехом може пресадити на наше тле.

Тако се код нас деценијама мислило, и по томе се начелу и радило. Пресађивало се све од реда само зато што је наше, макар и добро. Тако смо ми кућу зидали одозго наместо одоздо. У нашу ситнопоседничку земљу увели смо капитализам, зато што је тај систем владао на „културном” Западу. Из тих разлога створили смо и политичке странке и парламентаризам. Назвали смо их оним именима, како су се оне звале код народа, на које смо се угледали. Либерали, радикали, демократи, социјалисти - све туђе речи.

Тако се десила та смешна околност, да је код нас створена социјалистичка странка, у доба, када најамног радништва код нас тако рећи није ни било.

Ми, у ЗБОРУ, на које толико вичу да смо противници владе народа, стварно смо данас једини поборници праве, истинске народне владавине. Јер шта ми хоћемо? Ми хоћемо да политички инструменти за владање не буду странке, већ природне народне скупине - сталежи. Преко њих, моћи ће поједине групе народа бирати људе које знају, и који ће бити дужни да своме сталежу редовно полажу рачуна о своме раду, тако да сталеж, у свако доба, може неког другог одредити за свога пред-

⁶⁰ „Отаџбина” број 144, 18. децембра 1936. год.

ставника, ако би случајно са дотадањим био незадовољан. Има ли већ и истинитијег демократизма од овог?

Путем сталешког народног представништва моћи ће се формирати и право јавно мишљење. Јер другојачије ће изгледати закони, када о њима буду претставници организованих сталежа: радника, земљорадника, занатлија, трговаца и других, могли рећи своју реч, него кад се закони доносе у некаквим одборима, у којима седе махом адвокати или представници само једног или два сталежа. Другојачије ће ствар изгледати кад и адвокати не буду били одговорни својим партијским одборима, већ своме сталежу. Критика, коју буду имали тамо да издрже, биће сигурно и стручнија и опаснија, него што је издржавају на својим партијским форумима, у којима влада непознавање ствари, и где над сваким критичарем, виси тзв. партијска дисциплина.

Кад схватање ЗБОРА не би било савремено, како то наши злонамерни критичари хоће да представе, зашто би се онда организације занатлија и трговаца толико залагале за остварење Привредног већа, које партије, све од реда, никако нису хтеле да установе, иако о томе постоји позитивна одредба у уставу, не само овом већ и прошлом, иако је чак и некакав закон о њему био готов? Или мисле ли они да земљорадник не жели своје сталешке организације и да не би био задовољан да његове интересе у парламенту заступа представник његовог сталежа?

Наши противници мисле да ће народ одбити од Збора, ако на нас буду викали само фашисти, хитлеровци, или шта још не. Варају се! Народ ће кад тад прогледати. Треба само времена да нас позна, а њих он већ добро зна и познаје.

ЗАБРАЊЕНИ БОЖИЋ⁶¹

Јављају нам из Шпаније - оне народно-фронтовске, разуме се да је овогодишње празновање Божића забрањено.

Чујте, мала децо, младићи и девојке, забрањено је празновање детињства и младости.

Мајке, празник ваше радости забрањен је у Шпанији.

И ви, сиромашни, чујте, забрањено је празновање рођења најсиромашнијег, који „главе своје није имао где приклонити”.

Ви, који се борите за лепоту, почујте, у Шпанији Компаниса Кабалере, неће бити празнован Божић нежности и лепоте.

Ви гладни и жедни правде, знајте, у Шпанији окрвављеној, неће бити славља онога што се зове „сунце правде”.

Ви изгнаници, чујте, неће се славити у Барселони и Валенсији онај што је вас међу блажене ставио и утеху вам обећао.

Узети, болесни, губави, слепи, хроми, чујте велику новост ту: неће се славити онај који је у све векове остао ваше уздање.

Гладни и жедни, бескућници и робови, понижени и увређени, грешници - онога који је једини могао да вама помогне, да вас изједначи и

⁶¹ „Отаџбина” број 146, 6. јануар 1937. год.

ослободи, прогнали су из Шпаније која се бори у име ваше, успомену му прогнали, празник му прогнали.

Нешто стидљиво ту вест цеди кроз зубе наша информативна штампа, која кроз сваки редак велича и слави ту другу „слободарску” Шпанију, а прља и подмеће ону другу „насилничку”, Франкову Шпанију.

Изгледа да би више волела да ту вест и не објављује.

Зато је потребно трубити ту вест. Зато нема човека ни жене који не би требало да је чује. Велика је то вест, и важна особито. Више него ма каква статистика, научна студија, репортажа, ова вест најбоље објашњава не само порекло шпанске драме, већ и прави и дубоки смисао њен.

Шта је то Исус учинио Лењину и Стаљину, Кабалеру и Компанису, да му се на Рождество тако оборе?

Да није он случајно, властодржац, заклети сиротих, болесних, обременених, остављених.

Да његова наука није случајно проповедала тиранију, насиље, експлоатацију и грабеж.

Да није он некако био противник заклетих сиротих, болесних, обременених, остављених.

Зар није напротив, он рођен у пећини од оклеветане девојке, па положен у јасла, на сламу?

Зар се није од насиља, као новорођенче, морао уклањати у туђу земљу!

Зар није као радник дрводеља хлеб свој зарађивао?

Зар није, сиромашак, међу сиротим рибарима нашао своје другове?

Зар није непрестано пред очима имао одбачене, презрене, убоге, кљасте, хроме, следе и узете?

Зар га среброљубци нису издали, зар га привилегисани нису окривили, зар га властодршци нису разапели?

Зар није на крсту између два разбојника, распет чисти и непорочни Исус?

Шта је то Исус учинио „слободарској” Шпанији да му успомену прогони!?

Али чујем одговор:

Све је то истина што говорите о Исусу, али:

Његова црква у Шпанији је благословила тиранију.

Његова црква у Шпанији је скупљала и скупила огромна имања и искористили беду људску.

Његови свештеници у Шпанији су били црни грешници посути сваким грехом.

- Добро, одговарамо, нека би у свему и тако било:

Цркве многе сте порушили и попалили, још много пре садашње револуције.

Имања црквена сте разграбили и поделили,

Свештенике сте поубијали, уколико их нисте позатварали и прогнали.

Нека би све било истина чиста, што горе рекосте о злим делима цркве и свештеника, нека би било истина чиста да Шпанији никад и ни у чему, њена црква и њени свештеници никако добро учинили нису, нека

би било и страшније него што кажете, цркве сте порушили и попалили, имања црквена разграбили и поделили, свештенике растерали, позатварали и побили.

Реците нам, дакле, зар тиме није рецимо злочин казну и одмазду добио довољну?

Сва сте недела избрисали рушењем, гаражом и палежом, убиством и прогонством.

Побунили сте се, велите, јер је Исусова црква погазила његову науку, није била оно што је он хтео, није одисала оном љубављу, оном милошћу, оном лепотом, оном истином и оном чистином, којом, признајете, да одише његова личност.

Хајде да вам поверујемо.

Али, онда, како да разумемо што Божић његов у Шпанији забрањујете? Шта је то Исус учинио „слободарској” Шпанији да му тако успомену прогони?

Нема одговора на наше питање.

И када би га дали, тај одговор би гласио:

Исус нам није ништа зло учинио? Али нова Шпаније не може да дозволи празновање Његовог рођења, јер је то легенда, мистификација. Права историјска личност Исусова није нам позната, већ само она коју је Црква изградила. Ако бисмо дозволили да се то празнује, онда би тиме дозволили поново да се све заблуде, мистификације и легенде увлаче у народну душу. А та легенда није безопасна, због ње је инквизиција стотинама људи смрћу уморила.

- Чудног ли рачуна, рећи ћемо им. Инквизиција је велите поморила стотинама људи смрћу због те легенде.

Заборављате да је ваша легенда у Русији уморила смрћу десет пута више него сви ратови које су руски самодржавни владари водили за све време трајања руске државе од почетка до краја монархије, подразумевајући ту и све које су самодршци руски и татарски за хиљаду година битисања дали погубити.

Заборављате да је ваша легенда у Русији десет пута више људи, жена и деце за двадесет година свог владања, него за хиљаду година сви руски и татарски самодршци...⁶²

Заборављате да је ваша легенда у Русији уморила глађу двадесет пута више људи, жена и деце за двадесет година свога битисања, него што је неродица или бездушје поморило глађу за хиљаду година владавине Русијом руских и татарских самодржаца. Па и ако је све тако и на ваше очи, за ваших дана, ви ту легенду хоћете да пресадите у своју жарку земљу.

И ви видите да је узела сасвим исти темпо развића.

Зар није до сад само у аустријском устанку десет пута више људи побијено него за све време владавине великог инквизитора?

⁶² Реченица је недовршена (примедба приређивача).

Зар нисте пре Франкове револуције дозволили убиства, паљевине, рушевине, силовања, прогонства, далеко већ у већем броју него што је било за време инквизиције - чак кад би и истина било оно што говорите?

Зар вам од револуције та легенда, ваша, није донела још и већа и страшнија зла?

Исусова легенда је вашем народу учинила зла, велите нам. Чак и тако нека је, одговарамо, будите објективни, Марксова легенда већ до сада за толико месеци, колико векова влада Исусова легенда, починила је безброј више зла.

Ви хоћете да се служите научним методама. Служите се статистиком. То је врло добро. Упоредите те научне методе и на упоређење зала које је причинила за толике векове, рецимо, Христова, са залима које је за неколико месеци своје владавине нанела Марксова легенда. Не презајте пред употребом тих научних метода. Ми вас молимо, ми хришћани, ми које сматрате противницима разума и научни метода, да тако урадите.

Није дакле то разлог што се тако окомила на Божић Исусов Лењинова и Стаљинова и Кабалерова и Компанисова Шпанија!

Разлог мора да је много дубљи.

Тај разлог никад од прогонитеља Исусове успомене нећемо и не можемо чути.

Они га ни сами себи никад нису рекли. Уверени смо да га нису смели рећи. Убеђени смо да га чак нису смели ни сагледати. Напротив, бежали су да га виде, да га не сагледају, јер тај прави, једини разлог је такав, да би га људска свест угледала у својој јасноћи, или се морала себи да се врати, да опази сву страхоту свог садашњег опредељења.

Зато претрпавају тај прави разлог свим и свачим, не би ли како заглушили глас који и сами чују: „Сауле, Сауле љуид меид ме персељуе-рис“? („савле, Савале, зашто ме гониш?“).

Нека би све то знано о Исусу била легенда - за ...⁶³

Онда је то највеће, најсветије, најчистије и најнежније и самим тим и највеће уметничко дело што је човек дао.

И не дело једног човека, већ, - ови што вам је „колектив!“ стално на уснама - целог људског колектива у његовом временском, вековном трајању.

Нека је данас Исусова личност само уметничка легенда - нека та легенда није кроз векове била нада, уздање, помоћ, заштита, лек, надахнуће, уздизање, покајање, - па чак слобода и храна милијардама предака наших што су сигурно стајали пред његовим ликом и у подножју његовог распећа полагали своја бремена, своју слабост, своју немоћ, своје ропство - па је нису могли ни смели прогонити.

Није дакле то разлог. Не прогоните ви, господари „слободарске“ Шпаније Исуса зато што је легенда.

Други је, дубљи, много дубљи разлог овом вашем поступку.

⁶³ У оригиналу нечитко (примедба приређивача).

Чија сад душа нема мира и радости не може да подноси Христов лик. Бежи од њега.

У чијој души љубави нема, већ се мржња гаји и подиже, тај не може да подноси с миром поглед Исусових очију.

Легенда само, како кажу обожаваоци Марксовог еванђелија, или стварност најстварнија, како кажемо ми што се његовим именом зовемо, легенда или стварност, сваки човек, чим се помене име његово, изазива одмах и слику његову, па се не може сакрити од продорног и упорног, а ипак тако благог сјаја његових очију.

Христос и Антихрист су се сагледали у тами векова већ, и Антихрист је напао на Христа, рушио, палио, убијао, али га у очи није могао гледати.

И данас тако. Може да руши, да пали, да убија, - али лик Исусов не може да гледа, поглед његових очију не може да издржи.

Зато му прогони успомену. Зато забрањује празник.

Велика је тајна то.

ЈУГОСЛОВЕНСКА ДРАМА⁶⁴

Нема људске заједнице без мисли, без вере у заједнички пут и судбину и без топле љубави која из те мисли и те вере произлази.

Кад нема људске заједнице без тих услова, не може ни заједничке државе бити где ти услови претходни нису обезбеђени.

Није довољна политичка, државна ограда да људе задржи у заједници.

Свиње се могу задржати у обору, стока у стаји, али људи које не веже заједничка мисао, вера у заједнички пут и судбину и љубав међусобна не може бити људска заједница. Слабе су и најјаче политичке и државне ограде и везе да такву заједницу одрже.

То је управо полазна тачка нашег покрета. Из те мисли је поникао Збор.

Знајући добро поуку повеснице, знајући добро оно што су најбољи умови нашег народа, српског, хрватског, словеначког и бугарског осетили и видели: да нема добра хрватском, словеначком, српском и бугарском племену без заједничке државе, Збор је примио свом душом истину, да се посебне хрватске, словеначке, бугарске или српске државе могу оснивати, али да морају брзо пропадати једна за другом, јер је такав закон њиховог живота, доказан тринаестовековном им повесницом на овом балканском тлу, те је према томе Југославија једини стално јемство посебних интереса југословенских племена.

Али исто тако Збор је осетио да без оних основних услова сваке људске заједнице, па и саме државе, не може Југославија бити очувана.

И у појавама разних питања, као што су хрватско, - или и оних социјално-економских ЗБОР види само последицу повређених основних, горе изнетих, услова.

Из овога се види да Збор једини најдубље и најрадикалније, и најреволуционарније гледа саму суштину ствари. Он не посматра ствари по

⁶⁴ „Отаџбина” број 146, 6. јануар 1937. год.

етикетама, калупима, насловима, већ испод тих етикета, калупа, наслова хоће да види ону најдаљу и најопштију стварност.

Он је с једне стране за Југославију, једино јемство за развиће свију индивидуалности које је сачињавају, а с друге стране он види да је о ш т е ћ е н а мисао заједничка, да је вера у заједнички пут претворена у горко разочарење - и да због тога нема љубави заједничке.

Једни виде Југославију, а не виде ове дубоке духовне опасности што јој прете.

Други виде само разочарење, само духовну ослабљеност, само нетрпељивост која је последица недостатка заједнице мисли и вере у заједничку судбину, а животну насушну потребу Југославије и њену стварност не виде.

И једнима и другима Збор смета. Смета им као појава. Смета им као реакција на њихово слепило.

Млади људи много лакше виде крајности. У овој ситуацији једни ће дакле видети само Југославију, а неће разумети њену садашњу духовну слабост, а други ће видети само ово друго, а Југославију неће видети.

Само они који, путем Збора загледају целину, а не изгубе из вида делове, само они могу схватити и решити нетрагично драму нашу.

Једни виде само целину, а за бол делова не хају, мислећи да ће овим целину насушити. Други виде само делове, не сматрајући целину пријатељем својим.

Није лако у таквим крајностима сагледати истину, поћи њеним мучним путем, борити се да она победи. Треба прво имати у себи нешто херојско.

Треба имати нешто мудрости. Много је лакше видети само део истине, него целу истину.

Треба имати у себи љубави. Много је лакше данас немати је и пустити да дивља мржња завија у срцу као вук у гори.

Каква радост за нас старије кад видимо како омладина ипак радије иде херојском него оном другом лакшом стазом, више се упиње да сазна целу, него део истине, више се пашти да се заграје љубављу него да пусти лакшу игру мржње у срцу своме.

Нека су добро дошли, младићи и девојке у Збор!

Много младости, лепоте, чистоте и светлости нек донесу на свом челу. Борба коју водимо наћи ће у том ону снагу која победи води.

Јер Збор је херојство напора, а не лака и угодна низбрдица, низ коју се и сасвим мртве и безвредне ствари ваљају. ЗБОР је успињање, борба ради божанске, људске, славенске и југословенске лепоте животне.

Јер Збор није само напор и борба и успињање осветљених хладном светлошћу разума, то је и жртва угодна, дело заносне љубави кроз коју стварамо историју своју и судбину своју.

СРПСКИ ФРОНТ ⁶⁵

Све се чешће чују, са разних страна, међу Србима, као реакција на неправична изазивања и тешка вређања која долазе с друге стране, гласови о потреби стварања српског фронта.

Нема дана да то не чујемо, и по неколико пута, и од одличних родољуба, и врло паметних људи, и високо постављених.

Разумем откуд је то могло доћи.

Кад сам пролетос био на Приморју, поред толиких радосних и светлих доживљаја, и мени се десило тако нешто, што човеку мора утерати гњев у срце.

По ручку, у пријатељској кући, сутра дан по мом сплитском збору дођа виђени новинар и рече ми да га мој јучерашњи говор, у погледу Хрватског питања, није могао задовољити.

Упитах га за разлог и добих одговор:

- Хоћемо да делимо власт.

Рекох му да је власт недељива, јер је то највише овлашћење, па кад би се могла делити било би две власти, два највиша овлашћења, а онда не би било власти, већ безвлашће. Само би се територија државна могла делити, рекох. Али то опет не може, јер је морамо јединствену сачувати.

- Па онда, њу морамо делити, - одврати новинар.

- А зашто да је делите? - упашће у реч мој сапутник, љути Херцеговац, некадашњи добровољац. Нема потребе. Ето вам је цела, па владајте. Ја ћу се први борити за то.

- Е, кад би се вама, Србима, веровало?

Стегох се и ућутах. Заби главу у свој тањир мој сапутник. Црвени му се и лице и врат, рекао бих да ће сваког тренутка експлодирати.

Не проговорисмо дуго ни речи.

Срећом неко отпоче други неки разговор, али леда оста на срцу целог дана.

Знам и друге, и теже и страшније увреде и нападе. И није ми циљ овде да их ређам, нити да им испитујем узроке. Напред сам изнео један свој доживљај, колико да се види да говорим с познавањем ствари.

Циљ ми је да говорим о српској психози, која се јавља на српској страни, као реакција на све оно што су појединци, и сам српски колектив, преживели и преживљују већ толико времена.

Хоћу овде да говорим о тој српској психози Србина, и то не са гледишта психологије или морала, већ само са гледишта политике.

Кад Срби говоре о српском фронту они то раде по закону имитације. Хрватски фронт је факт. Огромна већина Хрвата појављује се у једном

⁶⁵ „Отаџбина” број 147, 28. јануар 1937. год.

хрватском фронту, углавном под вођством франковачког духа. Срби то запажају, сваког дана осећају тај фронт и полако, и нехотично, и несвесно, и баш зато, долази им да буду и сами у другом, српском фронту. Али нека и не би било тако. Нека би српски фронт био не несвесна имитација, већ свесна комбинација. Она одговара потпуно садашњим франковачким, политичким циљевима.

За једног свог пријатеља који је увек стајао на српској линији, један велики покојник рекао је једном:

- Он је франковац, разуме се, српски.

На изненађени поглед који је тражио објашњење, он је наставио: - Па да, између др. Мачека и њега има разлике само у томе што се не би сложили где би се повукла линија за поделу државе. Разлика је између њих, дакле, само квантитативна, а не квалитативна.

Овај пример показује оно што сам раније изнео: између оних који стварају хрватски и оних који стварају српски фронт, не постоји никаква разлика, већ само политичка супротност.

Срби који говоре о српском фронту, ценећи политичке последице овог свог акта, сматрају да ће то уразумити франковачки дух и баш у томе немају право, јер у начелу тај српски дух потпуно одговара франковачком.

Била нека прослава прошле године у Дубровнику - мислим празник Св. Срђа и Влаха - па једни окитили своје домове хрватском, а други југословенском заставом. Како је међ овим другим највећи део Срба, то ови први питали Србе зашто своје домове не окитите српским, већ југословенским заставама?

А одговор је био:

- Ово је наша застава, југословенска. Краљ нам је дао. Не дао Бог ни нама, ни Вама да кадгод дође до тога да опет истичемо српску заставу. Овај пример показује најбоље како би и франковци желели и волели старање српског фронта.

Откуд то да српски фронт одговара садашњим франковачким циљевима, које је обележило франковачки дух.

Сваки циљ има своја средства за остварење. Ако неко хоће распад у једној земљи он ће изабрати једно средство, једну тактику, једну формацију; а ако други не жели распад земље, онда он мора узети друго средство, другу тактику, другу формацију.

Ако је данас водећи, франковачки дух, задовољан са српским фронтом, има томе и високог и озбиљног разлога. То значи само једно: тај српски фронт одговара његовом политичком циљу. Он је духовна подлога и претпоставка за деобу, за распад Југославије.

Зато франковци из Дубровника желе да виде не југословенске, већ српске заставе. Баш зато што они свесни Дубровчани то осећају они дају онај онако ваљан политички одговор.

То треба сви који говоре о српском фронту да на уму имају, па према томе и да се одреде.

Ако хоће Југославију, онда не могу стварати српски фронт. Ако неће Југославију, онда им треба српски фронт.

Али ако неће Југославију, онда су лака посла. Хтети Југославију, представља тешки и херојски циљ и задатак. То значи пети се узбрдо. Не

хтети Југославију представља, напротив, лак циљ и задатак: трчање низбрдо.

За час се она може поделити. Сигурно је то Србима и лакше него Хрватима данас. Зато им чак не треба ни стварати српски фронт. Нека само сложено прегну са водећим франковачким духом, разуме се, на супротну страну - и ето им готове победе.

Тешко је чувати њу. Тешко је бранити Југославију. Тешко је чувати њу. Тешко је борити се противу оних који би хтели, споља и изнутра, да је униште. А радити на њеној деоби, радити на њеном распаду, то је било одувек лако, а за наших дана и рентабилније и лакше.

Знам да ће ми се на ово са српске стране рећи да није то тако као што наведох: да српски фронт није против Југославије.

Али кад се то буде казало и образложило, показаћу да је тачно онако као што рекох. Ако се Југославија држи, то је баш зато што још нема српског фронта. Нека и то дође, па ће се видети шта ће од ње остати.

Они што мисле да ће то ојачати саму Југославију, јер ће српски фронт сабити у главу рогове франковачком фронту, изгледа ми да не виде колико је такво гледиште политички немогуће.

Они који тако мисле сматрају да се клин тера клином, да се једна психоза лечи другом супротном. Да је потребно да се Срби покупе да би доказали франковцима да треба да се опамете.

Сматра да код Срба има довољно политичког смисла и памети. Они су одлучно схватили духом и срцем неминовност Југославије са гледишта општих интереса, како српских, тако и хрватских, и словеначких па и бугарских.

Срби нису идеолошки творци југословенства и Југославије. Код њих није потекао ни илирски, ни југословенски покрет. Они су били душом својом само Срби, па ипак, кад су војнички и политички толико допринели, уз садејство огромних светских фактора, да се створи садања држава, они су разумели да је то већа и лепша од Србије и свом душом примили мисао југословенску.

И толико су жртвовали за њу да они који гледају са стране, злобна лица и скрштених руку, мисле да то и није жртва, да то ништа не боли, ништа не стаје, да је то управо маска за грозно подле и себичне интересе!

Сам фактор што се до данас српска странка или српски фронт није могао створити, (и поред свега што се доживело) доказ је то високе политичке свести. Зто не мислим да треба нарочито доказивати колико је политички мало могуће: хтети Југославију а распиривати српску ватру. Али ако ово не буде довољно, навратићемо се.

ДРУГ ДИМИТРИЈЕ ЉОТИЋ,

ГОВОРИ СТУДЕНТСКОЈ ОМЛАДИНИ⁶⁶

Омладина одушевљено поздравља његове речи

НОВА ПРИВРЕДА

Заштићена високим царинама и картелисана наша индустрија, која је углавном у рукама страног капитала, продавала је своје производе по високој цени и то називала „националном” ценом, а наш сељачки народ морао је своје производе продавати по нижој „међународној” цени и тако двоструко био опљачкан.

Комунисте указују на велике радове који се изводе у Русији. Али ови велики јавни радови не изводе се први пут у историји. У римско доба и у Египту било их је такође. Њихови споменици још увек пркосе времену. Али за све јавне радове овако циновских размера било је увек једно потребно: робови.

Сарадња Сталежа и државе омогућиће извођење планске привред,е која ће донети наше економско ослобођење од иностраног капитализма и остварити пуну слободу нашег народа за коју су поднесене толике жртве.

У препуној дворани Чиновничке задруге у Београду одржао је друг Димитрије Љотић предавање о Новој Привреди. Предавање је трајало два и по сата, саслушано је у највећој пажњи и на многим местима праћено бурним одобравањем.

ХАОС У ПРИВРЕДИ

У првом делу свога предавања друг Љотић је изнео узроке данашњег хаоса у привреди. Узроци данашње економске кризе дубљи су но што свет обично мисли и залуд је заваравати се да ће се криза сама од себе решити и да ћемо опет доспети у стање безбрижног спокојства и благостања. Потребне су дубоке и корените промене не саме привреде, у вези са самим основама, већ и целокупног гледања на свет и живот.

Пре Светскога рата европски народи, нарочито велики индустријски народи, живели су у обиљу и благостању а мрвице са те богате трпезе добијали су и мањи народи, тако да је општи осећај у Европи био да ће то благостање вечито трајати. Отуда је Европа била у тако повољном економском положају? Отуда што је Европа и финансијски и економски владала светом, читави континенти били су њени дужници, лиферијући јој своје сировине с једне стране, купујући њене индустријске производе с друге стране.

Све је тако било до Светског рата. Али у овом другом и огромном рату милиони радних руку у Европи није ништа производило већ само трошило. Европа је морала од других континената да набавља храну, ратни материјал и друге потребе. Тако је од повериоца постала дужник и своје вођство у свету дефинитивно изгубила. Изгубила је и своја тржишта. Последице овога морале су се одмах осетити у Европи, отуда и тешка економска криза, која је њу захватила.

⁶⁶ „Отаџбина” број 148, 6. фебруара 1937. год.

Стари либералистичко-капиталистички систем, на коме је њена привреда била изграђена, није више функционисао како ваља. Зато се код појединих народа јавља тежња да своје економије преуреде тако, да по могућству што мање зависе од иностранства. То је био случај чак и са оним земљама које су задржале либералистичко-капиталистички систем производње. И ми видимо данас како се народи ограђују заштитним царинама а размена добара не врши се више онако слободно путем новца као пре рата већ се све више врши на основу такозване трампе. Народи пристају да од других народа увезу њихове производе само у том случају, да и њихови производи буду узети у одговарајућој вредности.

ЛИБЕРАЛИЗАМ - ДВЕ МЕРЕ

Овако стање у Европској привреди најтеже је погодило аграрне земље као што је наша. До 1924. год. Европа је имала потребу у животним намирницама и онда је и цена наших пољопривредних производа на светском тржишту била још релативно добра, али од тада настаје све мања потражња за нашим аграрним производима и цене почињу катастрофално да падају. Тако је наш сељак из дана у дан све више сиромашно. Страни капитал, који је дошао у нашу земљу, и у чијим се рукама налази највећи део наше индустрије, продавао је сељаку производе по цени по којој је хтео. Заштићена високим царинама и картелисана, наша индустрија продавала је своје производе по високој цени и то назвала националном ценом. Тако је наш сељачки народ дошао у ситуацију да су његови производи плаћани јефтино, због такозване међународне цене, а продавани му индустријски производи по скупој „националној” цени. Тиме је он био двоструко опљачкан. Никако чудо што је морао осиромашити.

Најкарактеристичнији је за то случај цемента у нашој земљи. Његова експлоатација је у рукама страног капитала. Он диктира његове цене у земљи. А какве су те цене најбоље се види по томе, што цемент чим се из наше земље извезе, бива продаван 4-5 пута јефтиније него што га ми овде у земљи плаћамо. Ако узмемо у обзир да страни капитал нашим радницима плаћа неправедно ниске наднице, онда се може видети колика је штета коју он наноси опште-народном дохотку.

Наш народ, будући осиромашен, морао је постати рђав потрошач. Отуда је криза нашег пољопривредника морала захватити нашег занатлију и трговца. Тако је хаос постао потпун. Изласка из њега не може бити на бази либералистичко-капиталистичке привреде. Сам систем крив је за неред који данас влада. Основна мисао на којој је тај систем изграђен преживела се и показала да не одговара данашњим условима живота.

ОРГАНСКО СХВАТАЊЕ

У чему се састојала та либералистичка мисао? Она је полазила од тога, да је народ састављен од збира појединаца, који сваки за себе има слободу да живи и ради како хоће. Ти појединци, у вечитом сукобу међусобно, морали су изазвати хаос. Људи су морали тражити нову мисао, која би могла отклонити тај хаос. И појавиле су се две супротне мисли. Комунистичка мисао сматрала је да ће борбе међу појединцима нестати ако држава уништи новац и ако се она појави као једини власник и капиталист. Тако је у комунистичкој држави бирократија почела да управља привредом.

Присталице комунизма указују на велике јавне радове који су у Совјетској Русији изведени. Чудна је ствар само, да умови као Панајоти Истрати и Андре Жид, људи који су били ватрени марксисти, по повратку из Русије објављују књиге у којима се одричу комунизма, сликајући ужасе које се видели у Совјетској Русији, томе назови рају пролетаријата. Морам подсетити слушаоце да се овакви велики јавни радови не изводе први пут у историји. У римско доба у Египту, било је таквих великих јавних радова, да њихови трагови и данас постоје. Огромне пирамиде у Египту пркосе зубу времена, представљајући и данас чудо технике. Десетинама година морало је на њима више стотина хиљада радника радити даноноћно. За све јавне радове оваквих циновских размера било је увек једно потребно: робови.

Ми смо противу тога да човек буде роб. Зато наше схватање, органско схватање, тражи да целокупни живот народни, па и привреда, буду засновани не на борби класа, не на диктатури једне класе, већ на солидарности свих сталежа, на њиховој сарадњи. Ми сматрамо да је солидарност међу деловима једнога организма, дакле и народног организма, битни услов за опстанак како делова тако и целине. Држава, онакву какву је Збор замишља, намеће за дужност да уноси склад међу деловима. Она ће морати да оствари социјалну правду и економију народну засновати на националним основама. Сарадња сталежа са државом омогућиће стварање привредног плана, који ће омогућити наше економско ослобођење од иностраног капитализма, чиме ће наш народ тек моћи остварити своју пуну слободу, за коју је поднео толико жртава.”

Крај говора друга Димитрија Љотића, који ми овде доносимо у његовим основним мислима, био је бурно поздрављен.

ВАЖНИЈЕ ОД ВАЖНОГ ⁶⁷

Посматрамо већ две године пировање с хрватским питањем.

Ми смо остали, међутим, на оном гледишту на коме смо увек стојали и стојати морамо.

Јер то гледиште није последица цењкања и погађања због каквих тренутних користи. Оно је само резултат посматрања савесног наше опште политичке стварности и закључивања разумног о ономе шта морамо чинити ако хоћемо ток историје на своју корист да скренемо.

⁶⁷ „Отаџбина” број 149, 11. фебруара 1937. год.

Не само хрватско већ и друго које питање, словеначко, српско, ми решавамо, тек кад прво одговоримо на друго једно важније питање.

Треба ли Југославија Србима, Хрватима и Словенцима или не? Показује ли нам повесница да је за извршење њихове мисије у свету она потребна или не? Доказује ли нам искуство да су се они и без ње могли развијати - несметано, по дубоким захтевима оне снаге успаване у њима или не?

Други људи не раде тако. Не постављају таква питања, не иду тим редом, јединим могућим редом.

Замрачивши свој јасан поглед индивидуалистичким менталитетом они полазе од делова, а не полазе од целине, не видећи при том да на тај начин наносе највећу штету баш самим деловима.

Кад би пошли овим редом којим ми идемо и њихово држање би морало бити друкчије. Између нас не би могло бити разлике.

Јер ако је Југославија непотребна, онда свака жртва која се тражи од њених делова јесте сува штета. А ако је Југославија потребна, ако је неопходни услов баш за своје деловање и њихово досад ометано развиће, онда се делови морају помирити са Југославијом, са жртвама које она од њих тражи.

Наш одговор на овако постављено питање је јасно.

Деветнаест година је мало поље посматрања. Ако је довољно широко и дугачко за очи јежева и хрчкова, али за орловски поглед - деветнаест година историје је управо ништа. Зато нисмо посматрали деветнаест година нашег заједничког државног живота, већ тринаест векова заједничке историје за све време од доласка наших предака до данас.

Ми смо тако посматрали. Јер се, на таква питања, може дати одговор само после таквог посматрања.

Кад не би тако гледали, онда би могли дати и друкчији одговор.

Кад би гледали само деветнаест година, онда бисмо видели само мајушни део, само седамдесети део наше заједничке историје.

И када бих био Хрват, а тако гледао на ствари ја бих видео све неправде које су моме крају причињене, сву запостављеност која ми се чини да је дата, све грехове који терете другу страну - и био и душом и телом, ваљда, на оној страни, на којој је већина Хрвата.

И као Србин, кад бих тако гледао на ствари, ја бих видео само оно што мој крај и моје племе подноси: видео бих огромни морални ауторитет што је тај крај унео у ову државу, видео оне велике материјалне жртве које је он поднео, видео бих увреде и клевете које подноси сваки дан, па бих, ваљда, био и душом и телом, на оној страни где се налазе они који сад покушавају на разне начине да стварају српски фронт.

И тако бих ваљда, као Словенац, био за словеначки, као Црногорац за црногорски фронт. И тако редом.

Али, ако прво поставим оно огромно важно питање: треба ли Југославија Хрватима, Србима и Словенцима или им не треба? И то питање осветлим историјском објективношћу и народним искуством, па онда на њ одговорим, онда све оно друго, невоље, неправде, жртве, увреде и клевете, злочини за деветнаест година заједничког живота тако изгледа, тако постану другоразредног значаја да се осећа јасно да праве вође морају свом душом својом и свом мишљу својом сматрати Југославију условом за опстанак и несметано развиће њених делова, па ни једно

питање ових делова не износити и распиривати да постане опасно и по саму Југославију.

Нека погледају Словенци границе свог племена и Југославије. Нека виде какви су услови развића баш за саму словенштину били пре ње, пре Југославије.

Нека виде Хрвати, нека погледају своју историју пре Југославије, али нека је погледају објективним очима, онаквим каквим је Масарик имао снаге да погледа историју свога народа, историју без фалсификата и мистификација, и нека погледају шта је Југославија баш хрватству обезбедила.

Нека виде и Срби своју повесницу. Нека је погледају мушки у очи. Нека се не завањају о томе да су икад били у стању сами да обезбеде своју судбину. Јесу имали Немањиће, али за које време? А после тога нека им причају гусле искуство. А доцније? Све, само ако буду хтели да се отресе претераности и да виде праву стварност, све ће им говорити да изван Југославије, ма колико широко српство обухватило ову државу, сигурну и сталну судбину српство не може имати.

Многи који ово читају, (једни добронамерно, други злонамерно) чудиће се оволиком разлагању. „Па Југославија постоји”, рећи ће. „Па нико, нико није против ње. Па сви су, напротив за њу. Само је у питању како да се уреди да свима буде добро”.

Кад би тако било, не бих ја оволико ни говорио. Али није тако, и зато говорим.

Питања која се непрестано, а нарочито за последње две године, постављају, начин како се постављају, а још боље начин како се решавају доказује да није тако.

Зато је и потребно, а нарочито сад после тако наглашеног српског фронта, поставити ствари на своје место.

Ред у мислима први је услов за правилно мишљење.

Ни Хрват у интересу хрватства, ни Словенац у интересу словенштине, ни Србин у интересу српства, не може постављати питања хрватска, словеначка, српска, ма како она иначе била важна, док не одговори на важније питање:

Треба ли му Југославија, баш с обзиром на те посебности хрватске, словеначке и српске, или му не треба?

Ако му треба, онда ће се прво поставити услови који обезбеђују Југославију, па затим услови који обезбеђују интересе посебности.

Одговори ли се овако, онда ће све ићи лако. Нема тешкоћа непремостивих ако се тако одговори.

Биће много теже, разуме се, ако се добију друкчији одговори.

Али биће опет лакше, јер ће се бар тачно знати природа тешкоћа с којима се човек сусреће.

ОДГОВОР ДРУГА ДИМИТРИЈА ЉОТИЋА Г. ЖИВОТИ
МИЛАНОВИЋУ ⁶⁸

Уредништву „Политике”,

⁶⁸ „Отаџбина” број 149, 11. фебруара 1937. год.

Поводом изјаве г. Животе Милановића, народног посланика, којој сте изволели дати места у свом листу под насловом: „Да ли „Збор” г. Љотића прима помоћ од Немачке?” молим уредништво да изволи дати места следећој мојој изјави:

Надлежни главни секретар покрета даће одговор г. Милановићу на његову изјаву у погледу „Збора”.

Ја ћу му одговорити само на ону тачку његовог написа, у којој се он, судећи по приликама у оном Савезу, који држе људи из његове групе, бацио алузијом на преглед Савеза у Смедереву, којима сам ја председник управног одбора.

Он је навео да сам ја склонио књиге да бих избегао поглед одређене комисије, јер сам се бојао од незгодних констатација при том прегледу. Ствар са тим прегледом од месеца јуна 1935. године позната је већ јавности. Али пошто је г. Милановић сад хтео да је подгреје, учинио је то на штету својих дојучерашњих и садашњих другова.

Преглед је наредио тадашњи министар пољопривреде др. Драгутин Јанковић, недељу дана пошто је у „Отаџбини” изишао познати чланак „Житије једног министра”, којим се он нашао погођен.

Против прегледа не само да ни Савез, ни ја, нисмо имали ништа против, већ напротив Савез се петнаест дана раније обратио Привилегованој аграрној банци и молио је за преглед свога рада. Привилегована аграрна банка је комисију од два чиновника одредила и ови су већ радили у велико кад је комисија Министарства пољопривреде дошла.

Нама нису сметале ни две комисије. Сметала је тадањем министру комисија Привилеговане аграрне банке и он је безусловно захтевао од Привилеговане аграрне банке да комисију уклони што је ова и учинила.

Оно што ми нисмо могли дозволити и против чега смо се код одређене комисије, борили јесте њен лични састав. Ту је било пет чланова, од којих је један био један бив. судија, кога сам ја због врло незгодне ствари пензионисао кад сам био министар правде: један чиновник једне установе с којом су Савези у спору и један ревизор Главног одбора Српских земљорадничких задруга, кога нисмо због односа наших с Главним савезом могли да примимо, а ни зато што се баш тих дана утврдило при прегледу Савеза аграрних заједница у Скопљу, да ревизори Главног савеза не иду да врше преглед толико, колико да на силу Бога створе кривицу па ма то морало да буде и крађом докумената.

Врло радо смо осталим неизузетим члановима комисије дозвољавали преглед, а изузетим пак само кад г. министар донесе претходно одлуку о њиховом изузећу, односно неизузећу.

А то баш г. министар није хтео, већ је захтевао, без обзира на закон о управном поступку, да и изузети чланови морају да врше преглед, стим да ако то Савез и не дозволи да се силом од нас одузму просторије, књиге и документа.

Уверени у своје право основао на моралу и закону - уверени да треба и смрћу да бранимо свој образ и закон, поред тога ја сам изјавио пред властима да чак, ако сила буде и јача, књиге неће наћи, јер сам их склонио све док се не реши питање о изузећу.

Такво је стање било кад је г. др. Јанковић пао, а његов наследник, садањи министар пољопривреде, г. инж. Станковић, уважио је оправданост

нашег захтева и та комисија је вршила преглед неколико десетина дана, па и свака друга може то поново чинити у свако доба, јер се ни ја, ни Савези којима председавам не боје прегледа.

Није то Савез, близак шефу групе г. Милановића, кога ниједна власт није могла да прегледа већ годинама, а једини покушај прегледа 1933. г. завршен је после тако интересантног саботирања, сменом комисије оног дана кад је утврдила једну врло интересантну ствар: да се писма комитентима, у коме се они обавештавају о разним променама у њиховим рачунима код Савеза, пишу али не шаљу.

Г. Милановић је ваљда овакав случај на уму имао па је мислио да и ми патимо од силних невоља, те нас је страх од комисијског прегледа.

То га једино може и оправдати.

Захвалан Уредништву.

ПОЗИВ НА РЕД ⁶⁹

Ових дана један народни посланик отпочео је кампању тврдећи да се Збор одржава новцем који прима од једне стране државе.

Ми смо томе посланику на свако питање одговорили, а он нам је остао дужан одговора на свако питање које смо му поставили поводом његових тврђења.

Зато смо га тужили суду за увреде и клевете које нам је нанео.

Али одмах затим отпочела је друга кампања, наставак прве, кампања која кипти инсинуацијама, иако отворено сам Збор и његовог председника ставља изван сваке сумње.

Та кампања је отворена поводом оснивања „Техничке Уније” у Загребу, у чијем су оснивању узели учешћа и неки чланови Збора из Загреба, без знања самог покрета и његовог председника.

Показало се и овде да на ЗБОР и његово вођство не може да падне никаква сумња.

Али неуморним нашим противницима не смета ово. Они, иако је цела та кампања, противно њиховом очекивању, напротив показала огромну моралну вредност и начелност Збора, граје сад из свег гласа, као деца кад без озбиљног повода заграје: А-а-а... Тако и они сад, да би прикрили сву величину наше моралне победе, граје, дижу руке, чуде се, врте главом, да би на тај начин као доказали да су ето открили неку прљавштину, неку срамоту.

Знамо ми добро ту тактику. Она је заснована на познатој површности просечног човека, који не улази ни у једну ствар, а о свему хоће да суди. Та тактика је за време Француске револуције изражена од стране боље духовне браће данашњих наших клеветника познатим речима: „Calomniez, calomniez, il en restera toujours l'jelljue shose”. (Клеветајте, клеветајте: од овога ће увек остати понешто).

Биће увек просечних добричина који ће при помену Збора рећи: „А, знам, јесте, њих су ухватили при кријумчерењу неког новца из Немачке”, или: „А то је за оне ратне лађе што им је Мусолини поклонио”.

⁶⁹ „Отаџбина” број 150, 20. фебруара 1937. год.

Или: „Знам то су они што су ухваћени кад су хтели да продаду наше задругарство”.

На то се овде рачуна.

Лако ти је борити се са лојалним противником, часним и образитим.

Таквом непријатељу радо дозвољавамо да нам свако питање постави и сваки доказ иште.

Али такав ће часно признати да нема зла у вашем раду, ако га већ није нашао.

С оваквим пак, подлим, неваљалим, бестидним, тешко је изићи на крај редовним путем.

Пре свега, њега не можемо да ухватимо шта управо тврди. Он на пример вели: „Љотић није примио новац из Немачке, Љотић је одбио понуду. Збор није примио новац итд.” а граји, диже руке, чуди се, слеже раменима, подвлачи као неки скандал итд.

А друго, њега ништа не може да збунити, нити ишта да врати на прави пут: „Није Збор добио ратну, добро, онда је добио трговачку флоту” - „Није ни то, па добро, ко тврди да није добио аероплан?” - „Немају аероплана, ништа не чине, хтели су да приграбе у своје руке целу међународну трговину” - „Није ни то, шта кажете? Е онда је сигурно баш у томе неки враг”.

Ми знамо све то и зато сматрамо за дужност да упутимо свима таквим подлим, неваљалим и бестидним типовима, који нам чине част већ самим тим што нису с нама, следећу поруку.

Молимо их да је добро проуче и у сопственом интересу изволе по њој поступати:

Ми смо политичко друштвени покрет. Признајемо свакоме право да испитује наш рад и наше особине. Признајемо свакоме право да нам тражи доказе за наша тврђења.

То право признајемо сваком, јер се наш рад тиче сваког.

Али кад нас когод хоће на овај начин подметањима, алузијама, подлостима да представи јавности онаквим какви нисмо, кад од нас тражи доказе, а нама доказе неће да да за своја тврђења, кад очигледно злонамерно хоће да нас уништава, прља или ставља под ма какву зазорну сумњу, онда мора да зна да ми с таквим морамо поступити онако како се нису надали.

Добронамернима све дозвољавамо, јер нам је чист образ и чиста савест, па се никад ничијег основаног испитивања или критике нисмо бојали.

Али злонамерни, они који се руководе горе изложеним заоставштинама својих предака из Француске револуције: „Клеветајте, клеветајте, од тога ће увек понешто остати” - морамо јасно да кажемо: остаће заиста нешто - али остаће прво њиховој кожи.

Нисмо насилници. Далеко смо од тога. Али смо поштени борци. Хитамо кроз сурову и тешку борбу великоме, не свом, него општенародном циљу. Нико нека нас злонамерно на томе путу не зауставља. Деси ли се ипак то, биће то на сопствену опасност.

Само нека се, после тога, не жали да није имао кога да га посаветује и опомене.

НИКО НАС НЕ МОЖЕ КУПИТИ⁷⁰

Перфидно и подло један народни посланик убацио је велику клевету у нашу јавност о везама нашег покрета с иностранством. Од подлости и клевета се не бранимо, јер смо свесни, да се од њих не треба бранити кад долазе из уста која говоре неистину. Али клевете ове врсте добро су нам дошле, да укажемо на оружја, којима се служе наши противници, да би окаљали част других.

О себи нећемо да говоримо, јер они који познају људе око Збора знају, да се ниједан од њих није јагмио ни за положаје ни за синекуре, да ниједнога нема на кога би се могло указати прстом да је учествовао у којој афери, да је подлегао корупцији, да је тражио лактовима оно, што се постиже вредношћу. Може колико год хоће господин Клеветник набацивати не именујући никога овом или оном члану Збора наметање овом или оном господину на високој власти. Сваки цени друге по себи. Али има и таквих људи који завире у кабинете високе госпде не да им траже нешто за себе већ да им укажу на истину и да им траже права за друге, за целину, за народну заједницу, да им предоче зло.

А ови који клеветају знају зашто то чине. Они су ниске душе и подлог карактера. До гуше су се заваљали у каљуге греха. Не смеју да погледају часном у очи. Од Збора их језа хвата, јер знају, да се њему неће моћи додворити, јер ће их влада Збора за јаку и сместити тамо где им је одавно место.

И страх виче. У њега су велике очи. Не дај Боже, да им се деси тај малер, да им зајаше Збор на грбачу, велика метла ће радити. Давнашња је политика оваквих људи, да привезу реп. Али заборављају да се реп може прилепити само онима, који га сами себи предуду као, при Богу, они, клеветници. А онима који никад у животу своме ништа нису сличног учинили, које народ познаје широм целе ове наше отаџбине сасвим друкчије не могу клеветници испрести лаж, па ма били још вештији од учитеља својих који их на зло наводе. Само ће им се блато којим се на другог бацају вратити у лице и само ће разоткрити своју црну ђаволску душу. А онај који суди, народ, боље ће их упознати као заклете врагове своје.

И само нека наставе да бљују клевете, поруге, лажи. Не срамоте нас, срамоте себе, ако уопште имају још нешто у себи, што би могли осрамотити.

Сваки цени другога по себи. Они који су пред петوماјске изборе дречали о некој корпоративној и ауторитативној држави, ти исти данас декламују о некој својој великој сељачкој демократији и своје нечисте намере стављају у исти ред са борцима сељачких покрета у Бугарској и Румунији.

Ако дрече и за невољу им је. Нека се сутра распишу избори, па ћемо видети што значе и ко су. Сећамо се и прошлих избора како су дошли до мандата, мада се праве мученицима. Не заборавља се ипак ни у овој земљи оно, што је било пре кратког времена.

И ту је клин. Људи без сопствене вредности, покушавају себе да уздигну рушећи вредност другога, коју је стекао својим несебичним радом

⁷⁰ „Отаџбина” број 150, 20. фебруара 1937. год.

себи углед, а подло пузе и клањају се величинама од којих могу добити нешто у кљун.

Нећемо се бранити, али ћемо препоручити Господину Клеветнику, да прими бар дуг који су наши другови узели на себе за издржавање акција покрета. Нема у Збору ниједнога кога може ма ко купити - то нека утуви Господин Клеветник. Али у исто доба нека добро причврсти у памети, да кад дође време Збора њега и њему сличних неће моћи бити ни у писму, а камо ли на месту, одакле могу погана уста да сипају клевете некажњено.

О ТЕХНИЧКОЈ УНИЈИ ⁷¹

Уредништву „Политике” и „Правде”

У вези чланка под насловом: „Како је Данић - Дијамантштајн намеравао да обмане немачке националисте и Збор г. Љотића”, у броју 11.608 Вашег листа, молим Вас да у своме листу дате места овој мојој изјави: 1. Из полемике „Збор” - Милановић, јасно је да „Збор” ни од кога из иностранства, ни посредним ни непосредним путем, није примио никакву материјалну помоћ.

Г. Милановић, који је тврдио супротно, тужен је суду, па ће одлука судска у овој ствари најбоље показати на чијој је страни истина.

2. Али овом приликом, пошто се последњим написима тврдило да је мени, из Немачке, новац нуђен, па да сам ја то одбио, сматрам за дужност да изјавим да такво тврђење истини не одговара.

Никав ми новац из иностранства није нуђен, а сваки озбиљан човек који зна моја схватања, зна и то да бих сваку такву понуду одбио.

3. У целој овој полемици ваља двојити моју привредно-задружну делатност од мог рада као председника „Збора”, јер су заиста потпуно и одељени.

Огроман број чланова ових организација није у „Збору”, а ни многи чланови управних и надзорних одбора нису чланови покрета. То је пак најбоље јемство да се „Збор” не може користити материјалним средствима тих задружних организација.

4. Произвођачке задружне организације тежећи да својим члановима пруже што повољнију цену, настојале су и у међународној размени да се што више приближе потрошачу.

Због тога су чинили разне напоре на тржиштима Немачке, Чешке, Аустрије, Француске, Белгије, а у последње време и Скандинавских земаља. При овоме је у првом реду била Немачка, једно због свог уређеног тржишта, а друго због обимности саме пијаце.

У том циљу је Земаљски савез воћарски ангажовао од 1. јула 1936. године Милана Данића, ставивши му у задатак проучавање и организовање пласирања у иностранству производа наших организација задружно-произвођачких.

Данић није имао никакве везе са „Збором”. Ни од „Збора”, ни од мене, ни са мојим знањем, није Данић добио какав год политички задатак.

⁷¹ „Отаџбина” број 150, 20. фебруара 1937. год.

5. Преко Данића, који је поверени му напред показани задатак вршио доста успешно, дошао сам у везу са представницима разних чисто економских немачких организација.

Из разговора са овима појавила се мисао о сталној организацији боље размене добара међу народима.

Тако је дошло до првих основа „Техничке уније”.

По првобитној замисли, коју сам прихватио, то би требало да буде једна организација у коју би ушли прави претставници свију грана наше народне привреде. У исто време, у Немачкој, остварила би се слична организација која би обухватила представнике немачке народне привреде.

Између ових двеју организација, вршила би се размена добара, док би унутра у земљи, свака организација исплате односно наплате вршила својим члановима у домаћој монети.

При том нарочито истичем да је „Техничка унија” била замишљена тако, да би се сличне организације могле створити и у другим земљама, а не само у Немачкој и у Југославији, те да то временом постане тип за будућу међународну размену.

Било је немогуће према томе да „Техничка унија” постане нека експозитура „Збора”, пошто су унутра требало да буду учлањени представници целокупне земаљске привреде, без обзира на њихова политичка мишљења.

Ово утолико пре што сам све разговоре са немачким представницима водио јавно, па сам их лично довео у везу са надлежним државним органима.

6. Почетком децембра прошле године, кад ми се учинило да „Техничка унија” неће моћи да одговори оваквој првобитној замисли, изјавио сам заинтересованим, да у овој нећу учествовати.

Неколико дана доцније сазнао сам да је „Техничка унија” основана у Загребу, под представништвом г. др. Јураја Коренића, лекара из Загреба.

Сазнавши за ово захтевао сам од др. Коренића као истакнутог члана „Збора”, да ми писмено објасни свој поступак. А после тога тражио сам од њега да из „Техничке уније” иступи што ми је он одмах и обећао с тим, да ће то учинити чим уреди неодложне техничке послове, који су му самим примањем овог положаја припали.

7. Првих дана месеца децембра сазнао сам и за извесне моменте из ранијег живота Данићевог. Од тог времена одузети су му послови, које је дотле за рачун задружних организација вршио.

8. Позадина целокупне ове кампање је јасна.

Требало је један политички покрет таквог значаја и таквог замаха, као што је „Збор” упрљати.

Сад је ваљда свакоме јасно да се у томе није успело, већ напротив да је „Збор” изнад могућности да буде упрљан.

Сад се чине покушаји да се људи у „Збору” покажу наивним.

Али исто тако, као и први део кампање, и овај ће се свршити поразно по оне, који су ову кампању покренули, јер се из предњег излагања види, да нико није успео да „Збор” задружне организације којима сам на челу, или мене самог, превари.

Показало се и овом приликом, да је начело „Збора”, и моје тачно: „Прав пут је најбољи пут”.

Захвалан уредништву,
Д. В. Љотић

Сарајевска „Југословенска пошта” у своме бр. од 11. т. м. доноси овај интервју са нашим Председником⁷²

Друг Димитрије Љотић о решењу нашег
националног и државног проблема

За стварање социјалног и националног фронта

ВЛАСТ ТРЕБА ДА СЕ СХВАТИ КАО ТЕШКА И ОДГОВОРНА СЛУЖБА НАРОДУ

Г. Димитрије Љотић, вођ Југословенског народног покрета Збор, био је љубазан да нашем дописнику даде слиједећу изјаву за Југословенску Пошту:

На питање нашег дописника о писању штампе у вези са тзв. картелом деснице као и постоји ли могућности евентуалне сарадње националних групација, г. Љотић је изјавио:

„Одмах морам изјавити да никаквих конкретних разговора о стварању такозваног картела деснице није било, бар уколико се то односи на Југословенски народни покрет Збор. Истина је међутим, да се код појединих личности у југословенским националним групацијама јављала слична мисао и жеља да дође до заједничке сарадње. Прилике су у земљи тако тешке, да је брза помоћ потребна. Само мора се водити рачуна да се та помоћ одиста и пружи. Да би било могућно, није довољно само удружити се, већ је потребно унапред знати ради чега се здружује. Ви разумете шта хоћу овим да кажем. Потребно је договорити се не ради доласка на власт само, већ и о томе, нашта се мисли та власт употребити, како се мисли решавати горућа питања данашњице.

Што се тиче Збора, он има изграђену своју идеологију и програм, и ја сам уверен, не зато што се налазим на челу овог Покрета већ што императивно налажу потребе нашег народа и државе, да се само на основу њих може изградити један стваран радни програм. То мислим да данас увиђају и други, и није била случајност што се приликом вести о стварању тзв. картела деснице говорило о томе да би се програм Збора и од стране других имао прихватити.

Морам нагласити да у нашем народу постоје већ данас груписане националне и социјалне снаге, које без обзира на жеље политичара, Увиђају да се партијски цепкањем снага ништа не може учинити и да је потребно да се оствари велика општенародна политика. Те снаге треба гледати у већ постојећим привредним и сталешким организацијама, које су сите ситне партизанске кликашке и котеријске политике. Зато сам

⁷² „Отаџбина” број 150, 20. фебруара 1937. год.

ја још 27. септембра прошле године, на своме збору у Београду, УПУ-ТИО ПОЗИВ СВИМА ОВИМ НАЦИОНАЛНИМ СОЦИЈАЛНИМ СНАГАМА ЗА СТВАРАЊЕ СОЦИЈАЛНОГ И НАЦИОНАЛНОГ ФРОНТА. До стварања овога и оваквога фронта уверен сам да мора кад тад доћи.

ИСТОРИЈСКЕ ПОГРЕШКЕ СИТНЕ ПОЛИТИКАНСКО-ПАРТИЈСКЕ УПРАВЕ

Економске и социјалне невоље, које наш народ од свршетка рата преживљује несумњиво су у многоне одјек оних невоља које су цео свет захватиле. Несумњиво је међутим, да би те невоље биле далеко мање да се на управи земље нису смењивале политиканске и партијске клике и котерије, које су управљање државом схватиле са уског партизанског гледишта, а при чему се није водило рачуна о крупним народним и државним интересима, већ о интересима „наше” странке, „наших” људи.

**ВЛАСТ ДАКЛЕ НИЈЕ СХВАЋЕНА КАО ТЕШКА И ОДГОВОРНА
СЛУЖБА НАРОДУ ВЕЋ КАО СРЕТСТВО ЗА ЛИЧНЕ УСПЕХЕ И
ЛИЧНО БОГАЋЕЊЕ.**

Тако је у народу створено мишљење да је политика брлог и каљуга, те се многи честити човек држао по страни од ње. Политички шпекуланти и шићарције ништа друго нису ни желели. Одстрањивањем честитих и озбиљних људи из политике омогућено им је да њоме вршљају као хоће. Њихов наопаки рад поделио је наш народ не само на племена и вере, већ је у цело наше друштво унео пометњу и раздрузганост. Ми свакодневно читамо у новинама како устаје брат на брата, син на оца, кум на кума, пријатељ на пријатеља. Пустошећа политиканско партијска владавина поделила је народ не на два три народа већ на стотине и хиљаде група и групица, које неће да чују једне за другу, које устају једна против друге, које се нештедице боре једна против друге. Историјска одговорност политиканско-партијских управа у нашој земљи и лежи у томе, што нашем народу нису дали ову и овако општенародну политику.

Ви у Босни најбоље можете проценити пустошеће последице наших политиканско-партијских владавина. Заостреност разних племена, вера и партија можда ни у ком другом крају наше земље није толика као код вас. Отуда исправни национални људи и честити домаћини годинама стоје по страни, гледајући са болом шта се дешава са земљом, њеном будућношћу и њима самима.

ДВА ИЗЛАЗА

Да би се разумеле појаве у нашем народном животу потребно је обазрети се и на прилике које владају код других народа и у другим земљама. Ви знате да је од Француске револуције у друштвеним односима и филозофији владао систем индивидуализма, а ово је довело до демократије и капитализма. Овај систем изникao је из основне мисли о једнакости и слободи, које је донела Француска револуција. По тој ми-

сли свакоме је човеку било слободно да живи и ради како хоће. Јаки и нескрупулозни појединци искористили су слободу да себи потчине оне, који су били слабији и незаштићени.

ТАКО СЕ ДОШЛО ДО ОВЕ МОЋНЕ ВЛАДАВИНЕ НЕКОЛИКО ДЕ-СЕТИНА И СТОТИНА БАНКАРА, КОЈИ СУ ЧИТАВЕ НАРОДЕ И ДРЖАВЕ ПОТЧИНИЛИ СВОЈОЈ САМОВЛАСТИ.

Диктирањем цена путем картела и трустова широки народни слојеви осиромашили су. То се нигде боље не види него код нас. Организовани капитал куповао је производе нашег земљорадничког народа по такозваној међународној цени, а продавао му индустријске производе по такозваној националној цени. Ту „националну” цену страни капитал међутим, у чијим се рукама налази огроман део наше индустрије, утврђивао је заштићен високим царинама, како је он хтео. Тиме што је своје земљорадничке производе продавао јевтино а индустрије скупо плаћао, наш је народ био двоструко опљачкан. Осиромашење широких народних слојева морало је изазвати општу економску кризу и хаос. Осиромашени земљорадник постао је рђав потрошач, те су од тога морали трпети занатлије и мали трговци. Тако је криза на селу повукла за собом и кризу у вароши.

Другојачије не може ни бити, кад је у друштву владајућа мисао да сваки појединац живи за себе и да је народ само рачунски збир толико и толико милиона појединаца. У друштву у коме се појединац са појединцем, класа са класом бори, не може бити реда ни благостања. У таквом друштву морају владати неред и сиромаштво, мора бити незадовољства широких народних слојева.

ИЗ ОВОГ СТАЊА ИМА САМО ДВА ИЗЛАЗА.

Један је марксистички, који хоће уништавањем приватне својине и новца да уништи и себичност појединца. У комунизму држава је једини капиталиста. На место појединачних власника тамо се појављују чиновници као управљачи појединих привредних грана и предузећа. Остали народ претворен је у бесправно радништво. Каже се да ссе у Совјетској Русији изводе велики јавни радови. Истина је, али то није први пут у историји човечанства. У старом Риму и Египту извођени су исто тако радови огромних размера. Само ваља имати на уму да су ти радови увек само онда били могући, када су постојали робови. ЗБОР ЈЕ ПРОТИВ ТОГА ДА ЧОВЕК БУДЕ РОБ.

Други излаз је у органском схватању света и живота. По овом схватању један народ као и сваки други живи организам, у коме сви делови сложено раде и сарађују, да би био омогућен живот и опстанак самог организма. По овом схватању човек човеку није курјак, већ друг и сарадник на општем послу. РАДЕЋИ НА НАПРЕТКУ И БЛАГОСТАЊУ ЦЕЛИНЕ СВАКИ ДЕО РАДИ И НА СВОМ ВЛАСТИТОМ БЛАГОСТАЊУ и напретку. Подељеност, уколико је овде и има, она није на штету већ на корист целине. Ту подељеност диктира сам живот. Као што је моје тело подељено на руке, ноге, главу и тако даље тако је и један народ подељен на разне сталеже и професије. И као што, да би моје

тело живело, глава не сме бити против руку и обрнуто, тако и у једном народу један сталеж не сме бити против другог. По схватању Збора држава има дужност да усклађује рад појединих сталежа и осталих народних делова. Зато је Збор противу делења народа на разне партије и зато се залаже за сталешко уређење државе. Сталежи, уз помоћ државе изградиће привредни план који једини може нашу земљу извести из економског и социјалног хаоса. Једино овако уређење државе, како га Збор замишља, моћи ће нашем народу обезбедити живот и опстанак у међународној заједници. **ЗАТО И МИ ТВРДИМО ДА СВАКИ ОНАЈ КО НЕ РАДИ ЗА ОВАЈ НАШ ИЗЛАЗ САМИМ ТИМЕ РАДИ ЗА ОНАЈ ПРВИ, МАРКСИСТИЧКИ ИЗЛАЗ.**

ПОЗАДИНА КАМПАЊЕ ПРОТИВУ ЗБОРА

У последње време јавља се из разних кругова жучна кампања противу Збора. Од куда та кампања? Прво отуда, што је мисао Збора, као једина конструктивна мисао почела свуда да продире и да добија нагло своје присталице.

ТИМЕ СУ НАРАВНО ИНТЕРЕСИ МНОГИХ УГРОЖЕНИ. УГРОЖЕНИ СУ ИНТЕРЕСИ ПАРТИЗАНА И ПОЛИТИКАНА, КОЈИ ОСЕЋАЈУ ДА ИМ СЕ ВЛАСТ ИЗМИЧЕ. Они осећају да је народ почео да увиђа сву штетност њиховог рада. Осећају да га више неће моћи кљукати лажним обећањима.

УГРОЖЕНИ СУ ЗАТИМ И ОНИ КОЈИ СУ НА НЕПРАВЕДАН И НЕЧЕСТИТ НАЧИН СТЕКЛИ НЕЗАСЛУЖЕНА БОГАТСТВА.

Угрожен је страни капитал, који осећа да се у држави Збора неће моћи понашати као да се налази у каквој колонији.

Угрожени су најзад и марксисти, који увиђају да би владавина ЗБОРА могла донети решење свих народних и државних невоља, чиме би нестало и народног незадовољства, те би и изгледи на социјални хаос и грађански рат били занавек осујећени.

Све те јавне или тајне, наше или интернационалне мрачне силе рушења, осећају се угрожене. Зато Збор и има толико непријатеља. Зато се они и боре свим могућим дозвољеним и недозвољеним средствима. Кад већ немају снаге да нашу идеју својом идејом сузбију, онда не презају ни од најгнуснијих подметања и клевета. О томе је ових дана у јавности било доста расправљано и мислим да је Збор једаред за свагда обеснажио ове паклене интриге и смерове.

МОГУ НАШИ НЕПРИЈАТЕЉИ ГОВОРТИ ШТА ХОЋЕ! ОНИ НЕЋЕ УСПЕТИ ДА ИСТИНУ САКРИЈУ ОД НАРОДА.

МИ У ЗБОРУ ТВРДО ВЕРУЈЕМО ДА ЈЕ ИСТИНА ЈАЧА ОД ЛАЖИ, ПРАВДА ОД НЕПРАВДЕ, ЉУБАВ ОД МРЖЊЕ. ЗНАМО И ТО, ДА НАША БОРБА НЕЋЕ БИТИ ЛАКА. АЛИ ЗАТО СМО ЉУДИ ДА СЕ БОРИМО ЦЕЛОМ СВОЈОМ ПРОШЛОШЋУ. НАШ ЈЕ НАРОД ДОКАЗАО ДА ЈЕ БОРАЦ. ЗАТО МИ НЕ ИДЕМО ПО ЗЕМЉИ ДА КУПИМО ГЛАСАЧЕ, ВЕЋ ТРАЖИМО ДРУГОВЕ И БОРЦЕ. КАКО БИСМО ОСТВАРИЛИ НОВУ, СРЕЋНИЈУ, НАПРЕДНИЈУ И СНАЖНИЈУ ЈУГОСЛАВИЈУ.

Ето, то је оно што сам имао да Вам кажем.

ИЗ ТРИЈУМФА У ТРИЈУМФ... ⁷³

Нама у Збору јасне су и побуде и поступци борбе против нас. Народни геније који нам је открио пут спасења указао нам је и на неизбежна страдања. Сагледали смо давно светли излаз из беспућа, али и све препреке. Где би свакоме срце утрнуло од ужаса, ту смо се ми напојили духом срчаности. Невоља нам је била што и Антеју мајка земља.

Народна смо ми снага, народна и по том непрекидном прираштају јунаштва при оваком новом сукобу. Данас, после временски кратке историје, али пуне победних знамења, ми видимо да се на нама збива још један косовски циклус страдања на путу ослобођења, ми не верујемо да је завршена епопеја косовска.

Ми у Збору судбином својом нов смо беочуг слободе насупрот беочугу на ланцу ропства, који су сакривали народни непријатељи. По нашој философији историје, по философији мученичког ослободилаштва, ми смо још у жртви. То сазнање даје нам изузетан полет за етику незазорног херојизма, великог и већег уколико су велике и веће патње мученичком народу.

Данас, велимо, чинимо осврт пређеног пута, па се и сами чудимо и поносимо крилима одушевљења која су нас кроз непролазне поноре и урвине пронеле. По пређеним страхотама судимо да је Бог и народ с нама, две силе из којих смо црпили сву своју снагу и мудрост. Зато ми сад мирно, без страсти и мржње, прослеђујемо фазе сталних, сатанских непријатељстава, оне борбе подземне против нас, за коју рекосмо да знамо побуде и поступке њене.

У прво време, у заметку нашег покрета, будили смо код многих и многих или подсмех или сажаљење. Подсмех код циника, сажаљење код очајника. И једнима и другима били смо неки занесењаци, утописте, наивци и иреалисти. Зло је у толикој мери било прерасло врлину, себичност љубав, неправда правду, тама светлост, да је нама новорођена стварност у национално-културном реализму носила толико белине и светлости да се слепима и полуслепима морала приказати као неко привиђење.

Али „привиђење” је носило у себи чврстину и белину мрамора, па опет тако неизмерну животну динамику да су се циници следили, а сажаљивци одушевили. Данас је та граја смушеника пред нашом појавом умукла. Умукла чак и у редовима прљавих комедијаша „јавног мњења”, који су трагедију народа преврнули у прђију смеха. Данас никоме више нисмо скрушено покајничка секта јога и пијетиста. Наш подсмех и наше сажаљење следили би њима да не носимо у себи хитрину и журбу градилачке љубави која се не осврће за врапцима кад жито сеје. Бајка о нашем „јогизму” ишчезла је. Тријумф!

Кад подсмех и сажаљење нису успели, отпор и борба против нас добили су други облик, много жучнији и свирепији. На наше начелне и дубоко оправдане нападе на безбројне друштвено-економске неправде, које културно, економски и биолошки упропашћују народну цели-

⁷³ „Отаџбина” број 151, 27. фебруара 1937. год.

ну,...⁷⁴ отужном клеветом да смо комунисти. У нади, ваљда, да се анти-комунистички вал против нас окрене. У нади да се прави правцати комунизам прикрије. У нади да се све неправде одрже. Наш задружни сталешки социјализам и славенско религиозни солидаризам прогласили су многобројни народни ненависници као комунистичко бољшеви-стички нихилизам...

Онај други налет на нас одликује се од првог по организованости, по неморалности и по страховитој празноглавости. Али баш ово троје јесу главни елементи у савременој друштвеној хемији распадања. Змија лажи прогутала је саму себе. Ми смо превалили и ову клевету и ушли у нови тријумф!

Када смо опет ретком снагом и убедљивошћу, као нико никад, почели да затиремо и сатиремо комунизам и бољшевизам у теорији и пракси, ударајући неман злодуха и по глави и по репу, онда су комунисти, а са њима и многи „комунствујући”, раширили легенду о неком нашем „фашизму” и „национал-социјализму”. Пореклом, начином, духом, реквизи-титима, измишљотинама, лажима и клеветама својим ова бесомучна кампања била је истоветна са опште-познатом гнусном и хајкашком кампањом јудеокомунизма и јудеобољшевизма. Сав налет бољшеви-зираних комплекса сручио се на нас. Страх и злоба извртали су наше вредности, изопачавали наше принципе, мутили и прљали наше идеје, сумњичили наш морал у двострукој намери: да обеснаже наш кон-структивни рад, а да оснаже културни, национални и социјални дефе-тизам.

Овај насртај на Збор рачунао је са „мржњом”, „заблудом” и „глупо-шћу” маса и хтео је да запрете угарак побуне против нас у само срце народа...⁷⁵ Али, и ова зловремена и нечасна борба брзо је пропала. Уви-дело се да је и ова лаж равна првој. Отуда је и њен живот био живот воденог цвета. Свет је у новим хајкачима видео прерушене старе хајка-че. И са њиховим изобличењем укорачили смо у још један тријумф.

Разголићена „демократија”, о чијим многобројним гресима непрекидно доследно и очито говоримо, поделила се у два нама непријатељски рас-положена тора: „интернационалистима” наш социјални национали-зам изгледао је Фашизам, а „националистима” - комунизам. У самом том и таквом постављању према Збору обелоданила је псеудодемокра-тија неспособност оријентације и пресуде наших нових вредности. „Демократи” су често улетали час у једну, час у другу хајку прогањају-ћи своје властите ветрењаче. У свим фазама борбе против нас они су мењали мишљења као капе, али остали тврде главе за истину. Од тога света који одлази, од те „демократије”, ми знамо само за старачку мр-жњу и цандрљиви инат, који у крајњем случају, може да пробуди по коју буву у кожу. Ту злу и мрзовољну бабу мазили су њени унуци - капитализам и комунизам - зарад тричавих њених завештања, а нас то-

⁷⁴ Нечитко у оригиналу (примедба приређивача).

⁷⁵ Нечитко у оригиналу (примедба приређивача).

боже плашили њеним крезубинама и враџбинама на свим карневалским походима против Збора.

Све ове фазе „борбе” против нас требало је да буду „идејнога” карактера. Нека врст „културкампа”. Бедна наша културна средина! Више година излажемо ми јасно наша основна начела и смернице. И место принципијелних расправа засипа нас памфлет. Борба је против нас вођена, али без духа, без укуса, без озбиљности. Чак и без уобичајених софистичких елукрубација. Истински плачемо на интелектуалном гробу наших противника. Али, без памети и срца непријатељи су нас приказивали у најцрњим бојама и неосећајући да сами себе сликају.

Кад им ни то интелектуално клеветништво није помогло, прибегло се клеветништву на плану моралном. Безначаљност непријатеља завршила се неморалом, у коме је кулминирала тежња непријатеља за уништење. Прво је дошао физички удар на морал Збора олошним тероризмом. Насиље терориста пукло је као мехур пред хероизмом оних који су ту да умру за - живот. За живот народа у реду, правди и благостању. Терористички удар био је само пролог за последњи и најсрамнији насртај: на част и достојанство покрета.

Цео бездан подлости и беде кренуо је против нас. Нико ме тамо није пало на памет: да сунце стоји изнад облака, а жабуљак испод орловског лета. Нико ме, није пало на памет: да је наша морална чистота недостижна.

Улазимо у нови тријумф.

„САВЕТ УЧИНИШЕ”⁷⁶

Кад смо тврдили да сејемо мисао своју, честити људи, со и светлост земље наше, разумели су нас.

Реч та схватљива им је била. Осетили су јој величину и снагу. Примили то и место да нас виде на говорници, видели нас очас, како широким замахом руке бацамо племенито зрно по земље наше, разумели су нас.

И толики су нам пожелели оно што први рече млади херцеговачки сељак у Ластови, пре две године: „И дабога ви сјеме никло” - испраћајући нас из села, у коме нам тадашња власт забрани ручати.

А отпадници народни (јер ко отпадне од образа, од части, од душе, од Бога, тај је отпадник од народа, ма како се бусао у груди да је с народом), смејаху се, говорећи: „Ма ово су песници, сањала, нереални људи”. Поштени јесу, ма никаквог значаја политичког немају.

А ми две године идемо и сејемо. Идосмо и сејасмо без предаху и одмора.

⁷⁶ „Отаџбина” број 151, 27. фебруара 1937. год.

И једног дана отпадници народни видеше да се полако, ко и све Божије ствари, диже жетва. Никло широм земље што се сејало. Буја и расте жетва.

А снагу тој жетви даје с једне стране сама мисао, оно семе племенито посуто, што паднувши у душе честита света, клија и ниче - не ради зла, већ ради победе великог Божјег реда и правде по ојађеној земљи нереда и неправде.

Мисао саму убити не могу, ни поружити је не могу.

„Дај, говораху, да убијемо ону веру да су сејачи новог семена честити и поштени људи”.

Али наћи зла у раду нашем, зла које би долазило с нашим знањем и нашом вољом, претешко је: милостивом Богу хвала за то.

А само такво зло може, кад би се открило, да нанесе вреда, да убије.

Нису, дакле, такво што могли пронаћи.

Рачунају неваљалци, кад данашњи велики листови буду стављали наслов „афера” залепиће се и за Збор и његово вођство реч „афера” и никад се од тога опрати не могу.

„Политика” велики лист, који систематски гној расипа по народу нашем трујући душу омладине, предњачи у томе. Ми знамо врло добро да она мора да ради. Њено особље је у већини црвено. Симпатије њене за Совјетију су једва прикривене. И њене везе са иностранством нису тајне. А удео страног капитала и Совјетије у овој кампањи је огроман.

Сад су претекли у инат и -----

Али рђав рачун направише неваљалци. Добро: ма колико бесомучну вику дигли неваљалци, запитаће се свет слушајући о „афери” у којој се ништа од „афере” не види.

Истина: једнога дана написаће чланак „Политика”, а многи ће га прештампати. Али бедна игра не може да траје дуго.

Шта мисле онда?

Зар не виде да је ипак немогуће ни из поштених људи направити афераше?

Зар не виде да је ипак немогуће ни из чега направити аферу?

Игра коју су отпочели свршиће заиста онако како се нису надали.

ДРУГ ЉОТИЋ О ТЕХНИЧКОЈ УНИЈИ ⁷⁷

„Правда” 15. II

Афера „Техничке уније” изазвала је живо интересовање не само у политичким и привредним круговима него и у читавој јавности. Као што је познато у центар ове афере стављен је г. Димитрије Љотић, председник Југословенског народног покрета „Збор”. По томе је ова афера добила изузетно и чисто политичко значење. Да би јавност могла о читавај овој ствари да буде са свих страна и потпуно обавештена било је

⁷⁷ „Отаџбина” број 151, 27. фебруара 1937. год.

потребно да се чује и мишљење самог г. Љотића о овој афери. Због тога је наш сарадник синоћ посетио г. Љотића и замолио га за детаљна обавештења као о генези и садржини ове афере, тако и о њеним узроцима и последицама. Г. Љотић одазвао се позиву нашег сарадника да јавност обавести о свом гледању и схватању ове афере и на сва питања сарадника „Правде” одговорио је једном опширном и исцрпном изјавом.

ИЗЈАВА Г. ЉОТИЋА

Изјава г. Љотића гласи:

- Читава ова кампања има два дела. И у њој су се удружила разна лица и разни мотиви. Једни су против саме „Техничке уније”, а други су против „Збора”. Они који иду против „Техничке уније” полазе од својих материјалних интереса, а они који иду против „Збора” од својих разних интереса које „Збор” својим радом угрожава.

Дуго времена на наш рад се гледало с подсмехом. Веровало се да ће остати без икаква успеха. Показало се, међутим као што је то лепо Живота Миловановић изнео тај је рад такав да носи собом опасност за све оне који му не придају важност јер, како је он то у скупштини казао, тај покрет се шири с краја на крај земље. Кад се, дакле, хоће да обрати пажња на мотиве, онда треба као увод узети ове речи човека који је први отворио ту кампању, а који је при томе био само гласноговорник других којима је било незгодно да сами отворено изиђу у јавност с оваквим тврђењима.

Јер ове речи показују управо главни мотив оних који против „Збора” ову кампању воде. Мене се, разуме се, тиче само овај део кампање. Онај ме се први не тиче, јер сам, као што је познато, из преговора о оснивању Техничке уније повукао се почетком децембра прошле године кад ми се учинило да она неће моћи да буде оно што ми је сама замисао дала веровати у почетку.

Ову кампању против Збора, као што сам казао, воде сви они који се сматрају угрожени у својим разноликим интересима радом Збора. А који су то, лако је погодити, ако се обрати пажња на оне изворе и кругове кроз које ова кампања добија највише хране. Зна се врло добро према којима је у овој земљи Збор, ако не једини, а оно свакако најначелнији и најупорнији противник.

Ту су пре свега марксисти или још боље комунисти који без помоћи са стране помоћи идејне, организацијске, и нарочито материјалне не би могли ни једног дана опстати и који знају да им је Збор једини начелни а у исто време и борбени противник. Ту су затим злонамерни политикани и добронамерни обожаваоци демократије према којима је једини упорни противник Збор. Ту су затим представници оних клика и котеорија с којима се Збор досада много пута у борби нашао лицем у лице и који врло добро знају с каквом жестином и упорношћу Збор мрси њихове рачуне, почевши од задругарства па завршујући са државом. Ту су на послетку представници међународног капитала и других интернационалних струја који су из досадањег рада Збора осетили да у његовој тежњи за економском културном и моралном самосталношћу народном лежи велика опасност за интересе које они представљају.

Та кампања је почела, као што је познато с тврђењем да Збор живи од помоћи коју добива из иностранства. Из полемике која је затим настала било је јасно да је онај народни посланик говорио неистину. И он сам је од првих својих тврдњи побегао. А суд коме је Збор предао тужбу против њега, имаће да то својом пресудом утврди.

Сада је настао дуги део кампање неодређене, љигаве, кампање која се састоји из самих инсинуација, неодређених и растегљивих алузија. У овом делу кампање не само да се говори да Збор прима новац из иностранства, него се напротив тврди како су Збору нуђени новци, а да сам ја то одбио.

Али поред свега тога кампања не престаје.

За мене је јасно: ова кампања се заснива на познавању површне психологије просечног човека који ни у чему неће дубље да мисли, а о свачему хоће да говори.

Познато је да је за време Француске револуције избачена једна аксиома: „Клеветајте, клеветајте, од тога ће увек нешто остати”.

Оваквим начином клеветања, љигавим, неодређеним, подмуклим, иде се затим да се у свести обичног човека за име једног лица веже неко сећање, истина неодређено по контурима, али одређено по утиску као да је за то лице нешто срамно, нешто нечасно прилепљено. Свеједно што је тај човек неће знати да каже доцније шта је то управо што се ставља на терет том лицу. Може се десити да сећање веже за ово лице ствар која се ни у тренутку највеће кампање није везивала - свеједно, главно је, резултат које је клеветање имало у виду постигнут је: од клевете је ипак нешто остало.

Отуда ће вам бити јасно да није случајно кад се у извесној великој штампи стави наслов који сам собом већ представља једну инсинуацију.

ЗБОР И ЗАДРУГЕ

Цела кампања нашла је хране у чињеницама да сам ја с једне стране председник Збора, а с друге стране председник многих Задружних савеза. И иначе те две функције није згодно да буду везане у једној личности већ и због тога што свака од њих тражи целог човека. Али мој случај је такав да сам будући задругар по пореклу и погледу, који је претходио моме данашњем политичком раду, био упућен да оснивам задруге и савезе, а оснивајући их ја сам дошао у положај као родитељ кад роди децу па мора да их гаји и подиже. Политичко друштвене прилике доцније у нашој земљи нагнале су ме на политички рад који је довео до оснивања Збора.

Као председник задружних организација нарочитог типа био сам дужан да се старам да својим задружним произвођачким организацијама омогућим најбољу могућу прођу производа њихових чланова. Ово ме је одвело сасвим природно, као и све друге који воде овакве задружне послове, да проучавам могућност непосредног извоза у иностранство. Одатле па до проучавања и организовања извоза у Немачкој има мање од једног корака с обзиром да је Немачка по обимности и уређености тржишта свакако најбоља наша пијаца.

КАКО ЈЕ Г. ЉОТИЋ УПОЗНАО ДАНИЋА

Као председник Воћарског савеза упознао сам Милана Данића, који ми је изложио да би могао да организује познавањем тога тржишта најбоље посао извоза, и то не само за Немачку већ и за друге земље. После претходног разговора Воћарски савез је Данића од 1. јула 1936. године примио за свог службеника. Морам истаћи, истине ради да је Данић овај поверени му посао доста успешно обављао.

Преко Данића дошао сам у везу са извесним немачким представницима немачке привреде, који су му изнели предлог о сталној организацији размене добара између наше земље и Немачке по принципу да свака привреда при томе добија највећу противвредност за свог потрошача, избацивањем непотребних посредника.

То је била зачета мисао Техничке уније. Она је полазила од замисли да је у данашњим међународним економским приликама та размена потребна и могућна само ако се усвоји као облик компензација или трампе, док би новац национални сваке земље био употребљен само у границама дотичне земље. Ваља овде истаћи нарочито да мисао Техничке уније ни у једном тренутку није била управљена на то да истисне са пијаце једне или друге земље остале државе. Напротив, било је изрично предвиђено да овакве организације могу да се остваре и у другим земљама, тако, да би Техничка унија могла да буде трипартидна или вишестрана ако би се у другим земљама нашло погодно тле за то.

ЗБОР И ТЕХНИЧКА УНИЈА

Ни на крај памети ми није било при томе да Техничка унија буде некаква експозитура Збора. По мојој иницијативи консултовани су људи из разних крајева наше земље, који не само да са Збором немају никакве везе но су ми и велики противници, а ово све у циљу да организација која треба на темељу ове мисли да се оствари буде истински претставник целокупне народне привреде. А само та мисао показује да је немогуће да је Збор ма какве материјалне користи из Техничке уније могао да извуче, јер сигурно остали чланови и учесници у том друштву такву корист не би ни дозволили.

РАСКИД СА ТЕХНИЧКОМ УНИЈОМ

Међутим, иако су преговори између представника немачке привреде и мене вођени и довршени брзо, првих дана децембра прошле године по начину како је требало да почне видео сам да неће бити оно што је у почетку обећавало да ће бити.

Кад сам сазнао да је у Загребу протоколисано друштво Техничка унија коме је председник др. Јурај Коренић, истакнути члан нашег покрета, ја сам ступио са њим у везу и по добивеном обавештењу захтевао од њега да напусти Техничку унију, што је он и обећао, а како сам обавештен, и учинио. Милану Данићу, пак, на два дана пре но што сам прекинуо даљи рад у Техничкој унији, почетком децембра одузети су послови које је дотле водио у Земаљском воћарском савезу са разлога

што сам тада сазнао неке моменте из његова ранијег живота који ми дотле нису били познати.

Из овога се види да нема управо никакве везе између Збора као таквог и Техничке уније, а најмање пак између Збора и Милана Данића, који никакве везе са Збором није имао, јер сам ја лично од њега изричито захтевао да се држи само овог повереног му задружног посла и да у Збор уопште не ступа.

О некој београдској филијали Техничке уније није ми ништа познато, а знам сигурно да ако таква филијала постоји, ни један члан Збора у њој није.

Из свега овога излази:

1. Прво - Противници више не тврде да Збор прима новац из Немачке.
2. Мој задружни рад нема никакве везе са Збором.
3. Организација извоза земљорадничких производа природна је последица мог задружног рада.
4. Техничка унија је била, док сам ја преговоре водио, а о којима сам обавештавао надлежне представнике државне власти, замисао о организацији целокупне народне привреде, без обзира на политичка мишљења појединих привредника који би ову имали да представљају.
5. Самим тим Техничка унија није ни могла по мојој замисли да буде ма какво средство ситне партијске политике, па чак ни политике Збора.
6. Ово је цела истина о читавој ствари. Ко и после овако изнете истине продужује кампању показује не само своју злонамерност већ и своје сродништво, или бар ортаклук, са свима онима чије је интересе угрозио Збор.

ДРУГ ДИМИТРИЈЕ ЉОТИЋ О ПОДМЕТАЊИМА „ПОЛИТИКЕ” ⁷⁸

Београдска Правда у своме броју од 24. т. м. доноси следећи интервју са другом Председником:

- Кампања, нагласио је г. Љотић, која се води по овом случају пуна је гнусних подметања, у којој рад „Збора” и ја треба да будемо представљени као такви који немамо квалитете да извршимо оне препородне задатке и морално рашчишћавање које у својим циљевима имамо. Та кампања се води већ три недеље.

- Листови су пуни написа о афери, о скандалу, а те афере и тог скандала у ствари нема. Кад би га било онда би се бар изнеле чињенице, из којих се та афера и тај скандал састоји.

Ја сама до сада дао две опширне изјаве, једну „Правди” а другу „Политици”, у којима сам јасно и прецизно представио право стање ствари. Решио сам да више никакве изјаве не дајем док се та афера не расветли.

ДА ЛИ СУ ИЗЈАВЕ Г. ЉОТИЋА И ОСТАЛИХ ЧЛАНОВА „ЗБОРА” КОНТРАДИКТОРНЕ

⁷⁸ „Отаџбина” број 151, 27. фебруара 1937. год.

Пошто је објаснио и нагласио да се мора бити немилосрдан према клеветницима, г. Љотић наставља:

- Јуче је „Политика” преко целе стране донела наслов: „Где се крије истина о Техничкој унији и њеним везама са „Збором”, када и сами учесници у овој политичко-привредној афери дају потпуно контрадикторне изјаве?”, у коме напису на све могуће начине њен дописник покушава да исконструира неке сумњиве контрадикције о тобожњем неслагању у изјавама мојим и других лица, које тангирају „Збор”.

- Да би се видело како је ово све злонамерно, одговорићу редом на све тобожње контрадикције уколико оне имају везе са „Збором” као такве или са мојим личним радом.

Прва контрадикција треба да је у мотивима оснивања Техничке уније. При томе цитирају изјаве бившег бановинског секретара „Збора” у Загребу и г. др. Александра Хрибара, у којима ови износе да је поред осталих разлога зашто је основана Техничка унија и тај да она донесе материјалну корист „Збору”.

Све до децембра месеца водио сам ја лично преговоре за оснивање Техничке уније, не у својству председника „Збора”, већ у својству представника Савеза произвођачких задруга. Данић је при том био подручни ми чиновник једнога Савеза, дакле, само техничко помоћно лице. Г. г. др. Хрибар, Коломан и др. Пећаревић никаквог учешћа у овим разговорима нису имали, према томе, ако су разговори и били између та три лица, нису могли утицати ни имати ма какве везе са мотивима оснивања Техничке уније.

За то време, до почетка децембра месеца, док сам ја те преговоре водио није у мотиву, ни у циљу ни у организацији Техничке уније могло да уђе ништа без мог одобрења. А за то време, ја сам већ казао шта је Техничка унија требала да буде: организација која би требала да прикупи све земаљске привреднике без икаквог обележја политичких представника, а са циљем да олакша размену добара, у прво време са Немачком а затим и са привредницима осталих земаља које би овакве принципе примили.

ДРУГА КОНТРАДИКЦИЈА

У разговору је г. Љотић изнео однос Техничке уније у Југославији и Техничке уније у Немачкој, па после тога вели:

- Са Техничком унијом у Загребу „Збор” нема никакве везе. По мом захтеву др. Коренић, као истакнути члан Покрета дао је оставку и повукао се са председништва Техничке уније. Другу контрадикцију налази „Политика” између мога тврђења и Данићевог да је он постао члан „Збора” међутим, при том дописник „Политике” заборавља и то чини ми се намерно да износе тврђење из изјаве Данића у којој овај каже да је ушао и да је по мом наређењу изашао из „Збора”.

То је врло важно јер показује да је он ушао противно мојој вољи и отуд изашао чим сам ја сазнао да је ушао у „Збор”.

- Морам објаснити, наставља г. Љотић, да сам ја примајући у службу Савеза Милана Данића, и знајући да ће он по послу савезном путовати у Немачку, изрично од њега захтевао да не улази у организацију „Збо-

ра” баш зато, што хоћу да везе Савза са Немачком остану чисто привредне.

Према томе, нема никакве контрадикције, иако ја Данића нисам видео ни са њим говорио од почетка месеца децембра прошле године.

Његовом се баш изјавом утврђује, да по мојој замисли он није могао имати везе са „Збором”, јер чим сам сазнао да је ушао у „Збор” он је морао изићи.

ТРЕЋА КОНТРАДИКЦИЈА

Трећу контрадикцију, наставља г. Љотић налази дописник „Политике” између мог тврђења да Техничка унија није имала материјално да послужи „Збору” и изјаве г. др. Коренића да „Збор” већ одавно тражи путеве за оживљавање и подизање наше националне привреде, као и то да је у „Збору” постојала нека економска секција.

Тачно је међутим, оно што сам ја рекао, а ово се, разуме се, односи на време док сам сам искључиво водио преговоре и руководио припремама око оснивања, а то је почетком децембра прошле године. У погледу изјаве др. Коренића имам да кажем да ни данас „Збор” нема економске секције, али има идеолошку, у чију делатност спада разрада идеологије „збора”, па и њеног економског дела.

Међутим, под овим је г. др. Коренић, свакако, мислио на акцију за оснивање разних облика задружних у Савској бановини, зашто је он узео иницијативу са студентима члановима „Збора”.

ЧЕТВРТА КОНТРАДИКЦИЈА

Дописник „Политике” даље налази контрадикцију између горње моје изјаве и данашњег састава Техничке уније.

Ту нема, нити је може бити, никакве контрадикције, јер као што сам већ напред рекао оно што сам ја имао као циљ Техничке уније на то су се односиле моје речи, а организација и састав онакав какав је то после мог напуштања рађано, нема са мојим радом никакве везе, а са „Збором” још мање, као што сам то напред описао.

Ето, - завршио је г. Љотић - видите и сами чиме се кампања храни. Ако је заиста та афера онда треба нешто писати. А не на силу Бога дати ма какав материјал. Али ма колико се натезало и стварала „афера” нестаће хране. Ја сам већ довољно говорио, а сада је ред да ви мени и осталом свету кажете у чему је та афера. Афера је онде где има неког прљавог посла или неке велике материјалне штете, или, бар, покушај за једно или друго. Досадашње писање показало је само жељу да се афера направи, али ви знате шта бива од мехура сапуна кад се жели да надува преко мере. Прсне па га нестане. Тако ће бити и овде а онда ћемо се поразговарати са онима који су се тим прљавим пословима, каљањем туђег образа, срачунато бавили. Ми ћемо имати довољно снаге да мирно сачекамо крај тога надувања, да се не би рекло да смо их ми некако пресекли, те истину нису могли да изнесу, а кад крај дође па не буде доказано да има стварног материјала за овакво писање, да нема прљавштине, да је никада није било, онда ће они, који су из мрака командо-

вали а ови који су то за њихов рачун радили имати прилике да виде како њихов посао ипак није тако лак.

ЊИХОВИ НАПАДИ ЧИНЕ НАМ ЧАСТ И РАДОСТ ⁷⁹

*На дрво без плода
нико се каменом не баца.*
Бугарска народна пословица.

Мисао нашег покрета је тако нова за нашу средину да би само површни људи могли помислити да ће њен напредак ићи без муке и без борбе.

Напоследку, разорно индивидуалистичко и материјалистичко становиште у опште друштвеном поретку тако је дубоко ухватило корена, да се њихово искорењивање без озбиљне и тешке борбе замислити не може.

Зато што смо то знали, ми смо од почетка сву тежину упућивали једном: прикупљати јунаке и борце, а њихов број, ма како био велики, није већина.

Никако нас нису ту могли схватити људи који су навикли да све догађаје цене само бројањем и мерењем.

„Како ће - говорили су они - та мисао победити ако не буде имала бројну већину?”

Шта смо могли да одговоримо тим људима што само пола истине могу да виде, а целу никако нису у стању да сагледају; што смо могли да им кажемо, па да нас разумеју?

Целу историју њиховог народа углавном су водили и пресудно утицали на њу јунаци и борци, а ових никад није било ни могло бити у огромном броју. Али их је „као соли у јелу” било „шака на лонац”, или као светлости у мрачној соби жижак мали опкољен великим мраком.

Па кад ту истину у перспективи сопствене историје нису ни уочили ни схватили, како ће разумети неколико речи што би им ми могли рећи?

Они су видели како је народ као целина био подлога историјским догађајима, али нису схватити и разумели да су и одлучне потезе и преокрете задавале и одлучивале активне мањине.

Али то опет не значи да су ове радиле ни противно вољи, а још мање противно интересима народа. Напротив, народ је био повучен њиховим еланом, прихватио је и носио, често свом способношћу своје воље, оно што су мањине предложили и знале.

У почетку су се смејали све до после нашег другог Краљевачког збора, а отада су почели да схватају и да бесомучно нападају.

И ако су нас у Краљеву, и 6-XII и 7-XII напали само комунисти, ипак, кад су наши противници видели да је Збор у стању да заштити свој рад пожртвованошћу својих чланова, отпочели су бесомучно да нас нападају.

⁷⁹ „Отаџбина” број 152, 13. марта 1937. год.

И од тога времена та борба постаје све бесомучнија, све бешња, све безобзирнија.

Када ми после тога напишемо „постали смо опасни”, наши непријатељи веле: „Море, какви опасни? - Зашто опасни? Колико их има? Шака јада!”

А кад ми кажемо на то: па добро, ако нисмо опасни зашто нас овако бесомучно и безобзирно нападају? - Одговора правога нећемо добити, тј. одговориће се ма шта, колико да устима ваздух покрене, али на наше „зашто” разумљивог и логичног „зато” нећемо добити, јер се добити не може.

Они нам говоре како нас нико неће, како народ бежи од нас!

Па то је онда сасвим добро за њих, наше противнике. Зашто су се дали тако у бесну хајку на нас? Зашто тако бестидно лажу и клеветају? Зашто нас нападају до крви? Зашто се не устручавају да и на живот посегну? Зашто као бесомучни разбијају прозоре и излоге чак и на зградама које не стоје у вези са зградом у којој држимо састанке? Зашто непотребно харче своју снагу у том нападу на нас, кад већ ми и иначе, ама баш ништа, опасни нисмо?

У логичном процепу у који су се ухватили, тврдећи с једне стране да смо управо смешно сићушни, а нападајући нас бесомучно с друге стране, они су дотле дошли да, као по команди, у глас тврде како ми имамо са собом само „шаку ненационалних елемената из Војводине”.

На нашем збору у Београду било је укупно 15 наших чланова Немаца из Панчева. То је први пут да су они дошли на један наш збор у Београду. Они наши чланови били су раније чланови обновног Немачког покрета који води др. Авендер, адвокат из Панчева. Они су водили борбу против ранијих својих вођа.

За њих је Југославија отаџбина. Они су лојални и верни њени синови. А самим тим што су приступили Збору показали су колико верују да су судбински за ову земљу повезани, јер националну свест Збора нико под својим пуним именом није још до сада ставио у сумњу, осим познатих интернационалних плаћеника марксистичких, с којима о национализму заиста не мислимо да нам пристоји дискутовати.

Али чак кад би било и онако како они кажу, што се труде да се против нас боре? Нека нас оставе, ако Збор и постаје организација којој приступају само националне мањине, нека га оставе на миру, то ће га и убити.

Значи: голема их нека мука гони да овако вриште хистерично и бесомучно!

И то у хору, нескладном и разнородном, али ипак хору великом.

Каква их то мука гони да тако раде? Јер без муке велике нико не би овако радио као што они раде.

Ми видимо само један одговор: уплашили су се.

Збор је успео да га прате народне масе, следећу са симпатијама и поштовањем: у његовом раду није било мрља.

Збор је успео да утврди мишљење о својој жаркој љубави према отаџбини и својој борбеној пожртвованости за велике њене интересе.

Збор је успео да се представи као неумитни бранилац божанског реда и правде човечјег благостања.

Збор је успео да се против њега окрену свом снагом.

Тиме се показало да су сви нападачи заједно отпочели да схватају да је Збор на путу да успе.

Отуда нам сви њихови напади чине част и радост.

УПРКОС СВЕМУ ⁸⁰

Да би одговорио на инфамне клевете, које су по једној смишљеној, планској кампањи, свакодневно објављиване у тзв. „великој информативној” штампи, председник Југословенског народног покрета Збор друг Димитрије Љотић заказао је велики збор за 28. фебруар у сали биоскопа „Триглав”, у згради Железничког дома у Сарајевској улици у Београду.

У лецима које је Збор издао поводом овога, наглашено је да ће на овоме збору друг Љотић извршити „коначни обрачун са подлим клеветницима и љигавим издајницима националне мисли”.

Тек што су леци, који су објављивали да је збор заказан, били излепљени, већ се почели ширити гласови како ће комунисте овај збор напасти и растурити.

Ови гласови постали су потом сасвим прецизна обавештења, која су достављена 27. фебруара по подне Генералном секретаријату Збора и у којима се тачно назначавало где ће се нападачи прикупити и колико ће их бити.

На сва ова добијена обавештења Збор је одговорио тиме што је појачао број наших другова одређених за одржавање реда и осигурање безбедности учесника на збору.

Није се могло замислити да би наши другови морали да осигуравају чак и ред на улици, јер нико није могао претпоставити да ће усред престонице организоване руље моћи несметано да врше нападе и демолирање зграда. Да је ико ово могао предвидети и ту би Збор био у огућности да ред одржи и да безбедност оних који су на једну његову манифестацију пошли обезбеди.

НАПАД КАМЕНИЦАМА НА ЖЕЛЕЗНИЧКИ ДОМ

У одређено време 28. фебруара они чланови Збора којима је поверено одржавање реда овога дана посели су додељена им места у биоскопу „Триглав” како у самој сали тако и на галеријама и на самим улазима.

10 наших другова чувало је главни улаз из Сарајевске улице, оставши ван зграде. Њихова је дужност била да упућују све оне који желе да дођу на збор, и да онемогуће упад какве групе провокатора или нападача које би, продревши изненада у зграду, могли да изазову унутра инциденте.

⁸⁰ „Отаџбина” број 152, 13. марта 1937. год.

Иако је Збор био заказан за 9 и по часова, већ после 8 и по часова велика сала биоскопа „Триглав” и галерије биле су препуне света, како наших другова из Београда и унутрашњости, тако и публике која је дошла да чује реч друга Љотића. Међу овима било је око 200 до 300 радника, скоро сви чланови Збора, затим врло велики број омладинаца, сељака, занатлија, трговаца, интелектуалаца и извештан број дама.

Баш у тренутку када је долазак све нових и нових људи почео већ да представља проблем где ће се они сви сместити, одједном се из Сарајевске улице проломило дивљачко урликање и отпочело да пршти стакло уз право бомбардовање каменицама. Једна руља, њих око 300, међу којима је било добро познатих комунистичких агената: Младен Патерностер, Барух, Деретић Војислав, Бркић и Пајевић, претходно напијена у оближњој кафани, изненада се појавила на другој страни Сарајевске улице и, непокушавајући да пређе на страну где се налази Железнички дом, уз канибалску дреку засула је улаз у биоскоп кишом каменица.

Другови који су стајали на улици, нападнути изненада каменицама и гвозденим шипкама и оловним цевима, којима су скоро сви нападачи били наоружани, дали су отпор. Крв је потекла. Наши другови су падали на своме месту погођени каменицама већином у главу. Други, неповређени купили су рањенике и уносили у зграду биоскопа да буду превијени.

Руља, не усуђујући се да продре у зграду, где су је наши другови очекивали пуни одлучности, навалила је тада пуна оне бољшевичке жеље за уништавањем и пустошењем на зграду Дома удружења националних железничара и бродара и док су једни обасипали непрекидно улаз у биоскоп каменицама, други су камењем и гвозденим штанглама полупали излоге свих радњи које се налазиле у овој згради како из Сарајевске тако и из Милоша Поцерца улице. Ниједно окно у партеру и међуспрату Дома није остало неразбијено. Рушилачки бес пијане руље дао је, свима и онима који умеју да виде, пример какво пустошење и ужас спремају земљи агенти Москве и сви они који њеним интересима служе.

После првог налета ове руље једна група чланова Збора, сазнавши да су у томе времену нападнути и теже повређени неки наши другови, који су пошли на збор, и ту на путу били рањени од црвених разбојника, начинила је испад из биоскопа, и при томе, иако је у тој групи било само 15 до 20 чланова Збора, успели су да нагнају у бекство пијане плаћенике и комунисте.

КАКО ЈЕ НАПАД БИО ОРГАНИЗОВАН

У првome нападу испалена су и два револверска метка од стране нападача и траг једног овог револверског метка може се видети и данас на гвозденоме украсу главних улазних врата у биоскоп „Триглав”. Трећи револверски метак испален из руље после напада погодио је у окно изнад улаза из Милоша Поцерца улице.

Како је напад био организован види се и по томе што су пред саму навалу руље у Сарајевску улицу стигла двоја коњска кола пуна каменица и што су нападачи били дан раније наоружани гвозденим шипкама и

моткама које су сечене од оловних водоводних цеви. Шест оваквих оловних и гвоздених штангли отели су приликом гушања наши другови и оне се и данас налазе код нас остављене да послуже као предмети за оснивање музеја о борбама које је Збор морао да води само зато што је хтео да честито и одано служи великој југословенској националној идеји, Краљу и своме народу за који хоће да извојује ред, правду и благостање.

На 20 минута пошто је први напад био отпочео, и када су комунисте били одагнали од стране наших другова, стигла је полиција и жандармерија и отпочела да блокира улице.

ДОЛАЗАК ПРЕДСЕДНИКА ЉОТИЋА НА ЗБОР

И још пре него што је отпочело блокирање улица и док се последњи остаци разјурене нападачке руље још комешали око зграде Дома железничара, стигао је у биоскоп „Триглав” и председник Збора друг Љотић праћен групом другова који су му изашли у сусрет.

Комунисти нису успели у својој мисији. 9 наших другова од којих су петорица радници, при овоме мучкоме нападу теже су рањени и превијени у сали биоскопа а одатле пренети колима станице за спасавање у Државну болницу где им је указана лекарска помоћ.

Али упркос тога напада, упркос проливане крви наших другова, упркос створене психозе од стране наше „информативне штампе”, при чему је „Политика” срамно предњачила, заказани збор друг Љотић је у одређено време и одржао и ни најмањи инцидент, ни најмања упадица нису пореметили његову мушку, одлучну реч која је пуна три сада проламала салу биоскопа „Триглав”, одбивши потпуно све недостојне клевете које су наши непријатељи покушали на нас да саспу, а које им је друг Љотић вратио у лице.

И не само што је сала биоскопа „Триглав” била препуна, већ многи грађани који су пошли на наш збор код „Триглава” морали су се вратити.

Тачно у 9.30 часова, бурно поздрављен од препуне дворане биоскопа „Триглав”, почео је свој велики говор председник Југословенског народног покрета „Збор”, друг Димитрије Љотић.

- Нама је скренута пажња да ће нам збор бити онемогућен још онда кад смо исти заказали. Ми смо знали да ће нам правити неприлике, да ће тај збор бити као каква одсудна битка. Покушавало се на све могуће начине да нам се уста запуше. Штампа која не служи оној својој високој мисији, коју мора да има, отпочела је дивљу и безобзирну кампању против нас.

Бурним протестима противу штампе присутни су прекинули друга Љотића.

- Потребно је било онемогућити јавни збор где би се чула неочекивана и слободна реч. Због тога смо једва нашли дворану. Налазили смо их неколико, али ----- заснован на љубави и пожртвовању. Зато, морам да поновим, ми смо и прешли преко свију препрека, преко којих ћемо и у будуће прелазити и у чему нас нико неће моћи задржати.

„АФЕРА, АФЕРА, АФЕРА...”

- А сад да пређем одмах на оно зашто смо се скупили, да одговорим на огромну кампању која се узвиглала у тзв. великој и информативној штампани, нашој и међународној, показујући из којих се чињеница састоји сва та тзв. афера, а ви ћете одговорити постоји ли или не - - - - -

„Афера, афера, афера”... клицали су велики листови. Видели су иза ње ма шта и сазнало и чуло, као и за мене и Збор. Ја сам пред вама да вам отворено кажем истину. Пре него што се за ту, назовимо је аферу, да нас опремљени - - - - - напад, - - - - - да је Збор примио новац из ино - - - - - тако смо и за ову кампању знали раније, пре него што је она почела. „Кроз неки дан, речено нам је, неки народни посланици поднеће у Скупштини интерпелацију о томе како је Збор примио новац од једне стране земље”. Насмејали смо се. Зато вам ја савршено мирно и чисто излазим сад пред очи. Зато, што ни пред ким нисмо зазирали да покажемо да је наш рад чист и светао. Мислили смо да ће тај напад бити чињеницама поткрепљен. Дошле су интерпелације два народна посланика. Један је тврдио да зна да је један ревизор Задружног савеза утврдио да су суме од 5 до 10 хиљада марака књижене на име помоћи из Немачке. То је бедан и провидан начин вођења кампање.

Један задружни савез је правно лице.

Према томе тврдити да је покрет из иностранства примио новац преко задруга то је оно што се лако да утврдити. Зато смо се и смејали. Јер ни у једном савезу нису сами Збораши. Тамо поред мене седе и људи других политичких убеђења који не би дозволили да савез служи политичком покрету.

- После тога дошао је други део кампање. Ми смо позвали јавно клеветнике да кажу који је то ревизор. Али он, тај клеветник, није одговорио на наш позив. Он је говорио о другим стварима, а ми смо подигли тужбу суду. Тај клеветник гледао је срачунато да искористи свој положај, да унизи људе који изнад материјалних ствари високо држе част и образ.

Штампа је у својој разбукталој кампањи малаксавала. После тога долази други део. На реду је „Техничка унија”. Па је и та кампања пре три дана престала. Од тог времена тог другог дела, захуктала се велика штампа на челу са „Политиком”, заснована...

- Доле „Политика”. Доле плаћена штампа! - орило се двораном.

- ...Дијаманштајн, „Техничка унија”, Збор... Дало се видети одмах да Збор нема никакве везе ни са првим ни са другим. Ако је председник имао службеног односа и са једним и са другим, он је давно са њима рашчистио. То је било јасно од првих дана.

- То мал да није превазишло аферу Стависког. На основу изјава два наша бивша члана продужила се кампања. Хтело се да продужи тврђење странства. Но кад та два сведока кажу да Збор није примио новац из иностранства само зато што баш Председник није хтео, тиме је права чињеница, да је Збор примио паре из иностранства, обеснажена. То тврђење кампање у прах се распрело.

Други део је обеснажење баш њихових сведока, који су сами казали да Збор није хтео примити новац. Иако би ја имао да се поносим овим тврђењем и да се користим тим сведоцима, ја кажем да тај исказ не одговара истини, јер ми није тај новац ни нуђен. Ови клеветници, ови људи који воде срачунату кампању, нису ни после тога малаксавали. Они су стално продужавали подметања како је Збор требао да добије помоћ из иностранства.

И то тврђење долази од недовољно проучених чињеница. Познато је добро онима који су подигли ову кампању да ако неко хоће да прими помоћ из иностранства, он не мора да ради са задругама и ствара организацију Техничке уније, већ то ради на други начин. Те ствари се не књиже... Зна то и Политика и Време зна то и Самоуправа...

Доле јеврејска „Политика“, доле бољшевичка „Политика“, узвикује дворана.

„Ако је нама стало да примамо помоћ из иностранства, зар би нам било потребно све то па да примимо помоћ. Зар није познато да постоји организација „црвене помоћи“, која има кракове и сисаљке у свима земљама, па својим присталицама даје обимну помоћ. Онда би и ми тако радили да смо хтели да примамо ту помоћ. Не би радили на онај начин на који они кажу да смо радили, па да се то после лако открије. Јасно је као дан да је ова кампања да је ЗБОР примао новац, срачуната, провидна, и врло прозрачна.

ШТА ЈЕ У СТВАРИ „ТЕХНИЧКА УНИЈА“?

Наши противници тврде да је Техничка унија организација, која је требала да окује нашу привреду, она је требала, ваљда, да наш народ баци у канџе страног капитала. Ето Љотић је узео њу да унесе у нашу земљу. Али, драга моја господо, ствар са Техничком унијом стоји сасвим другојачије. Техничка унија и Збор немају никакве везе. Техничка унија је привредна организација, а Збор зна се шта је. До тога да ово двоје доведу у везу дошло је услед тога што је Председник Збора у исто време и Председник многих привредних задружних организација. Али ја кажем да Председник Збора није постао председник многих задруга тек онда кад је постао председником Збора, већ много раније.

Сав мој рад на задружном пољу био је у ствари, наставак рада великог творца задругарства Михаила Аврамовића, и у томе раду ја сам морао водити борбу са - - - - -

противницима. Самим тим и ја сам постао предмет њихових нападаја па се чак и моје присуство у Савезу сматрало штетним, те су услед тога, све задруге које сам ја основао биле избачене из Савеза.

- Кад се говори о Техничкој унији, онда се мора моја личност поделити на две струке: задругара и политичара.

Стојећи као задругар на челу многих задружних савеза, ја сам био присиљен да тражим што повољнија тржишта за наше аграрне производе. Сасвим је природно што су Савези, којима ја стојим на челу, морали доћи у везу са Немачком, јер је она најбоље тржиште целе Европе за наше аграрне производе. Због тога сам ја, као задругар а не вођ политичког покрета био дужан да дођем у ближу везу са привредним орга-

низацијама Немачке и да на тај начин скратим ланац посредника између произвођача и потрошача.

Нису једино Савези којим ја стојим на челу одржавали привредне везе са Немачком. И Главни Савез српских земљорадничких задруга ради са њима. Када тамо не би ишли шта би са нашом привредом било. Нису нас никаква политичка расположења упућивала на Немачку, већ живи интерес задруга, којима сам био на челу. У том циљу дошао сам у везу и са немачком сталешком организацијом „Сталеж исхране”, где се налазе сељаци и сви они који се старају о исхрани немачког народа. Питао сам зашто нам Немачка даје тако мале контингенте. Добио сам овај одговор: „Не само да ћемо вам дати контингент за 1000 вагона грожђа, већ и више. Немачка може да вам купи сваку количину ваших аграрних производа, али међународна размена плаћа се златом или робом. Немачка нема злата. Зато узмите ви од нас ту количину робе, па ћемо и ми од вас све купити”. Из тих разлога произишла је идеја оснивања Техничке уније.

Ја сам све то радио у другом својству а не у својству Председника Збора. Ради сам као привредни радник. На Техничкој унији, оној првој а не оној другој која се доцније родила, сарађивао сам. Послали су ми свој нацрт и ја сам ставио своје примедбе. Прихватили су моју мисао и према мојим примедбама израђен је скуп одредаба, које су требале да инструишу рад организације привредника Југославије и Немачке. Те примедбе састоје се у овом: ко хоће преко Техничке уније да продаје своје производе нека јој се обрати. Она ће све извести, наравно у том случају ако нађе у Југославији купце за немачку робу. То је јасан и одређен принцип на коме је заснована идеја о Техничкој унији. Он нема ни сенке скривеног - - - - -

- - - - - јер у самом зачетку техничке уније наглашено је да ова установа не треба да служи само размени наших производа са немачком, већ исто тако и са свим другим земљама које би пристале да на овом систему приступе регулисању својих привредних односа са нама. Ја не видим, нити и један честити човек може да види у томе сенку некакве афере.

То не би била афера да ја нисам политички човек. Не би била афера да сам ја радио за свој џеп, да сам био директор банке који ради за себе и богати се. Афера је то што је један човек, који стоји на челу задружних покрета, стара се на само за своје задругаре него и за народну привреду, који би омогућио да дође до такве организације која ће по најбољој цени уновчити народне производе. - - - - -

Смело смем да говорим о Техничкој унији док сам у преговорима њеним учествовао где нисам остао до краја. То сам учинио из разлога због кога нећу поцрвенети.

Када сам требао да разговарам са целокупним нашим привредницима и да им објасним и придобијем их да пристану да уђу у Техничку унију у том тренутку сам осетио и добио доказа о томе да други моменат и друге личности хоће да се унутра увуку. Добио сам доказ да ће се политичке партије увући и у ову ствар и од ње учинити оружје партизанске политике, и ја сам се зато повукао. Казао сам јасно и гласно свима своје разлоге. Онда се десило друго, тргали су се и ти други јер се по-

дигла кампања у иностраној штампи и они нису имали смелости да прихвате Техничку унију. Стало се на пола пута.

Неки моји пријатељи без мога знања и одобрења прихватили су Техничку унију. И зато ви који сте моји пријатељи рекао сам им, не смете бити унутра. То је било крајем децембра и ја сам њима издао налог да исту напусте још много пре кампање. То нисам учинио зато што се нисам слагао у принципу са Техничком унијом, већ што се извођење није слагало са њеним принципима.

ПРИНЦИПИ „ТЕХНИЧКЕ УНИЈЕ” МОРАЈУ КАД ТАД БИТИ ОСТВАРЕНИ

У чему је, кад се све то зна, ту афера? Има ли ту чега срамно, недозвољеног или чега другог чега би се честити човек стидео? Чега чиме би ко био оштећен? Нема нити може бити. Може бити осрамоћен само онај ко за себе хоће да извуче користи, а ми који никад ни у каквој функцији себе нисмо имали пред очима, већ интересе већег стила, ми нисмо могли бити осрамоћени, нити смо осрамоћени. Техничка унија заснована је, према нашој замисли на потпуно исправним принципима. Ти принципи организоване и равноправне размене добра између појединих народних привреда морају кад тад бити остварени. То ће донети еволуција привреднога и политичког живота у свету. Ја сам рекао зашто сам иступио из Техничке уније, и зашто сам своје пријатеље позвао да то учине. Кад бих сутра могао да Техничку унију оснујем на првобитној замисли, ја бих је поносна чела прихватио.

У намештеној кампањи против Техничке уније, мене и политичког покрета Збор употребљено је име Милана Данића - Дијамантштајна и њиме је цела ова назови афера зачињена. Јавности је представљено као да је Данић био члан Збора. Данић није био члан Збора. Ако је био, он је могао изаћи, јер је против моје воље ушао. Он је био само службеник једнога од Савеза којима сам ја на челу, и то само за неколико месеци, обављајући поверене му послове доста успешно. Када сам сазнао о извесним стварима из његове прошлости, ја сам му одузео послове. У целој овој кампањи име Дијамантштајн требало је да служи као потпално дрвце. Од свега другог направљена је ломача, која се морала услед недостатка чињеница угасити.

Као што сте из овога свега видели, иако сте - сигуран сам - од почетка до краја били начисто у чему је ствар, у овој „афери” нема материјала за аферу. Нема те санкције коју ми не бисмо хтели да применимо ако се може доказати оно чиме су нас противници оклеветали. Нас су клеветама покушали да осумњиче као лопове. То је по оној народној: „Држете лопова”.

Али, ако код нас не постоји никаква афера, има једна друга афера, о њој ћу да вам причам. Афера је већ у томе што се толико драло и викало да има афере.

Има афере у томе да извесна штампа може већ данима да води једну одвратну кампању против људи и Покрета који је на својој застави ис-

писао високе моралне принципе и који је својим животом и радом доказао да је могућно борити се и не примити никакву љагу на себе.

Када гласила јавног мњења данима воде кампању против ствари, из које и најнепристраснији суд не би могао да исконструише нити да утврди ма какву штету или лоповлук: ако та гласила то данима трубе, онда је то доказ да у нашем јавном животу и нашој средини није све како ваља.

ОД НОВИНСКЕ ХАРТИЈЕ НЕ СМЕ СЕ ПРАВИТИ КРПА

Ми у ЗБОРУ стојимо на гледишту да се наш рад тиче сваког и да сваки има право да испитује да ли ми радимо поштено. Ми не бежимо ни од какве јавне, поштене и слободне критике. Али, нас револтира и мора да нас револтира оваква критика. Од новинске хартије не сме да се прави крпа. Од крпе се прави хартија, али од хартије не сме да се прави крпа. Није то први пут како смо имали прилике да се сукобимо с том и таквом штампом. Та „велика информативна” штампа, уместо да сузбија пороке у народу и да у њему јача здрави дух, трује народ. Она је расадник најгорих болести. Та штампа на челу с ПОЛИТИКОМ надражује само болесне црте у човеку, чинећи то из профитерских разлога, не би ли се што више куповала.

Таква штампа не схвата своју мисију: да подиже а не смањује ниво народног живота. Она је не схвата, и неће да је схвати, јер служи само Мамону, богу новца. Кад би то, што је та штампа писала било њено убеђење, ми бисмо се поклонили пред тим убеђењем, па макар она била и у заблуди. Али мени је добро познато да то није њихово убеђење, што ћу и вама доказати на једном примеру.

Један наш пријатељ посетио је главног уредника једог великог листа и упитао га: Да ли заиста он верује да би Љотића могао неко да потплати. Тај уредник му је на то одговорио да он никад у то није веровао и да у то не може ни сад да верује, јер зна да је Љотић честит човек. „Па добро, али како можете онда тако да пишете о том човеку?” - упитао је тај наш пријатељ тога уредника.

Код нас нема афере. Али има једна велика афера, а то је да та штампа пише оно што ни сама не верује.

Има још једна тежа афера. Та афера је у томе што ми не можемо да се слободно бранимо од напада клеветника. Наш положај илустроваћу вам једном причом.

Дошао путник у село. У селу на њега навалили пси. Он се пригне земљи да дохвати камен и да се брани, али камен замрзао за земљу, па не може да га дигне. „Страшна је та земља у којој су пси пуштени, а камење везано”, узвикнуо је тај путник.

Тако можемо и ми да узвикнемо данас.

Ми знамо који су то што су режирали ову кампању, знамо и оне у земљи као и оне изван земље.

О СТВАРИМА КОЈЕ СЕ ТИЧУ НАШЕ ЗЕМЉЕ НЕ СМЕ СЕ СУДИТИ ПО ИНТЕРЕСИМА ИНОСТРАНСТВА

Има још једна афера у овој њиховој великој афери, а та је у томе што се о стварима које се тичу наше земље не суди по интересима наше земље, већ по утицају из иностранства и за интересе тога иностранства. Афера је у томе што се ствари не суде и расправљају кроз призму своје земље и њених интереса већ кроз призму туђе земље и туђих интереса. Техничку унију осудили су као оруђе туђе, експлоататорске политике, али не само да она није била замишљена, већ није ни могла да буде оруђе ма какве и ма чије експлоататорске политике. Напротив, она је представљала један озбиљан покушај нашег привредног еманциповања од зависности, нашег ослобођења од утицаја из иностранства.

БОРИЋЕМО СЕ ДО КРАЈА, ДО КОНАЧНЕ ПОБЕДЕ

Да завршим, другови. Цела ова кампања има своју политичку позадину. Прво су покушали, да наш Покрет представе шаљиво. Нису нас узимали за озбиљно. Али, кад се видело да основна мисао Збора хвата све дубље корена у нашем народу, онда су почели да нам ометају зборове. Ви се сећате првог збора у Краљеву. Велика дворана хотела „Југославија” била је препуна али неколико комуниста није ни дозволило да говорим. Терорисали су не само мене, већ и све оне грађане, који су дошли да чују шта ћу ја рећи. Ја сам онда дао реч да ћу опет доћи у Краљево, и да ћу долазити све дотле док не будем успео да свој збор одржим. Тако је дошло до другог збора у Краљеву. На њега је дошло око стопедесет другова из разних крајева ради обезбеђења реда на збору. Комунисти су и овог пута покушали да нам збор омету. Само овога пута били су од наших другова избачени напоље. Ми смо се бранили, нашта сваки човек има право, кад неко посеже на његова законом загарантована права. Овај смо збор са великим успехом одржали и многобројни Краљевчани који су збору присуствовали били су нам захвални што смо их ослободили терора ове побеснеле мањине. Онда је „велика информативна штампа” гракнула, да смо ми батинаши.

Ми се у Збору не чудимо, што су са свих страна гракнули на нас. Јер Збор се бори против ситне кликашке и котеријашке политике, а хоће велику општенородну и општедржавну политику. Потребно је било, да се Покрет, који се бори за самосвојност нашег народа у културном, економском и политичком погледу, представи као да је копија неког иностраног покрета. Веће ироније и неправде од ове не може бити. Хоће се затим да се Покрет као што је ЗБОР и водећи људи у њему осумњиче да нису тако поштени, као што то свет мисли о њима.

Наши противници знају, да је сав капитал ЗБОРА у његовој високој моралној вредности, и баш зато они хоће да представе као да он нема потребних моралних квалификација. ЗБОРУ одузети његову моралну основу значило би одузети му онај неисцрпни и огромни капитал, због кога му народ, жељан правде и поштења, и прилази. То је права сврха ове кампање против ЗБОРА. Мора се признати да наши противници нису глупи. Само, они не знају да народ суди људе по њиховим делима.

Ми у Збору немамо разлога да се стидимо својих дела. Наш је рад отворена књига, из које може свако читати. Ма како нас наши противници клеветали, ништа им неће помоћи. Ма шта они против нас преду-

зимали, ништа нас у нашем раду, у нашој борби неће зауставити. Борићемо се до краја и до коначне победе. Јер ми смо уверени да је наша борба света служба народу и држави.

Ово што су нас јутрос дочекали каменицама и протестним узвицима, може само да нам посведочи да смо заиста поборници једне свете мисије. А да се друкчије догодило, да су нас уместо каменицама дочекали цвећем и песмом, посумњали бисмо у своју исправност.

Спонтани аплаузи и бурно клицање поздравило је завршетак говора друга Председника. Требало је дуго времена да се поклици стишају, а онда су омладинци отпевали „Војску смене”.

Још дуго времена остали су учесници збора у сали кличући Збору и Вођи, другу Љотићу. А затим су се полако разилазили носећи у себи још већу вољу да истрају на тешком путу ка победи.

НЕАКТУЕЛНА ТЕМА ⁸¹

Више пута рекли смо да људе у држави не држи толико сила, колико заједничка мисао.

Ако су ипак у држави заједно, а немају заједничке мисли, онда сваки иде за својом мишљу, а то доводи до распада заједнице.

И чим се у заједници запазе знаци распада, лако ћете узрок утврдити: нема заједничке мисли.

Па ипак ако сви мисле подједнако, тиме још није спречен распад заједнице.

Може и то да буде, па ипак, и ако сви мисле једнако, то још није заједничка мисао.

Има мисли које не постају заједничке ма их истог тренутка мислио цео свет.

Људи личе међусобно и по својим нижим и по својим вишим особинама.

У сваком човеку има сатанских црта, па ипак сваки човек има и других којима се приближава Богу.

Сваки човек може бити себичан, па ипак сваки човек може бити и пожртвован.

Сваки човек може бити кукавица, а исто тако и херој.

Човек је дакле као музички инструменат који је способан да одзвања и најнижим и највишим тоновима.

Наћи заједничку мисао за једно људско друштво, значи наћи заједничку меру за то друштво.

А имамо више бројева, на пример: 3, 6, 12, 18, њихову заједничку меру можемо наћи на два начина: или тражећи онај највећи број којим се сви бројеви могу поделити без остатка, - или тражећи онај најмањи број у коме се сви бројеви садрже без остатка.

⁸¹ „Отаџбина” број 153, 20. марта 1937. год.

Први број је највећи заједнички делитељ, а други најмањи заједнички садржитељ.

У горњем примеру број 3 је највећи заједнички делитељ, јер се њиме могу поделити без остатка сва четири горња броја, а 36 је најмањи заједнички садржитељ, јер се сва четири горња броја у њему садрже без остатка.

Тако можемо наћи и двоструку заједничку меру за једно људско друштво: или ону засновану на људској себичности, или ону засновану на људској пожртвованости.

Обема се сви људи могу измерити, јер и зато су заједничке, јер су и себичност и пожртвованост заједничке људске црте.

У првом случају ту заједничку меру засноваћемо на себичним, а у другом на пожртвованим људским особинама.

И у првом и у другом случају можемо говорити о заједничкој мери.

Па ипак огромна је разлика између њих.

Код бројева, прва заједничка мера: највећи заједнички делитељ, смањује, јер дели дате бројеве; друга, највећи заједнички садржалац, увећава их.

А и код људи: у првом случају, заједничка мера заснована на људској себичности, смањује не само вредност самог друштва, већ и вредност самих индивидуа, које га сачињавају; у другом случају, заједничка мера заснована на пожртвованим особинама људским, повећава не само вредност једног друштва, већ и самих појединаца.

Отуд та разлика?

У сваком случају, првом или другом, заједничка мера једног друштва служи као основни, доминантни тон његов. И све се према њему подешава.

Постоји у људском друштву извесна тежња за благогласијем, за хармонијом, за усклађивањем посебности према датом основном, доминантном тону.

Ако је дакле основни тон заснован на себичним, индивидуалним интересима, онда ће људско друштво као целина тежити да се усклади с тим тоном.

Обратно ће бити у другом случају кад је заједничка мера заснована на пожртвованим људским особинама: ту ће људско друштво тежити, као целина, да се усклади с тим тоном.

У првом случају, у општој хармонији себичности, штрчаће пожртвовани. У другом случају, у општој хармонији пожртвованости, штрчаће себични.

У првом случају појединци који сачињавају друштво хрлиће за општим тоном који истиче, изазива и преузноси себичан интерес појединаца.

У другом случају појединци ће хрлити за тоном који истиче, изазива и преузноси интересе вишег реда, него што су интереси појединаца.

У првом случају, изузетне алтруисте неће се подати општој трци за себичношћу. У другом пак, изузетни себичњаци ће се опирати свемоћном тону алтруизма.

У првом случају имаћемо одабирање на горе, јер је владајући дух себичност, па ће за овим поћи и они који би иначе могли бити себични.

У првом случају, заједничка мера друштва, мисао заснована на себичности људској није у стању да очува људско друштво од распада. Напротив, она у ствари, истичући, изазивајући и преузносећи себичне интересе индивидуе и није никаква заједничка мисао (иако су сви њиме задојени), јер стварно иде против основних услова заједнице.

У другом случају, кад је заједничка мера друштва мисао заснована на пожртвовности индивидуа, може бити говора о првој заједничкој мисли и заједничком духу, пошто се крозањ истичу изазивају и преузност пожртвоване особине индивидуе а кроз ове стварно људско друштво може бити једино сачувано од распада. У првом случају, биће повређен Основни закон отаџбине и земља бачена на пут рушилачког беса.

У другом случају, Основни закон отаџбине владаће свом снагом и земља ће бити на путу градилачког одушевљења.

И само та два пута стоје пред свима народима. И трећег пута нити је било, нити ће бити.

А ко мисли да је пронашао трећи пут нека добро отвори очи: већ само то што мисли да је пронашао трећи излаз најбољи је доказ да се управо упутио оном првом.

ПОУЧАН СЛУЧАЈ ⁸²

До јуче су нас оптуживали да нас плаћа иностранство.

Сад зато одговарају пред судом.

Није им право. Па чујемо да се надају амнестији. Али ми не верујемо да се за тако прљаву ствар може добити амнестија и спокојно чекамо реч правде.

Али овде нећемо о томе да говоримо, већ о другом нечем, сличном, али доста различном.

У Француској и у Белгији има исто тако, као што је познато, националистичких покрета.

Њих називају „фашисти” - као и нас - и то они којима је насиље главно средство у политичкој борби.

И њих зову плаћеницима иностранства - као и нас.

А то их зову „антифашисти” - или боље, комунисти - као и нас.

Па и тамо се воде процеси код судова, као и код нас.

Пишемо због друге једне ствари.

Сада се десио лом у Клишију код Париза. Заказале тамо у једном биоскопу породице чланова Народно-социјалне странке (Де ла Рокове) са-

⁸² „Отаџбина” број 154, 27. марта 1937. год.

станак забавни. Требало је приказати један родољубиви филм из јапанског живота.

У јутро тога дана „антифашисти” су сазвали протестни скуп. Скупило се 8 хиљада душа који су силом покушали да продру у биоскоп, али пошто се полиција противила томе, дошло је до туче па је полиција употребила оружје и било је шест мртвих и више стотина рањених.

Настало је огромно узбуђење. Влада Народног фронта, која се ослања на „антифашисте”, преко својих органа полицијских пуцала је на те антифашисте.

Због тога је дошло до интерпелација у Француској скупштини.

Поводом тога, Дорио, вођа Француске народне странке - који је некада био комуниста и врло истакнути члан Коминтерне - у скупштини је држао велики говор и предложио да један анкетни одбор испита средства свију политичких странака, па и „антифашиста” за које је документовано утврдио да су од 1921. год. до данас добили из Москве две стотине педесет милиона франака или преко шест стотина милиона динара.

Овај предлог Дориов одбацила је већина Народног фронта.

Тако дакле:

„Фашисти” су плаћеници, - али кад „фашисти” предлажу анкету свију политичких странака, па и антифашиста, за које се утврђује да виरे из цепа Совјетске Русије - онда се тај предлог одбија.

Ето то је тај случај на који привлачимо пажњу наших читалаца.

И ми врло радо пристајемо на сваку анкету и сваки суд да испита изворе наших средстава, па би врло радо видели ту на том суду, „антифашисте” и остале групе - као и разне листове кроз које је на нас била осута паљба.

Али, разуме се, на то се ни код нас неће пристати, као што ни у Франсуцкој тога притиска „антифашисти” неће дати.

А после опет нека говоре о „плаћеницима” из иностранства.

ЗАБРАЊЕНИ УСКРС ⁸³

Писали смо о забрањеном Божићу у републиканској, народно-фронтској Шпанији.

Објаснили смо цео онај дубоки, мистични разлог што властодршце ове кржаве народно-фронтске Шпаније гони да забране празновање Божића.

Објаснили смо да сви разлози који се износе обично јесу само празни изговори, да је дубоки стварни разлог немоћ Антихриста да Христу сагледа лице и издржи благи, па ипак тако проницљиви поглед његових очију.

Не усудише се наши левичари, народно-фронтвци, да обарају наше тврђење. К’о веле „боље ћутимо, не говоримо о томе, не разгибавајмо”.

И добро су урадили тако. Паметно су радили, јер просечни људи, а њихово је име „легион”, не размишљају много ни о врло важним стварима

кад им нису пред очима, па ако се о не знам ком предмету и не говори, они већ о томе и не мисле.

А кад не мисле, онда је опет слободно нашој крупној дневној штампи, која углавном плива у народно-фронтковским водама, да им и даље пуни главу о народу шпанском, „који се у републиканској Шпанији бори за слободу”, о „плаћеницима међународним, фашистичким”, што се налазе на другој страни, док у исто време прећуткују ауторитативна тврђења једног Унамуна и једног Маранона, стубова републиканског и слободарског покрета у Шпанији, који су просто морали побећи, први Франку, други у Француску, и том приликом јавно објавили да су били у „крвавој и трагичној заблуди” кад су се борили за републику и народно-фронтковски режим.

Прећуткују тридесет хиљада побијених људи од обарања монархије до краја ове године (овде нису урачунати мртви у борбама грађанског рата), као и пет хиљада побијених у самим затворима без пресуде, за то исто време - све у републиканској, народно-фронтковској Шпанији, а све је то објавио славни научник и бивши народно-фронтковац др. Грегори Маранон.

Прећуткују стотине, хиљаде силовања, што их олош обучен у униформе милиционара извршио у „слободарској” Шпанији.

Прећуткују хиљаде манастира и цркава разрушених, свештеника, калуђера и владика поубијаних, а калуђерица још, пре тога, и осрамоћених. Прећуткују онај вандалски и рушилачки бес што пирује, који иде дотле да мртве калуђерице вади из њихових гробова и у разним смешним или одвратним позама излаже по улицама оних градова који имају несрећу да њима господаре разуздане народно-фронтковске снаге.

Тако прећуткују и овогодишњу забрану Ускрса.

Кад смо писали чланак „Забрањени Божић” могли смо унапред рећи отворено (а то иначе излази из самог чланка) да ће и Ускрс бити забрањен.

Није ли тако било у Русији? Зар није у Русији годинама плувано у лице Крсту и свему што успомену Христову изражава? Зар нису и тамо свештеници прогањани и убијани, цркве рушене и паљене? Зар није Христова црква била и тамо оно што је данас у Шпанији? Зар и дан данњи у Русији црква није нешто што се само трпи, подноси из опортунитета?

Ове године Шпанија, народно-фронтковска, забранила је, дакле, празновање Ускрса.

Врло је интересантно образложење те забране.

Одједном се сећају властодршци и пред невољама шпанског народа узимају свечан и тужан изглед, опомињу на све што се десило и дешава у Шпанији и зато забрањујући празновање (не кажу чак ни „Ускрс” - и назив сам не могу да изговоре!!), захтевају озбиљност и прибраност.

Кад човек ово прочита могао би чак и да се сложи, ако би празновање Ускрса било везано за оргијање или разуздано весеље и уживање.

Али зна се да то не само што не мора бити, већ право празновање великих хришћанских празника искључује разузданост пружајући мир и радост, с друге стране зна се, и сви очевици то особито живо описују, да

је живот у народно-фронтовској Шпанији врло буран и особито разуздан - и то сваког дана.

Како и не би било тако кад се разуздана милиција, у којој нема никакве дисциплине, налази измешана са милиционаркама, или јури по пренасељеним шпанским градовима?

И све то шпанске народно-фронтовске власти гледају непрестано већ скоро годину дана, па у том погледу немају храбрости да учине никакву напомену, а камоли да издају некакву наредбу.

А гле! сад о Ускрсу, сетили се одједном озбиљности и прибраности, па се боје да празновање Ускрса не би ту озбиљност и прибраност некако покварило.

Нећемо се више на свему томе задржавати.

Обраћамо пажњу онима које то питање више интересује (а треба да их интересује) на познати чланак „Забрањени Божић”.

Довољно је за нас да и овом приликом укажемо пажњу наших читалаца на право лице „слободне”, народно-фронтовске Шпаније, које тако лепо маскира и улепшава наша крупна дневна штампа.

МЕРИЛО КОЈИМ СЕ НЕ МЕРИ⁸⁴

Свако грађење, успињање је тешко, теже од рушења и силажења.

Та истина је сваком морала пасти у очи. Па ипак је сви, па чак и сасвим паметни људи, не виде, нарочито кад се она има да примени на друштвени живот.

Сви знају да племенити усев не расте сам од себе, већ тражи труд и то систематски труд. Напротив, коров расте и ђика чим човечија рука није ту да се против њега бори.

Човек по правилу избегава труд. Прима га као нужду, као невољу.

Човек по правилу избегава и опасност. Прима је исто тако као и труд.

Цела природа и мртва, и жива влада се исто тако као просечни човек: иде линијом мањег и најмањег отпора.

Само свец и јунаци побеђују закон инерције у себи, излазе испод његове власти. Зато су само изузеци.

Просечни човек, дакле, грађење и успињање прима само као оно што се избећи не може, као нужду, као принуду. Иначе га избегава.

У појединачном животу, у животу индивидуе, као бич над главом индивидуе, стоји интерес њен, који јој непосредно и одмах на делу покаже невоље које је сустигну ако изврстан напор избегне.

Ако кућу своју не покрије, падаће му за вратом, капаће му у постељу вода. То га принуђује да се потруди и намучи, али да кућу покрије.

⁸⁴ „Отаџбина” број 155, 3. априла 1937. год.

Очигледне неповољне последице његове лењости стоје дакле као принуда и нагоне га да се потруди и помучи.

Али ко ће у заједници вршити ту улогу? Заједнички интерес је далеко од јединке. А с друге стране, и кад га је свесна, она обично очекује да друге јединке тај труд преузму на себе, а она да избегне труд и муку.

„Насип од водопада пре свега” може јединка да мисли, „не штити ме од тако велике опасности: вода може да дође у петнаест година једанпут, па и тада може да ме не потопа”.

„А затим”, у истом примеру, „има и других, па нека они запну, неће се ни приметити ако ја не будем на послу”.

Има људи који сматрају да је једна људска заједница само због оних јединки људских што је састављају извесног тренутка.

Има других који сматрају да је људска заједница једно ново биће друштвено, које није само збир јединки што га сачињавају.

Они први сматрају да збир интереса јединки, чланова заједнице, сачињава општи, заједнички интерес.

Они други мисле да заједнички интерес није прост збир конкретних интереса чланова дотичне заједнице, већ сама заједница има свој интерес који може бити и супротан конкретном интересу једног или више чланова заједнице.

Они први сматрају: само треба јединке пустити да кажу шта хоће, пошто је збир њихових интереса општи интерес, то и онај збир њихових гласова показује општи интерес.

Они други мисле: и кад друге јединке кажу шта би хтеле, то још није општи интерес, јер јединке могу својим приватним интересом бити заведене да буду против општег интереса.

Први мисле да се сви органи заједнице морају приклонити пред гласањем јединки дотичне заједнице.

А други сматрају да мора бити органа у заједници који суделују у одређивању општег интереса, а који нису зависни од жеља јединки, изражених гласањем.

Први систем назива себе демократским.

Други систем може добити развојно име, према својим разним особеностима, али углавном није демократски.

И сада кад знамо да индивидуа прима труд и муку само по нужди, кад знамо да је свако грађење и успијање везано за труд и муку, онда треба да се обазремо на ово друго питање које свака заједница људска мора себи да постави и консеквентно да реши.

Какве задатке заједница пред собом има? Има ли нешто да гради или да руши, да скупља или да растура, да се успије или да силази?

Ако је за рушење, за растурање, за силажење - то је много лакше. Ту толико труда и муке не треба. Ту ствари могу да иду лако и глатко.

Ако је за грађење и успијање, то захтева труд и муку.

Прво (ако би се нашла нека заједница која би имала себи такав задатак да постави) не захтева велики труд око избора режима, система управе. Што гора управа, то лакше испунити задатак.

Али друго (грађење и успињање) захтева нарочити труд око избора режима, јер под сваким режимом није могуће грађење и успињање.

Режими који се ослањају на индивидуе, на јединке, режими који заједницу цепају на јединке, режими демократски онемогућавају грађење и успињање.

Зашто?

Јер јединке, видели смо, гледају да избегну напор, труд и муку - или да пребаце на другог оно што би они требали да поднесу.

Па и режим заснован на гласовима јединки мора такав бити.

ЛАВЉА КОЖА И МАГАРЕЋЕ УШИ⁸⁵

У нашем чланку „Мерило којим се не мери” истакли смо основну мисао коју би сваки народ морао имати пред собом кад би имао да бира режим.

Ако жели да изграђује и повишава свој народни живот, онда мора знати да такозвана демократија, јесте режим, напротив, којим се изграђивати и повишавати живот не може, који је сасвим згодан за рушење и уназађивање народног живота.

Показали смо, а мислим и доказали, откуд је то и зашто је то тако.

Радовали би се - зато смо чланак и писали - кад би овај чланак прочитале све добронамерне демократске главе. Јер има и злонамерних, оних који у души нису демократи, који су свесни, као и ми, демократске заблуде, - који су у души за грубу и најгрубљу диктатуру, али из опортунитета гуде на демократским жицама.

А овог пута да укажемо да наше гледиште о потреби и оправдању стварне и потпуне власти не значи гажење и укидање сваке слободе. Напротив.

Само стварна и потпуна власт с једне стране, може себичне и рушилачке склоности јединке ограничити, с друге стране, њихове градилачке способности истицати, изазивати и усклађивати.

Али таква, стварна и потпуна власт мора бити везана за потпуну и стварну одговорност.

И то свију представника њених, а само Краљ је неприкосновен.

И краљеви нису неодговорни. И они одговарају, само је њихова одговорност друге врсте.

И баш се ради о томе да се нађе такав режим, који није демократски у обичном смислу у коме се та реч до данас употребљавала, који дакле нема његове недостатке (расипање, снижавање живота народног, с једне - а неодговорност с друге стране), који дакле мора дати успон на-

⁸⁵ „Отаџбина” број 156, 10. априла 1937. год.

родног живота, заснован на стварној и потпуној власти и исто таквој одговорности.

Тражећи такав режим, Збор није могао поћи за демократским паролама „што су као прапорци што звече”, али исто тако није могао поћи ни за оним „ауторитативним” режимима, у којима нити се осети силан замах народног успона, нити је власт била везана за стварну и потпуну одговорност.

Отуда је Збор и дошао, тражећи баш такав режим, до сталежа, природне, органске категорије друштвене, (не вештачке, лабилне, као што су политичке странке) па је непрестано истицао и указивао каква би, с једне стране, та власт потпуна и стварна у држави могла баш на сталежима да се заснује, а како би, с друге стране, пред овим истим чврстим, органским, природним друштвеним организацијама, та иста власт морала имати потпуну и стварну одговорност.

Ако овом приликом, ми указујемо на другу једну природну везу између режима и његових носилаца.

Потпуна и стварна власт (јер само таква, као што смо видели, може дати режим грађења и успона народног) је у тесној вези са карактером и менталитетом њених носилаца.

Само они који потпуну и стварну власт не искоришћују за себе и своје, могу ову да носе.

Сваки други је мора испустити.

Могу је понети, али је не могу донети, већ је морају испустити.

Само пред таквим носиоцима људи с љубављу и вером сагињу главе. Радују се таквој власти и таквим носиоцима. Трпе с љубављу и оно што кадгод и тешко пада и чему се одмах не види разлог. Верује се да и то мора бити за нешто добро.

Отуда је Збор одмах у почетку свог рада, опазивши то, узвикнуо громко против шићарција и кукавица на власти.

Други су викали на корупцију, будући у народу завист за „покрађеним милионима”, Збор је увек истицао не ту материјалну штету, колико ону огромну, једино важну, моралну: губитак угледа власти, без кога нема власти, праве и стварне.

Често се чује: „сад ће тај и тај да притегне дизгине, у тој и тој земљи. Не може овако даље”.

И многи људи мисле да је то лако. Један исти човек, по њима, изгледа да може да носи и демократске и ауторитативне режиме.

А ми мислимо да није тако.

Демократске режиме може да носи свако, само ће бити мање штете, ако и ове не носе кукавице и шићарције.

Али ауторитативне режиме, режиме потпуне и стварне власти и исто такве одговорности могу да носе само јунаци и мученици, а не кукавице и шићарције.

А то се заборавља. Сматра се да власт може сваком да се да. Обично се мисли да је власт као какав чаробни плашт којим се могу свака плећа огрнути и он од најнедостојнијих може да направи достојне.

Али није тако. И под лављом кожом могу се сагледати магареће уши. Плашт власти не само да никакав лични мањак носилаца не заклања, већ, напротив, још и више истиче.

И зато, дође ли ауторитативни режим у руке кукавица и шићарџија, он постаје режим без ауторитета, без угледа - а то је за такав режим бољка без пребола, бољка од које се мора умрети.

Зашто?

Зато што је ауторитативни режим потребан да повуче и нагна појединце грађане на напор, на труд и муку ради општег грађења и уздизања.

А не може људе натерати да себе и своје личне интересе забораве, онај који себе и своје интересе не заборавља, онај коме власт треба да заклони своје кукавиштво и задовољи своје шићарџијство.

Отуд, и опет, порука наших старих и драгих Дубровчана, у камену уклесана над улазом у кнежевски двор:

„Они што јавне послове брину, приватне (своје) нека забораве”.

И кад су ово од својих управљача Дубровчани тражили, они нису имали у виду већу или мању штету што би несвесни могли да републици Дубровачкој нанесу.

Већ су исписујући ове речи имали у виду ону другу огромну (штету општу) коју би заједница претрпела.

Бојали су се да ће власт у рукама оваквих управљача срж своју изгубити, јер ће носиоци њени остати без угледа, без ауторитета.

А ауторитет је управо унутрашња садржина власти, срж њена. Латини су једном речи „auctoritas” звали и оно што ми зовемо власт и оно што зовемо углед.

Другим речима, кад носилац убије углед, власт остане у његовим рукама као празна љуштура.

Другим речима, власт без угледа и није права власт.

А то опет значи, ауторитативни режим не може доћи у свачије руке.

СЛАБОСТ ДУХА ⁸⁶

„НАЋИ МИСАО ЗА КОЈУ БИ БИЛО ЛАКО УМРЕТИ” ЈЕДАН КОМСОМОЛАЦ КОЈИ ЈЕ ПОБЕГАО ИЗ СОВЈЕТИЈЕ

Кад нам предају историју народа, причају нам о царевима и краљевима, о ратовима и биткама, о култури и економији.

На тај начин мисле да су нас научили историји људској.

Али и цареви и краљеви, и ратови и битке, и култура и економија - само су спољашње лице историје.

То знати значи много знати, али много знати не значи још и много разумети.

Отуда је ваљда и било одувек људи који су се спрдали мудрој речи старих „историја је учитељица живота”. Њихов подсмех био је заснован

⁸⁶ „Отаџбина” број 157, 17. априла 1937. год.

на чињеници да многи уче, а многи и знају оно спољашње лице историје, али је минималан број оних које је историја чему научила.

Јер знати цареве и краљеве, ратове и борбу, културу и економију то је, да тако кажемо, знати историју у две димензије, посматрати догађаје у дужину и ширину.

И најбољем испитивачу смисла њеног не би, кад тако историју посматра, било јасно зашто је и како историја дала оно баш што је дала.

Потребно је посматрати историју, да тако кажемо, у три димензије: у дужину, у ширину и у дубину. То тек може дати кључ одгонетке историјског збивања, то нам тек може и мора открити откуда и зашто су ствари у прошлости биле онакве какве су биле.

Историјски материјализам је покушао да историју сведе на једну димензију, јер је тврдио да је само један фактор у повесници меродаван и пресудан: људска економика.

А такво тумачење које је собом на свет донео јеврејски дух марксизма, није могло ништа објаснити. Напротив, оно и није ништа друго већ тврђење да цела људска историја и нема никаквог смисла, да је „случајна варница у бескрајном мраку“. А самим тим не може објаснити узроке и смисао историјског збивања.

Као и цео систем материјализма, у свима својим деловима, тако је и историјски, осиромашавање, умањење, одузимање лепоте и снаге људској прошлости.

Али како би могло бити друкчије? Сама методика тога система, начин његовог стварања и развића није ништа друго него покушај свођења целог људског рода на ону малу заједничку меру, коју смо описали у чланку „Неактуелна тема“ - исмејавањем свега узвишеног, почевши од Бога па завршујући људском сузом.

Рекосмо треба посматрати људску историју у три димензије.

А та трећа, занемарена димензија, јесте људски дух.

Причају нам о царевима и краљевима, о ратовима и биткама, о култури и економији. И добро је што нас томе уче. Али, ако нам не кажу каква је била духовна атмосфера тога времена, ако нам не открију стање владајућег духа, неће нам догађаји, у ма како јасном излагању, бити јасни. Као што је перспектива омогућила да се дубље, изразитије представи, у сликарству стварност, тако, на овај начин, схваћена историја једино може да да праву и јасну слику историјског збивања, пошто ће нам открити ону духовну атмосферу која је најмоћнији фактор историје.

И кад о овој атмосфери говоримо, онда не мислимо на философију, на науку, па чак ни на уметност.

Има једна духовна атмосфера дубља од интелекта, па чак и од уметничког изражавања. То је она која је од пресудног утицаја и на сам интелект и на само уметничко стварање и изражавање.

То је оно што је у стању од малог, нејаког и сиротог народа да направи пресудног историјског чиниоца, да га узвитла и да га учини снажним

као олују, да га баца с једног континента на други, да га учини неодољивим освајачем великих царстава, рушиоцем неосвојивих бедема, поседником неоцењивих блага, наследником префињених култура, које он и гази и не разуме, али на крају одбацивајући оно сасвим супротно његовом духу, узима оно што му годи.

То је оно што је у стању велики, силни и богати народ да скине с историјске позорнице и да га да поробити, осиромашити, растурити и уништити - то је оно што чини да од једног народа што је живео и владао једним крајем остане само успомена у понеком називу места, планина и река - као острво од пропалог континента у океану, или порушене зидине давно напуштене тврђаве или насеља.

То је оно, не што се могло читати, слушати и гледати од разних еманација интелекта, или чак и духа, већ што је стварно психа дотичног народа обухватила, и оно у њој живело.

Неће вам то открити одлично познавање философске мисли, културе, уметности једног времена.

Неће вам то бити од штете, али вам неће дати оно познавање за којим тежимо.

Није нам овде међутим задатак да износимо ово разматрање о томе каква би нам историја требала.

Сасвим невољно почетна реченица нас је, као по концу, одвела разматрањима врло интересантним, али за наш чланак сувишним.

Хтели смо само да укажемо да има нешто што садашња историја пренебрегава, прећуткује, а што је од огромне и пресудне важности.

Како су, на пример, Турци испали велики историјски фактор, данашња историја, у две димензије, неће нам објаснити, јер ће о развоју оне огромне морално-духовне енергије, што је уродила ураганском динамиком у прошлих шест векова светске историје, ћутати, а без тога се ништа разумети не може.

Као што се, рецимо, о слабљењу те исте духовне енергије код Римљана, дводимензијална данашња повесница неће сматрати за потребно да се изјашњава, - а без тога се опет не може схватити скидање првог Рима с позорнице.

На ту духовну енергију, творца материјалног господства и богатства, мислили смо кад смо отпочели писати овај чланак.

Односно, мислили смо на све веће одсуство њено међу нама.

Знајући шта је она у народном животу, без радости посматрамо економске дијаграме, као и све друге манифестације материјалног.

Ништа смо без снаге духа.

И баш кад сам писао овај чланак, наиђе један пријатељ и исприча ми случај једног комсомолца (члана комунистичке омладине), који је пребеглао из Совјетије у Пољску и тамо говорио са омладином руском која је у Пољској одрасла. Говорили му они о разним новим правцима политичко-друштвеним руске изванграничне омладине, а он слушао па-

жљиво, па рекао на крају: „Да! наћи мисао за коју би било лако умрети”.

О дивне ли и дубоке речи!

Побегао из земље физичке и духовне глади, он осећа да његово дивно младо тело није ништа и ништа неће бити, ако не нађе нешто изнад себе, зашто ће живети, чему ће служити.

„А како ће” - мисли он - „како ће испитати и утврдити да ли је на правом путу? Како познати да та мисао није заблуда?”

„Тако” - продужује да мисли у себи - „која мисао буде тако свеобухватна, тако привлачна, тако светла, да ми тада пред њом и за њу буде било лако жртвовати свој млади живот, лако умрети”.

Па онда гласно рече: „Да! наћи мисао за коју би било лако умрети”.

Не умрети самоубилачки, но умрети у жртви ради остварења те мисли, борећи се за њу и њено остварење.

А сад слабост духа завладала. Па нема одушевљења, не лети се на крилима заноса и вере. Смрзли се сокови једног народа жарког, па сваки, изгледа, једва снаге да има о себи, о великом себи да мисли.

Ко да мисли о другима? Ко да се жртвује за друге? Ко да осети целину? Ко да себе потчини интересима њеним?

Само о себи сваки мисли.

Велика и очајна слабост духа.

А ја знам да тако бити и остати не може.

Мора се смрзнута крв раскравити. Не може народ један с толиким обећањем у себи, не може ово бити његов сумрак и његова пропаст.

Извори запечаћени невиђене снаге духовне морају бити распечаћени.

КАКО НАСТАЈУ РЕВОЛУЦИЈЕ ⁸⁷

У нашем прошлом чланку „Слабост духа” говорили смо да има три врсте историје.

Једна, што историју људску излаже у животима царева и краљева, ратовима и биткама, култури и економији - историју у две димензије, како смо је назвали.

Друга, што би историју људску хтела да изложи само кроз људску економику - историја материјалистичка, историја у једној димензији.

Трећа, што историју људску хоће и мора да прикаже, не само као оно прва, већ и нарочито, кроз приказивање стања људског духа.

А у овом чланку да одемо корак даље и да кажемо, у најмање речи, како настају револуције.

Питање врло драматично - и врло актуелно.

⁸⁷ „Отаџбина” број 158, 24. априла 1937. год.

Драматично, јер развој догађаја који настају у револуцијама тако је живо испреплетен драмама, а сам је собом једна огромна драма. Актуелно, јер, као што је познато нашим читаоцима, „Отаџбина” и Збор од свог постанка трубе да се човечанство налази од пре двадесет и три године у највећој, најдраматичној револуцији коју је икад досад запамтило.

Пре неки дан позвали ме пријатељи на један вечерњи састанак једне руске друштвено-политичке организације - на којој ће омладина руска држати кратка предавања с дискусијом.

Сео сам тако у кутак и пратим, пре почетка, улазак. Све тако типично руско: и стара господа и поштоване госпође и млади људи и жене.

На позорници млади људи, свакако први пут. Енергично указују, с пуно уверења, да у Совјетији пуца, да се зграда марксистичке тираније из темеља љуља, да се процеси нижу, саботажа и пасивна резистенција народа све већа, глад поново почиње да се јавља у сразмерама које су само међу Русима могуће. Мора се Русија пробудити, нова, национална Русија. - Али, с чим ћемо се ми тамо вратити” - питају се. „Да ли смо што научили?” Шта младићи мисле да је емигрантска омладина имала да научи? - Социјални смисао националног живота! Ако то не схвате, ништа нису схватили, ништа нису научили, немају ништа да однесу у Русију!

Али, после њих, долазе „уважени апоненти”. Шта је с монархијом? Што њу не помињу? Зар не схватају да Русија национална не иде без монархије? Зар не знају да су несреће почеле кад је Монарх сишао с престола?

А како у одговору један младић рече: да се у Русију губернатори неће вратити, дође на позорницу стари, енергични и доброћудни господин, па оштро рече: „Нема земље без полиције!” гледајући при том с очигледним самодопадањем на публику.

А на завршетку један од вођа рећи ће с горчином: „одлазимо одавде с разочарењем, јер нисмо нашли додирне тачке”.

О томе сам мислио после.

Једни говоре, само о социјалном моменту, други само о монархији.

И кажу да нису нашли додирне тачке.

А ја сам оставио и монархију и социјално питање, прешао сам двадесет и тридесет година уназад, видео Русију, свету Русију, Господара Императора, светлу њену христовност, сјај њеног високог друштва, богатство њених богатих синова, високу њену уметност, огромност њеног безбројног народа и земље - и питао се: како је то револуција настала.

Како то, уопште, један поредак попусти? Точкови друштвено-политичке машине застану?

Врло драматично и врло актуелно питање.

Једном сам читао, давно, у једној доброј књизи коју више не могу да нађем.

У очи пада Рима у руке Гота, на неколико дана такорећи пре пропсти западног Римског царства, неки префињени патриције и сенатор пише своме пријатељу у јужне провинције Италије и моли да му овај пошаље оног дивног вина што му је раније слао, од кога и сад има слатку успомену, али већ ни капи у своме подруму.

Писмо је тако ведро, као небо без облака. Заборавио сам име тог патриција и сенатора. И жао ми је због тога. Али нисам заборавио ту ведрину којом цело ово писмо одише.

„Вина слатког оног да ми пошаљеш, пријатељу. Чекам га с нестрпљењем. Тако је то дивно вино. Никад ону слатку успомену заборавити не могу. Али штета ни капи више немам у хладним судовима својим. А ти си крив, што си ми и пре слао. Зато ми мораш послати опет. Што пре”, - тако је, колико се сећам, писао патриције и сенатор.

Нисам међутим, запамтио ово писмо због вина, ни само због његове ведрине, већ зато што је сутрадан, по овоме писму, тринаестовековна историја Рима, као седиште велике римске империје, била завршена. Варвари су упали у његове зидине и освојили га. На Форум Романум-у седели су можда опет сенатори као кипови, у својим каменим столицама, непомични. Међу њима је ваљда био и патриције чије је писмо сачувано до данас. Али њихове су очи с грозом виделе нове људе, нову историју, како се одједном појавила и сурово гази и прелама стару.

А наш сенатор, уочи тог дана писао је пријатељу о слатком вину. За њега је тога дана небо било без облака. Долазили су са севера гласови о надирању варварске војске, сирове, снажне. Ко би од нас могао да схвати при том ту ведрину, и рекао бих, ту безазлену мирноћу овог сенатора? У његовом писму нема трага од мрачне боре на челу, нема чак ни бојазни, ни слутње, ни сете. А то писмо он је писао, замислите, уочи пропасти западне римске државе, - утувите, у велико вече којим се завршила не само тринаестовековна историја старог Рима, већ и вишети-сућна античка историја човечанства.

Иако сад, кроз овај догађај, промотримо питање: како се десило та огромна промена лица историје, како је стари Рим пао, како су на Капитолу и Форуму место префињене римске господе, заселе готске сирове и снажне војсковође, онда нам одгонетку неће дати никакав економски дијаграм, статистика војски - већ друго нешто: оно што се измерити не може, па ипак оно чиме се све мери: стање духа.

Погледајте ви тог патриција римског кроз то његово писмо писано уочи пада старог Рима. Уверен сам да тога дана није заборавио ниједну бригу да укаже својој однегованој личности. Премазали су му косу мирисима, вешти робови истрљали су његово господско тело, и усред тога, сетио се финог укуса оног дивног вина што му пријатељ посла. И док му настојник имања његових јављаше да су дошли весници са његових поседа из горњег тока Тибра и јављају да је варварска коњица опет дошла, направила велике штете и ишчезла као олуја он рече: „пиши”, па му с очитим смешком, следећи речи, издиктира писмо по коме смо га запамтили.

Други ће вам грмити против племства, против латифундија, други ће указивати да је отуда дошла та револуција, која је довела до завршетка античке и до почетка историје старог века.

Али ја ћу одмах да вам укажем: па гле, племство је постојало и међу варварима што су Рим оборили с дотадашњег постоља! Нуто чуда! Па и тамо, међу варварима, племство је имало далеко већа имовинска права него остали чланови варварског народа.

Није значи племство, као племство, било узрок пропасти, па чак ни саме латифундије, ма како чудовишне биле, јер је и на другој, Риму противној страни, било племства и ово је имало далеко већих права но остали.

Други је узрок морао бити.

Сваки поредак, ма код ког народа и ма какав био, представља извесну равнотежу.

Ни у једном поретку дужности и права не могу бити подједнако на све чланове распоређени.

Неко може имати више права, и зато и више части, али зато мора имати и више дужности.

Ма какав био поредак, ако они што имају права, части, власт, испуњују дужност потпуно, нема нити може бити револуције. Та зграда друштвено-политичка је чврста, постојана.

Деси ли се обрнуто. Деси ли се да они што држе власт, имају права, обасути су почастима, уживају сласти, а забораве на оно главно, због чега је управо та власт у њиховим рукама, откуда им и због чега су им та права, почасти и сласти - забораве на дужности - онда се равнотежа поквари, зграда друштвено-политичка се љуља и мора, мора да се сруши.

Ето тако настаје револуција.

Забораве они у чијим је рукама власт, части и сласти, на бремена тешка и горчине и бриге што су, по природи ствари, с правима скопчане.

Као деца одвајају слатке од горких, лаке од тешких ствари, па слатке и лаке узимају, уживају, ките се, шепуре, а горке и тешке одбацују.

У једној од највећих држава овога света - монархија, а на престолу млад и вољен краљ.

Велики углед он има. Његова власт је мања од његовог угледа, а овај му даје огромну моћ.

Али тај владар се заљуби. Незгода је у томе што ону коју би он хтео за жену, народ не би могао да прими за краљицу.

Али млади краљ је одлучан и вели: „Као што сваки човек има права на личну срећу, тако и ја” - и многи људи у глас за њим.

Кад сам прочитао згрануо сам се над страховитом слабошћу духа, над провалијом коју је испод свог престола открио млади краљ.

„Као сваки човек” - вели краљ.

А да ли краљ може бити „сваки човек”?

Зар он није изузетан човек? Зар он није обасут влашћу, чашћу и слашћу? Откуд то да сад тај млади краљ хоће одједном, у једној врло важној ствари, да буде као и „сваки човек”?

Само тако што је заборавио потпуно на горње дужности и тешка бремена због којих је власт и права добио.

На стражи под његовим прозорима стоји сасвим млад човек, једва је престао да буде дечак. Вече је и поред њега пролазе парови младића и девојака. И његова вереница пролази, осмејкује се сетно на њега, диви му се у његовој сјајној униформи, у којој је сто пута лепши него у обичној радничкој блузи с качкетом на глави. Али тај младић стоји као кип, једва очима показује да је девојку видео и да јој се обрадовао.

Ни тај младић не мисли да има право да каже „као сваки човек”, јер он је добио једно изузетно и пуно части место у друштву, ма и за један тренутак само. И зато не може да чини оно што раде његови вршњаци.

А горе, више њега, краљ, кога он чува, изјављује: „Као сваки човек”.

Ето ти раслабљености духа, ето ти одвајања права од бремена, одвајања сласти од горчине, ето ти револуције што у даљини тутњи.

Како да монархија издржи тај удар?

Ако монарси, цареви и краљеви, ако племство, ако властодршци забораве да им у животу мора право с бременом бити скопчано, ако хоће да одвоје, противно природи ствари, оно што се одвојити без огромне и непосредне и неминовне опасности не може - онда долази револуција - онда мора доћи револуција, онда се мора и небо и земља устремити на такав поредак, „а да друга настане судија”.

Пре скоро сто година путовао је један страни путник кроз малу Србију. И о томе записе оставио. Слушао је много о кнезу Милошу, али кад је дошао у нашу земљу, видео је кнегињу Љубицу и њене синове. Кнез Милош је већ био из земље отишао. Жао путнику што га није видео па додаје:

„Не знам због чега се то десило, али нико није престо изгубио без своје погрешке”.

Нико. Апсолутно нико.

Престоли су тако чврсти, по природи својој, да се могу изгубити само ако се грешке, и то не тако мале почине.

А те грешке чине цареви и краљеви, племићи и властодршци, хотећи да посисају сласт из својих права, а да горчину својих бремена од себе одбаце.

МИСТЕРИЈА ИСУСОВА ⁸⁸

Зар је могуће не мислити о тој мистерији?

Јер два пута човек рођен у вери хришћанској има: или примити оно што црква проповеда, и онда је Исусова појава у највећој мери схватљива, уколико се да схватити људским разумом уопште, или не примити учење цркве, и покушати својим разумом наћи објашњење.

И оба пута, мистерија Исусова је ту пред човеком, огромна, светла, свеобухватна.

⁸⁸ „Отаџбина”, број 159, 1. мај 1937. год.

Али „срце има своје разлоге које разум не познаје”. И као што су личности Исусовој привучени срцем својим, а после тога разум узима да оправда акт срца, тако други срцем својим су одбијени од Христа.

Али узаман их срце њихово одвлачи. Мистерија Исусова, којом је било напојено њихово детињство, је ту пред њима.

Чуда прави њихов интелект тада када се тајне Исусове ослободе њихове очи.

Ко доказује да је икад постојао Исус? Где су записи, где документи, где сведоци историјски утврђени? - Исус није мистерија, Исус је шимера, творевина маште - тако тврде једни од ових.

Не, постојао је Исус, сиромашни дрводеља, али никакве мистерије није било, све позитивно, јасно - и његово рођење, и његов живот, и његова смрт, веле други од њих.

Они први све поричу, ништа неће да знају; ови други знају све. То су два начина да се савлада Мистерија: порицањем апсолутним и расветљењем потпуним.

А кад ти што мистерије хоће да се ослободе дођу на власт земаљску, они побесне од унутрашњег једа и жучи што им се по телу разлила.

Исус је ударио печат свој тешки на свет. Обележио своје стадо Пастир добри. Као господар што обележава границе своје земље хумкама, јаругама или плотовима, тако цркве на све стране показују ко је земље прави господар. И у народну масу лик Исусов, (који ниједна оновремена слика није до нас пренела), ипак истоветан, широм земље божије, продро је дубоко, обујмио је - па ма шта се о томе мислило иначе - а с времена на време, избија и показује се на потпуно очигледан начин.

А порицатељи тајне Исусове владају и тврде да тајне нема, док све око њих напротив, говори баш о тој Мистерији, што је као квасац од пре двадесет векова бачен у чудесно људско тесто.

Како дакле да не бесне гледајући и слушајући непрестано оно што су из душе своје избацили, оно баш што поричу, они, антихристи?

„Нема мистерија Исусове! Какво Рођење чудесно његово? Какво Васкрсење? Ништа нема од свега тога.” Тако заповедају порицатељи тајне. И како свет то слуша, па ипак живи под печатом те тајне, гоњен жеђу за божанством светлошћу коју је сваки у екстази једном бар осетио у свом животу, то порицатељи узимају власт и њоме хоће да скину тај огромни печат Исусов с човечанства.

Нема више Божића и нема Ускрса. Забрањује се њихово празновање под разним изговорима. Антирелигиозна, у ствари антихристова пропаганда, узима невиђене сразмере под окриљем властодржаца, порицатеља онога што се одрећи не може. Руше се велелепне цркве, убијају свештеници и гоне као дивље звери они побожни људи што се усудише да не сакрију своју побожност.

А као слатки отров сипа се у душе људске прича саблазна о томе како је човек цар и господар света, ништа нема себи да ускрати, на сваку сласт има он право, ништа нека га не кочи у томе, све што га кочи, све је противприродно и неприродно, све су те измишљотине прошлости,

плесниви и трули остаци. „Доле стеге, стид, доле морал” - вичу они свету, нарочито омладини.

Говоре и раде они тако, уверени да је најбољи начин да људи отпадну од божанског, ако срце своје даду упрљати. Људи прљава срца нити хоће, нити смеју, нити могу тежити божанском, напротив - само људи чиста срца теже божанском и успевају да му се приближе.

Пишемо ово сад пред благе ускршње празнике.

Није нам циљ о самој Мистерији Исусовој да пишемо. Говориће о томе боље и лепше позванији.

Већ нам је циљ да објаснимо многе политичке појаве у свету, оним чиме се обично не објашњавају: сулудом реакцијом порицатеља Христових када се, којом несрећом, на власт земаљску попну.

И да још сад, док нису свуда на власти, покажемо по њиховим садашњим речима и узроке њиховог оваквог држања и цео њихов будући рад, ако би им пошло за руком да загосподаре.

И поуку да извучемо:

Чувајте се владе антихриста. Будите обазриви и опрезни, и лукави према његовој лукавости. Стотину одела и маски ће променити да учини што је наумио.

Чувајте се за времена.

ЧЛАНАК БЕЗ НАСЛОВА ⁸⁹

Синоћ сам био с пријатељем у једном београдском парку. Дивно пролетње предвечерје нас одмамило тамо. Затекли смо групе девојчица и дечака, многи с књигама: свакако гимназијски ђаци. Дечаци су играли, скакали, трчали; девојчице разговарале, седећи или шетајући. Тако је то трајало док се мрак није сасвим спустио.

Мој пријатељ и ја били смо у живом разговору. Нисмо ни приметили како су се групе разределе: можда су деца и отишла, али не сва. Остали су парови одраслијих по клупама.

И баш о томе и поводом тога и пишем овај чланак.

Нећу да говорим овде против младости, ни против љубави. Како би и могао то?

Али против бестидности, раскалашности и разуданости - морам.

Младост и љубав су вечити.

И што лепша младост, то дивнија љубав, то снажнији и већи народ.

Али бестидност, раскалашност и разуданост не само да нису вечити, већ је сигурно да народ на чијем образу нестаје стида, у чијим се недрима бестидни и разудани кикот рађа - тај народ може сигурно да

⁸⁹ „Отаџбина”, број 161, 29. мај 1937. год.

сматра све то не као симптом своје снаге, већ као сигуран знак свога потпуног пропадања.

Ко би се дакле могао мрштити на младост и љубав? Ко би се згражао на тим вечитим распрскавањем животне снаге и радости?

Али свака животна врста има свој закон утврђен природом, у границама кога се та снага и радост испољава.

По томе закону цветају биљке раскошном шароликошћу и расипају мирисе своје. По том закону животиње, свака у својој врсти, расту и бујају, распиње их снага и младост, пресијавају се у бојама, радују се звуком и покретом.

И човек носи тај закон у себи.

Само док за биље и животиње тај закон има снагу природног закона, човек није безусловно везан. Он је слободан и да га прескочи. И он то чини обилно.

И баш поводом таквих ствари рекао је Павле, апостол из Тарза: „Све нам је дозвољено, само нам није све корисно”.

Ма како изгледало да природа раскошно расипа животну снагу овом приликом, и ту има извесне штедне и извесних обзира. Прећи преко тога значи чинити нешто што се осветити мора.

Питање се поставља просто:

Зар би доиста младост и љубав нераскидно били везани за бестидност, раскалашност и разузданост?

Не постављамо то питање за нас. Нама је одувек било јасно да човек може бити и млад, и у највише случајева заљубљен, а да не мора бити бестидан, раскалашан и разуздан.

Већ то постављамо због оних који трују младост људску речју и сликом и везују ствари које не само да не морају ићи заједно, већ, управо, по природи ствари, не могу и не смеју ићи заједно.

Зар младост, посматрана у пуноћи и лепоти и савршенству своје може бити бестидна? Не осећа ли се при погледу на раскалашну младост да још нешто огромно недостаје? Зар бестидни кикот њен не изазива исти утисак као звук напрслог звона? Зар бестидна младост не изазива слику једног грозда с чијег је зрневља прашкаста измаглица поскидана, или хитрог лептира коме је шарени прах с крила већ покупљен?

Прву огромну штету видимо дакле у овој бестидности и раскалашности младости у смањењу њене снаге, њене лепоте - њене душевне ведрине.

И као да чујем сатански смех оних који на ово додају: „реците и њене чистоте. То тако личи на вас, људе са застарелим појмовима, вас који бисте хтели да окујете младост и лепоту у гадне окове буђавих и мемљивих предрасуда и заблуда. Ви јадикујете над чистотом крина младости! Ви плачете над снагом младости која раскида окове притворности, којој сте ви и ваши вршњаци и ваши претходници робовали!”

- Да и њене чистоте! - одговарамо.

Имате право, кажемо: наши појмови имају нечег врло старог, ако не застарелог. Ми смо посматрали људски род од његове прве појаве, у тами векова. Испитивали смо који је закон те охоче животне врсте сна-

жан уколико свој закон поштује, а слаби и чили у колико свој закон гази.

А ви сматрате да од вас сад почиње историја људског рода, да с оним што је било пре вас немате никакве везе, да ви можете да стварате нове законе развића и живота људског. И кад то говорите вама избија огањ одушевљења по лицу. Ви се сматрате свемоћним боговима. Ви мислите, или се бар тако приказујете, као да можете да дате неке нове људе, да их „ослободите од окова застарелих појмова”, а у ствари или сте немоћни побуњеници или - бедни шарлатани.

Ако сте искрени побуњеници, онда ћете убрзо увидети немоћ своју и наићи на непремостива разочарења. Ако сте бедни шарлатани, са усана младости коју сте преварили чућете страховиту осуду и проклетство.

Да! Имате право, говоримо: по нашим појмовима, који су за нас застарели, а који су у ствари излазе из испитивања вечитих услова људског рода, тешко је изгубити још у раној младости чистоту.

Живот је тако исцрпљујући, пренатрпан, прескуп, преопасан и претежак посао, да се у почетку, у младости мора бити милијардер духовни, да би се на крају живота једва било пристојно имућним. То важи за све нас просечне људе - који нисмо ни хероји ни свеци.

А зна се, из многобројних искустава, да раскалашност, разузданост, бестидност умањују снагу, не само тела, већ и нарочито снагу духа, убијају ведрину, отупљују високе душевне моћи, огрубљују душу.

Отуда, дакле, наша побуна пред синоћним призорима у оном београдском парку.

Јер нисмо ми имали пред очима само бестидност неколико једва младића и једва девојака, већ смо то морали уопштити. Видели смо у томе само симптом једне заразе која је обухватила младе наше нараштаје.

Знајући пак какве тешке последице по духовну снагу тих нараштаја народа који ће у руке њихове ускоро имати да дође, с правом смо морали да од овакве, на око ситне појаве, видимо огромну опасност за народну целину.

А ова чињеница има и других национално-политичких врло тешких последица.

На једном путу свом, у једном приморском месту, дошло да ме посети двадесетак гимназиста старијих разреда.

Говоре ми о болшевизацији омладине. О њиховим напорима да се то спречи. О неразумевању и злонамерном саучесништву извесних наставника који у тој борби не само да нису на њиховој већ су чак прикривено или отворено на оној другој страни.

- А највећем броју случајева - говорили су ми - најбоље агитаторке комунистичке јесу наше другарице.

- Па чиме то успевају? - запитах.

- Проповедајући слободну љубав - одговорише млади моји сабеседници.

Како и не би успевале с том замамном и лудом игром, што ће прво њима самима очас да сагори крила свих илузија и да их доведе врло брзо - огромну већину - до очајања или подлаштва?

Сигурно је да та бестидност и није ништа друго већ практична манифестација духовне ослабљености, духовне большевизације, рушења хијерархије вредности духовних и дисциплине духовне - првог предзнака оног другог решења телесног и материјалног, који мора за претечом својом доћи.

Али, да се добро разумемо.

Ној је проклео Хама, сина свога, што није покрио голотињу оца свога, коју овај у пијаном сну показа, већ јој се насмија и наруга.

И Хам је сигурно тешко био крив. Диван је онај други син који неће да види, из дубоке љубави и поштовања синовљег, грехове родитељске, не смеје им се и не руга, већ их покрива, да срам родитељски прикрије од осталог света.

Али, ето, и ако је Хам био тако крив, не можемо да не видимо да је Нојева кривица још и већа. Он се опи, он своју голотињу и срам у пијаном сну показа. Он даде повода, дакле, Хаму да овај згреши.

Зато нека нико не схвати да овај чланак пишемо да грмимо противу те младежи што је тако далеко већ отишла у својој бестидној раскалашности.

Као и увек, пишемо ово да укажемо на узроке који су ту бестидну раскалашност омогућили и изазвали.

Да је дух који веје у нашем друштву био друкчији, а не онакав какав је био, не би та младост дошла докле је дошла.

Дух који веје у држави није био погодан за стид - већ за бестидност.

Дух који веје у школи није био погодан за стид - већ за бестидност.

Дух, који веје у кући није био погодан за стид - већ за бестидност.

Како ће дух који веје у парковима у пролетње вечери, да буде, дакле, погодан за стид - а непогодан за бестидност?

Велике ли и големе опште духовне ослабљености!

НЕРЕШЕНИ ПРОБЛЕМИ ⁹⁰

Набројаћемо их само. Довољно су познати.

Па ипак да их набројимо, јер тако - дођу дани да их људи сметну с ума. Учини им се да је све на свом месту, да је све добро.

А то има особито тешких последица.

Буђење у горку стварност из пријатних снова, чини стварност много тежом него што је.

Постоји проблем племенски. Наш став је довољно познат и овде ништа више нећемо рећи.

Трубили су многи како ће га решити. А он и данас стоји у преоштром облику.

⁹⁰ „Отаџбина”, број 162, 12. јуна 1937. год.

Трубити да он постоји, тврдити да се он да решити, имати и времена и могућности да се он одиста и решава, па ипак га не решити, може значити само једну од следеће две ствари: или се он није умео решити, или пак није решив онако како је постављен.

Постоји верски проблем. У клици је он постојао од расцепа Христове цркве, Јер је на несрећу нашу тај расцеп пресекао и наш народ верски. Али последњим догађајима тај верски проблем ушао је у оштру фазу, Односи су се заострили.

И ту нећемо говорити о суштини тог проблема, већ га само набројати.

Постоји проблем поверења грађана према државним органима. Особито важан.

Нема доброг посла без поверења.

Тај проблем не може бити заташкан, или некако обиђен. Не: он мора бити решен. А да ли је решен или није, то се да видети не из статистика изборних, већ из духа који веје у односима између грађана и државних органа.

Нема уцбеника који би нас упутио како се овај проблем може решити. Али се једино зна: бар на најважнијим местима у земљи морају бити људи у чије се јунаштво и беспрекорну честитост, не сумња.

То је нарочито важно у једној јуначкој и мученичкој земљи као што је наша.

Постоји проблем пословања правичности од стране државе.

Никад не можемо очекивати да ће постојати какав режим апсолутне правичности. Људи смо!

Али кад о правичности говоримо, мислимо на највећу могућу правичност међу људима.

Кад држави грађанин све са своје стране учини или да - што је дужан учинити или дати - право је да држава поштује сва права тога грађанина.

Ако није тако грађанин ће осетити неправду. И то није добро.

Ако групе грађана буду осетиле неправду, онда је то већ посејано зло семе.

„Ко ветар сеје, буру жње” - вели народна пословица.

И има право: јер нема веће буре него оне која се рађа из осећања неправде причињене исправним групама људи.

Постоји проблем организује друштва и државе.

Ново време тај је проблем поставило и чека нестрпљиво наш одговор.

Нема много времена за тај одговор.

Народи који на ово питање не одговоре правилно, или на време, биће млевени и самлевени.

А тај проблем не може да се решава с обзиром на личне, партијске или групне интересе, већ само с обзиром на интерес целе целине народне и државне.

Постоје проблеми народног моралног живота.

Љути ветрови дувају, а буре надимају облаке више глава народа.

Само они народи који одрже чистоту и целост свог моралног живота преживеће буру.

Сви остали биће одбачени, млевени и самлевени.

Постоји проблем народног материјално-економског живота.

Нико нека се не заварава по тренутном побољшању (последица лудила наоружања) да је привредна криза прошла.

Лудило наоружања се мора завршити или ратом, и онда ето и тежих проблема и страшнијих невоља на које морамо давати одговора, или обуставом наоружања.

Обустави ли се наоружавање овакво какво се данас врши, имаћемо привредну кризу страшнију и тежу него она коју мислимо да смо преживели: „друго стање је теже од првог”.

Набројасмо проблеме који од кога важнији, оштрији и непосреднији.

Колико да се то има пред очима. Да се не сметне с ума.

Да би се и наш став разумео.

ШТА ХОЋЕ ДР. МАЧЕК?⁹¹

Једна група загребачких и београдских интелектуалаца објавила је недавно свој пројекат устава. У томе њиховом уставном пројекту предвиђен је умерени покрајински федерализам као база за будуће уређење државе. Аутори тога уставног пројекта упознали су јавност са својим схватањима о реформи државног уређења, свакако да тиме олакшају даље преговоре између загребачког и београдског дела Удружене опозиције.

Међутим, својом политичком интервенцијом у једном и иначе врло сложеном питању, загребачки и београдски интелектуалци учинили су својим пријатељима из Удружене опозиције медвеђу услугу, јер су преговоре др Мачека са шефовима београдских ванпарламентарних политичких група још више замрсили и готово довели на мртву тачку. Иако је њихов пројекат устава изазвао опште негодовање у свим националистичким круговима, па чак и у редовима присталица београдских споразумашких група, који су у поменутом уставном пројекту јасно видели покушај опасног слабљења државне целине, г. др Мачек се јав-

⁹¹ „Отаџбина”, број 162, Београд, 12. јуна 1937. год.

но и одлучно оградио од политичке акције београдских и загребачких интелектуалаца. Вођ хрватског покрета је изјавио, да се њихов политички нацрт не може прихватити као база за решење хрватског питања. Ова изјава др Мачека довела је шефове београдског дела Удружене опозиције у врло тежак положај, и то баш у времену када су имали да отпочну нови преговори између разних крила ове политичке групације. После изјаве др Мачека о пројекту устава интелектуалаца, као и после неких изјава, које је он последњих дана дао страним листовима, београдском делу Удружене опозиције поставило се судбоносно питање: Шта управо хоће др Мачек, кад овако лака срца одбацује и уставни пројекат ове групе добронамерних загребачких и београдских интелектуалаца?

То питање с правом може да постави и наша шира јавност, јер комедија са преговорима о споразуму „Загреба и Београда” већ и сувише дуго траје. Г. др Мачек је дужан да одговори на ово питање, тим пре што о његовим схватањима и захтевима круже узнемирујући гласови баш у редовима београдских „споразумаша”. Ми у све те узнемирујуће гласове не верујемо, јер не можемо претпоставити да је вођство хрватског покрета тако далеко забраздило. Не верујемо да је политика „нормализације прилика у земљи” већ дотле дотерала, да се др Мачеку приписују идеје, које су до сада биле непознате, бар широј јавности.

Нарочито не можемо да верујемо у то да др Мачек сматра конфедерацију српске и хрватске државе као једини излаз из садашње ситуације, и да је одбацио уставни пројекат загребачких и београдских интелектуалаца зато што он омогућује у извесној форми постојање једне јединствене југословенске „политичке нације”, као духовне основе нашег народног живота, коју идеологију вођ хрватског покрета потпуно и коначно одбацује.

Заиста, време је већ да вођ хрватског покрета каже шта уистину хоће и куда води један добар део нашег напаћеног југословенског народа!

ДА СЕ НЕ ЗАБОРАВИ ⁹²

Да се Збор појавио пре две године.

Да су његови носиоци тврдили да им је пут врло мучан и тежак, а задатак огроман.

Да су тврдили да то могу учинити само борци и јунаци, а не кукавице и шићарције.

Да су носиоци Збора тврдили да жетве нема без сетве, те да мисао Збора мора бити прво засејана, а онда ће снага доћи као што, без вике и буке, расте и буја жетва по пољима нашим после сетве.

Да мисо Збора у отвореном јуначком сукобу није наишла на достојне противнике.

Да су противници Збора мислили да се његови напори могу сузбити презривим подсмехом или подмуклом тишином.

Да су увидели да то не помаже.

⁹² „Отаџбина”, број 162, 12. јуна 1937. год.

Да су прешли на физичке нападе, верујући да ће тако Збор онемогућити. Да су Краљево, „Триглав” показали да од тога Збор управо јача и снажи.

Да су прешли на подметања и клевете, али да Божија истина, а затим и људска правда, обарају једног по једног клеветника.

Да сад дижу руке у вис, извињавају се - и беже са суда, ма да побећи не могу.

Да су прешли на покушаје да лажним сведоцима, паковањем најгаднијих кривица, за које човеку разумном и честитом, памет стаје а стид у образе удара - обезглаве Збор.

Да се показало да има више честитости врло често и код људи из казних завода, него код оних који су нам противници.

Да су прешли на покушаје да поткупе и разним осећањима привуку себи и тако прореде редове Збора.

Да су исто време прешли на угушивање - разним средствима којима располажу - како би Збор умукао.

Да прете и горим.

Да збораши нису срећом никад припадали оном делу народа немоћног и нејаког што је за време борби у прошлим временима седео, као што му то доликује, по дубокој позадини.

Да су напротив и када су били одређивани у дубоку позадину, свесно остајали на фронту и тражили да им се даду још тежа и опаснија места.

Да им је Бог животе тада поклатио зато да би баш ову и овакву борбу водили и да би у тој борби могли да се послуже свим одушевљењем што су сачували, свом љубављу и благодарношћу према изгинулој браћи и друговима и свим веровањем да је „јунаштво цар зла свакојега”.

Да се збораши радују свему овоме што су за последњих неколико месеци преживели и да се још више радују ономе чему им се прети.

Да то баш и потврђује оно што су од почетка тврдили, те да су догађаји за последњих шест месеци само сведочанства о тачности мисли, о истинитости пута и о успеху Збора на том путу.

Да у колико веће и изузетније препреке буду Збору постављене, утолико је сан Збора већи и изузетнији.

Да без тога нема победе, а да је с тим победа извесна.

НЕСПОРАЗУМ КОД СПОРАЗУМАША⁹³

„Збор” је писао и говорио о хрватском питању. Више пута. Јасно и одређено.

„Збор” је и живом речју, у чисто хрватским крајевима, о томе говорио, пред чистим Хрватима.

Његово гледиште је јасно: Хрватско питање се споразумом не може решити. Има један део који се састоји у дубоким поправкама друштвено-економским и морално-политичким. Тај део Југославије мора дати, јер ако не да, она неће испунити онај задатак који као држава има. - Има други део: франковштина, осећај мржње према Југославији, према сва-

⁹³ „Отаџбина”, број 163, 19. јуна 1937. год.

кој заједници са Србима - а тај део се никаквим споразумом решити не може.

На оном првом делу наћи ће се заједно сви Хрвати, сви Срби и Словенци - који имају осећај за братску сарадњу.

У овом другом делу, не вреди губити време на разговоре. Јер уколико први део питања буде решен, утолико ће број и утицај франковаца бити мањи. Уколико први део питања не буде решен, број и утицај франковачки биће све јачи и већи.

Тако „Збор”.

А старопартијци друкчије. Они говоре о споразуму и само о томе: неуморно и непрестано.

А споразума нигде ни од корова.

Кад су на власти, нису у стању да се споразумеју.

Кад нису на власти, исто тако.

Чак ни када су заједно у опозицији, кад изађу заједно на изборе, саставе једну листу, нису у стању да се међу собом и са г. Мачеком споразумеју у Хрватском питању.

Тако, ето већ двадесет година. Године прођоше, старост дође, живот хоће да прође, а од непрестаног разговора о споразуму није се успело ни међу собом да се споразумеју.

Али није у томе зло. Јер тако и мора бити. Не могу се споразумети. Не може се споразумом решити хрватско питање.

Већ је зло у томе што ни после двадесет година, после толико искуства која су имали после свакодневних доказа које им тако обилато пружа сам г. Мачек, говорећи, право, с велике висине о њиховом досадашњем раду они и даље продужују да говоре о споразуму као једино могућем путу.

А кад после двадесет година скоро мирног искуства, у тако дубоким годинама, људи упорно продужују да тврде да је то могуће и потребно, онда, нека опросте али им се мора порећи добра вера и чиста намера, пошто не можемо да на други вређајући начин објаснимо овакву чудну упорност.

Између г. Давидовића и г. Мачека има једна огромна разлика - и та им смета да се не могу споразумети.

Г. Давидовић сматра Југославију својом земљом, а г. Мачек сматра земљом две и по бановине, а остали крајеви га „интересују”, као што би г. Давидовића „интересовало” уређење Албаније или тако неке пограничне земље с којима његова земља треба да има политичко-економске везе.

Ето зато се они никако споразумети не могу.

Кад су од нас, у своје време, хтели чути како замишљамо решење хрватског питања, ми смо одговорили јавно, у средини чисто хрватској, пред масама чисто хрватским, и у присуству радићеваца: лако је то питање решити.

Нека г. Мачек каже: „има једна земља од Марибора до Ђевђелије, од Суботице до Котора, то је моја земља”. И одмах ће Хрватско питање бити решено. Решаваће га сам г. Мачек. Нико га у томе спречити не може, нити хоће.

Не може га решити, данас, кад овако неће да каже или каже тако да се види да му ова баш није земља.

Јер Хрватско питање и постоји зато што је Југославија сувише велика и сувише снажна за г. Мачека. Он би хтео једну трећину или четвртину - па да тим влада али цела му је велика и превелика.

Док нисмо ово рекли, хвалили нас - а откад су чули ово, отпочели да нас грде и називају српским хегемонистима и шовенима.

Али на наше питање до данас одговора другог не добисмо. Нико, ни г. Мачек, па ни његови доглавници, не усуди се да процеди кроз зубе: (како би нам драго било да смо то чули) „Ко се усуђује да поставља овакво питање да је Југославија његова земља? Зар ко сме и да помисли у то?”

Не. Такав мушки и гњевни одговор не добисмо. Већ зато што тако погодисмо у мету, што рану прстом указасмо, што показасмо откуда нерешивост хрватског питања, чули смо изјаву г. Мачека, у којој нам се поручује да са „Збором” неће разговарати, јер нема корена у народу.

А ми примисмо ту поруку као и све слично што у животу примамо, па одговорисмо:

Г. Мачек и не може, и не мора разговарати са „Збором”. Не може, док не каже да је Југославија његова земља, онда заиста не мора са „Збором” ни говорити, јер нас после тога ништа на заједничком послу неће ни делити.

И опет на ово добисмо само грдње и подметања, али одговора људског, разумног и часног не добисмо.

Наводимо ово наше искуство, сасвим сиромашно у поређењу са искуством наших великих споразумаша.

Али довољно јасно да би се из њега разумело:

Зашто се наши споразумаши не споразумеше са својим партнерима у толикогодишњем споразумевању?

Зато што се не могу споразумети.

Ми то само хоћемо да подвучемо.

То треба да се зна. Наши споразумаши треба то и себи и својима да кажу.

Јер је то истина. Јер истину треба рећи. Бар на почетку двадесете године.

ЗБОР ЋЕ ПОБЕДИТИ ⁹⁴

У чему је снага „Збора”? На задовољство наших противника рећи ћемо одмах: Не у броју. Јер ми за бројем никада нисмо ни ишли. Снага „Збо-

⁹⁴ „Отаџбина”, бр. 164, 12. август 1937. год.

ра” је у томе, што он духовним и моралним вредностима даје првенство над материјалним. Како ми, пак, речи мало ценимо, и пошто сма-трамо да је дело све, то ми тражимо од наших чланова да свуда и у сва-кој прилици иступају као нови, препорођени људи, као људи, који сва-кодневно, животом својим, доказују да је духовно старије од матери-јалног.

Знамо, да ће се наши политички противници на ово грохотом насмеја-ти. рећи ће: „Па „Збор” није никакав политички покрет, већ нека школа за поправљање људи. Тако је господо надри-политичари! Ви сте људе својим материјалистичким схватањем, својим непризнавањем Бога и његове правде, својом похлепном грамзивошћу, толико искварили, да их ми сад морамо поправљати. Од себичњака који сваки вуче на своју страну морамо начинити људе који су у стању да корисно служе зајед-ници, људе, који су у стању да мисле не само на себе већ и на друге.

Ето, зашто ми од наших чланова захтевамо да буду онакви, какви желе да сутра буду сви синови Југославије. Зато у „Збору” сваки члан врши своје дужности савесно и пожртвовано, и нико се не цени по величини дужности коју обавља...⁹⁵ - - - - - па ма колико иначе значајан човек био.

Углед се у „Збору” стиче не социјалним положајем и богатством, већ преданошћу покрету и карактерном чистотом и чврстином.

Ма како нам се противници смејали, ми смо свесни да је ово једини прави и исправни пут. - - - - -

- - - - - На све што се људима говори, они одмахују руком и веле: „Тако говоре, сад, јер још нису били на власти. Кад се ње буду дочепа-ли, биће као и сви што су до сада били!” Ужасно и предубоко непове-рење! Како њега пребродити? Како њега савладати? Нема другог начи-на сем нашег зборашког начина. Морамо све те неверне Томе делом, животом својим уверити, да ми нисмо исто, да ми не можемо бити исто са онима који су пре нас били.

У томе што смо схватили сву дубину и вредност ове неистине, у томе лежи она магијска снага, која људе привлачи „Збору”. Колико већ у „Збору” има људи, који су тек у њему нашли смисао свога живота. У „Збору” од негдашњих кукавица постају јунаци, од себичњака људи готови на жртву. Братство и другарство у нашим редовима нису речи, већ стварност. Као у једном организму све се то повезало у нераздели-ву целину. „Посеци по једном прсту - боли. Посеци по другом - бо-ли”...⁹⁶

Они који су повезани материјалним интересима ти се очас и лако могу раздружити. Прва тешкоћа, прва опасност, па ће се разбећи куд који. Само они који су једном заједничком мишљу повезани, само су ти стварно повезани. На материјалном плану сваки човек представља за-себно биће, које има своје интересе, другојачије од интереса осталих. Само идејна повезаност може људе натерати да жртвују своје матери-јалне интересе. Јер нико не жртвује ништа, док не зна зашто жртвује.

⁹⁵ Нечитко у оригиналном тексту (примедба приређивача).

⁹⁶ Нечитко у оригиналном тексту (примедба приређивача).

Жртва је међутим, огромна, велика ствар. Кроз њу човек постаје човек. Жртвом мати рађа и подиже децу своју; на жртви почива друштвена и народна заједница; жртвом се брани независност и слобода народна и државна. Жртвом великана кује се срећнија будућност будућих нараштаја. Зато ми у „Збору“ тражимо пожртвованост у сваком погледу. Само готовошћу на жртву доказује се у „Збору“ приврженост покрету и његовој идеологији. Жртвом наших чланова издржавају се наши листови, издају брошуре, путује по народу.

Ето, у чему је снага „Збора“! Ту снагу нико и ничим не може срушити. То је снага која зрачи око себе и привлачи. То је снага, коју ће једног дана „Збор“ улили целом народу нашем, и онда ће за њега постати прави, стваралачки живот. Настаће дани полета, дани славе. Зато, ми у „Збору“ нисмо песимисти. Ми верујемо у народ свој и његову будућност.

Та наша вера је оно што омладину привлачи нама. Зато је „Збор“ покрет младости, а младост, по божјим и земаљским законима мора наследити старост.

ОПЕТ О НЕМОГУЋНОСТИ СПОРАЗУМА ⁹⁷

Много пута смо писали о Хрватском питању - а увек на исти начин. То долази отуда што нисмо писали ради какве своје тренутне користи, већ, као и увек што радимо, осетивши бољку нагнули смо се над њу, с љубављу, и употребивши сву светлост коју нам је Бог поклонио, осветлили смо болно место, истражили суштину бољке, и рекли како би се она могла лечити и излечити.

Али то наше гледиште није задовољило извесне честите родољубе. Они признају да је наше гледиште на суштину бољке тачно. Али чини ми се, да је бољка тако оштра да би лек морао доћи брзо и био такав да се бољка никада више не појави. Отуда, кад ми тврдимо да се споразумом у Југославији, хрватско питање не може решити, њих такво тврђење загрејати не може. Њих хвата страх. Хрватско питање слаби Југославију. Отуда мора доћи његово решење. А они ипак не виде ни откуд да да би оно могло доћи, ако не споразумом.

Ми их не разумемо. И када би само од наше воље и наше љубави зависило, и ми бисмо тако мислили и тако говорили, као они.

Али, нажалост нашу, стварност је јача од свега што ми желимо и волимо. Суштина Хрватског питања је таква да се оно, у целини својој споразумом решити не може, зато што његов специфични део јесте франковлук, жеља за распадом Југославије, жеља за отцепљењем од сваке заједнице с Хрватима. А данас Срби, поред велике невоље што им овакво стање доноси, такву жељу немају, нити се да видети како би и кад би је могли добити и имати. Отуда нема споразума.

Али нашим споразумама криво. Све им се чини да смо ми неки тврдоглави и безобзирни, и тврда срца и опоре душе људи, а поред тога, и

⁹⁷ „Отаџбина“, број 165, 3. јули 1937. год.

мала разума људи, што, ето, хоћемо земљу на путеве братоубилачке да бацимо.

Испричаћемо овде разговор један, кад смо и ми хтели да покушамо споразум. Истина не са г. Мачеком. Већ онако приватно. У разговору с једним врло угледним господином хрватским, предложили смо му да он просто погружи себе у владајући хрватски дух, па говори у име његово, а ми ћемо покушати да говоримо из најчистијег српског духа, да видимо какав би споразум изгледао. И разговор отпоче.

- Прво, рећи ће наш уважени саговорник, Хрвати траже један део територије који ће се звати Хрватска, којим ће владати бан са Сабором на коме ће аутономно вршити управно-полицијску, правосудску, богоштовну и просветну и привредну власт, онако као што је било пре 1918.

- Не може зар без тога? упитасмо - те кад добисмо одговор да не може, одговорисмо да пристајемо - иако Срби не траже део територије који ће се звати Србија.

- Друго, продужиће наш саговорник, Хрвати траже заставу своју, која ће се употребљавати на овом хрватском територију, као пре 1918.

- Не може зар без тога? упитасмо - па добисмо одговор да не може, и саопштивши да Срби заиста не виде да је потребно да враћају своју стару и врло часну заставу, одговорисмо да пристајемо.

- Треће, казаће наш преговарач, потребно је да постоји домобранска војска, као пре 1918.

- Зар не може без тога? упитасмо - па добивши одговор да не може, и указавши на сву тежину тог захтева, одговорисмо да и на то, ради споразума пристајемо.

- Четврто, саопштава наш пријатељ, Хрватска мора имати своје самосталне финансије, као пре 1918.

- Пристајемо, одговорисмо, без велике дискусије.

- Пето, у врховној централној управи Хрвати траже кључ да се зна колико Хрвата, колико Словенаца и колико Срба може у њој бити.

- Па тако није било пре 1918. рекосмо. Ми смо против таквог кључа казасмо. Ми смо да честит и способан родољуб врши државну власт без обзира да ли је Србин, Хрват или Словенац. Али кад нам наш саговорник рече да тако мора бити, ако се хоће споразум, пристасмо и на ову тачку.

И тако исцрпесмо све.

- Има ли још штогод, упитасмо нашег уваженог саговорника, има ли још штогод што вређа Хрвате, што им причињава незадовољство, што чини суштину хрватског питања.

- Нема ништа више, одговори он, све је у реду.

- Е сад вас молимо, рећи ћемо да саслушате једну једину српску жељу, када је Хрватско питање овако решено.

Ако ову нашу заједничку државу нападне неко код Сплита, надамо се да сте и ви уверени да ће, мада је Сплит у Хрватској, Срби бранити Сплит, као своје најприсније.

- Уверен сам, одговори наш преговарач.

- Можете ли ви нас уверити да ће Хрвати, сада кад смо овако решили Хрватско питање, бранити исто тако ову заједничку државу код Битоља, Зајечара, Суботице или Марибора?

- Е знате, казаће наш саговорник, то вам не могу потврдити.

- Па ми не говоримо о садашњем стању. Ми смо као што видите, направили споразум, ми смо решили Хрватско питање.

- Да, али стоје последице од оног што је раније било.

- Е, поштовани господине, сад вам ја морам рећи да наш споразум не може да опстане. Али овом приликом морам да кажем и нешто више. Ма како да Србима а и једном делу Хрвата и Словенаца, не годе племенске заставе, покрајинске аутономије чак и федеративно уређење земље, да знате да што су тако упорни они против тога није разлог у жељи за превлашћу, за хегемонијом, јер ако такве жеље има код појединих група које би отуда могле част и корист извући, код масе народне такве жеље бити не може. Што су тако упорно против тога разлог је само у њиховом убеђењу да се иза тих жеља за засебним заставама, за аутономијама па и федерацијом, у ствари крије жеља да се не буде у заједници, а ово пак излази из недостатка свести да је Југославија цела целцата у земљи хрватска, и словеначка и српска: од Марибора до Ђевђелије, од Суботице до Котора.

Тако се завршио наш један покушај приватног споразума.

Али ни који други се неће моћи друкчије да заврши.

Али шта сад, питају споразумаши наши. Како решити ипак Хрватско питање?

Сто пута смо рекли: Југославија је дужна себи и својим синовима да пружи оно што су најбољи њени синови од ње, борећи се за њу духом и мачем, и очекивали.

То је она дужна да да. Не да се погађа, и да се споразумева, не да се цењка, већ да да да би испунила своју мисију, да би одговорила жртвама и мукама кроз које је стварана, да би испунила управо разлог зашто је стварана.

Кад то да, кад испуни највећу меру реда, правде и благостања људима приступачну под датим околностима, она је решила и ова питања која растржу њену утробу или остварила предуслове за њихова решења.

Живот ће решити и Хрватско питање. Мора га решити, ако Југославија прво учини што је њена дужност.

Франковлук се пак споразумом збрисати не може. Биће га увек. Чим Југославија поклецне, он ће јачати. Кад се Југославија снажи, он ће клецати. Али буде ли Југославија испунила своју дужност, он ће се као олињали пас, слабичак вући поред плотова, свестан своје чудне осамљености: деца ће му се смејати и прстом нањ указивати.

Али мора доћи баш у редовима хрватским окупљеним данас око г. Мачека до подвајања. Не говори то партизанска злоба из нас, већ непристрасно посматрање стварности.

Знамо да ће нас злбом гадном због ове тврдње посути, али шта то мари? Сведочимо истину.

И подвајање се мора извршити баш тамо где се југословенска мисао и родила. Тамо у југословенској Далмацији, у хрватском Приморју. Није могуће да се једна мисао роди у једном крају, у срцу једне горде и дивне расе господске, па да после та иста мисао утрне тамо, и не само утрне, већ на њено место, засија нека друга светлост - зелена од злобе и пакости - светлост дијаметрално супротна оној првој.

То није могуће. Природа не зна за скокове. Природа не зна за таква превртања, порицања. Где је рађала лоза пре две хиљаде година, ту рађа и данас. И с духом је тако: крај где се једна мисао родила, не може ову одгурнути, и порећи и - поплувати.

ЗВЕРКА И ЊЕН ТРАГ⁹⁸

Тек што написасмо прошли чланак ОПЕТ О НЕМОГУЋНОСТИ СПОРАЗУМА, - тако рећи једва да је и угледао света, - а већ нам дођоше гласови да је споразум мал'те не већ постигнут.

Нисмо навикли да нас догађаји тако демантују.

Зато верујемо: или да нема споразума, - или да је тај споразум направљен на штету Југославије и њених животних интереса.

Јер се наше тврђење о немогућности споразума с данас владајућим франковлуком не може добити.

Али да видимо какав треба да је тај споразум.

Говори се о демократској резолуцији и земљорадничкој процедури.

Демократска резолуција је позната. Она говори о сложеној држави. Она је потекла из уверења да ако се напослетку стане на гледиште да држава буде не јединствена, већ сложена, онда ће др Мачек то примити као основу за споразум.

Ми смо се обазрели на то и утврдили да ту постоји, са стране демократа, један трагичан неспоразум.

Они осећају целу Југославију као своју земљу, а г. др Мачек не осећа Југославију тако. За њега су две или три бановине његова земља а оно остало га интересује као што г. Давидовића интересује Албанија.

Код таквог основног споразума, не може се веровати у могућност постизања споразума, - макар се сад др Мачек и г. Давидовић и сложили на речи „сложена држава”.

Кад буду пошли даље од те речи, кад буду ушли у даље разговоре, зинуће између њих као амбис, онај основни неспоразум о коме смо напред говорили.

⁹⁸ „Отаџбина”, број 166, 10. јуна 1937. год.

Али после тога су настали врло, врло карактеристични гласови о неком предлогу земљорадничком о процедури, тј. о начину постизавања споразума.

У почетку су дошле вести из земљорадничке левице, како гг. Јов. Јовановић и М. Гавриловић нису били на конференцији у Сарајеву и Мостару, већ како су се извинили да су по врло важном народном и државном послу приморани изостати, док су њихове присталице пуштали гласове о томе како се земљорадничка странка налази пред уласком у владу.

Али одмах затим отпочели су нам долазити гласови како ће услед овог земљорадничког предлога настати не само промене такве врсте, већ и друге, огромне промене у нашем јавном животу.

Али кад је „ОБЗОР” рекао да би др Мачек врло радо пристао на демократску резолуцију и земљорадничку процедуру, онда је већ отпочело да бива много штошта тамног јасније.

Први закључак после такве изјаве добро обавештеног „ОБЗОРА” морао је бити да др Мачеку нису поднети као целина, заједно, демократска резолуција и земљорадничка процедура, већ би он, др Мачек, желео да се то веже у целину.

А то опет значи да је демократска резолуција предлог за себе, а земљорадничка резолуција предлог за себе. Односно да оно што су унели земљорадници у своју процедуру нема у демократској резолуцији. Или још боље, да оно што предлажу земљорадници не могу предложити демократи.

То још не значи да оно што предлажу демократи у својој резолуцији не предлажу земљорадници у својој процедури. Већ то значи само једно: да у земљорадничкој процедури има нешто чега нема и не може бити у демократској резолуцији.

Ма како се ми начелно разликовали од демократа г. Давидовића, ми никад г. Давидовићу нисмо ни могли ни смели порицати родољубље и честитост.

Отуда кад има нешто у земљорадничкој процедури што ни општепозната готовост на споразум г. Давидовића није могла примити, значи да тамо мора бити нешто што родољубље г. Давидовића и његове честитост нису могли примити.

Нама је познато да у погледу жеље за споразумом нико није више готов да да од г. Давидовића. Па кад он на нешто не пристаје, а на то земљорадници пристају, онда ми морамо отворено изјавити да смо дубоко уверени да том земљорадничком предлогу родољубље и честитост нису јака страна.

Нарочито нас данашњи „ОБЗОР” у томе погледу чини опрезним. Он толико истиче да је овај предлог од особитог интереса по Југославију, па чак и по Српство, - да нас већ то мора зачудити - а и мало загрејати, за предлог који је учинио у име земљорадника, др Милан Гавриловић.

Ми, до душе, аутентично тај предлог не знамо. Али г. Давидовић га зна. Па кад је он нашао да га не може примити, ми дубоко верујемо да

је он боље од „ОБЗОРА” проценио да ли тај предлог земљорадника, за који се сад „ОБЗОР” толико заузима, одговара интересима Југославије.

Ми смо у своје време тврдили за земљораднике да не могу имати успеха са ових разлога: прво, што су сав свој политички рад засновали на злоби и мржњи, - друго, што су у том погледу отпочели да третирају сељачки staleж као марксистичке класе, и тако превидели народну солидарност, који сељак у основи својој осећа као стварност, - и треће, што су огрезали у партизанство, ни мало мање од осталих старопартијаца.

И кад се земљорадници одвајају од остале удружене опозиције и подносе овај предлог, ми верујемо да је он морао потећи више да одговори некој злоби и мржњи, неком старом рачуну, него неком градилишном плану потеклом из љубави за ову земљу и њене велике и битне интересе.

Тиме нећемо да кажемо да су они без икаквог родољубља. Не то. Али, да код њих, врло често, а највише у случајевима кад мисле да праве велике потезе, више одлучује злоба и мржња него љубав или родољубље. Тиме се објашњава и само њихово земљорадничко одређење. То је била освета према радикалима. Мислили су да је то најбољи пут да отму радикалима сељачке масе. Отуда је у србијанским земљорадницима највећи број напредњачке и либералне деце, који су мислили тако да освете раније поразе које су њиховим очевима приредили некада радикали.

И кад данас гг. Јовановић и Гавриловић односе неке предлоге о некој процедури, и кад им „ОБЗОР” даје онакво сведочанство о родољубљу и државничкој мудрости, ми смо уверени да је тај предлог потекао пре из неке злобе него из родољубља, и више из неке ситне комбинације него из државничке памети.

Нама данас није могуће више говорити о том тако значајном предлогу због кога се „ОБЗОР” тако засијао, а г. др Мачек постао оптимиста, јер, на жалост, не знамо му тачно садржину.

Али оволико колико смо написали имали смо право, на основу одбијања г. Давидовића (чији одлазак у бању хрватска јавност сматра значајним и симболичним) да овај предлог прими, - на основу наше анализе данас владајућег духа у хрватским крајевима и познавање ситног духа наших земљорадника.

Али интересно је да гг. Јовановић и Гавриловић - познати борци за „демократију и народна права” и огорчени противници укидања Устава од 6. јануара 1929. г. и „диктаторског” режима који је иза тога дошао, мисле да је довољно да се о врло значајним питањима, у тајности, они споразумеју, па да после такав готов чин прими цео народ.

„Не пада снег да помори свет... „

СО И ВИДЕЛО⁹⁹

Сасвим скромну улогу присвојио је себи. Није на крми брода. На главној катарки, без смене, стоји и упире очи своје кроз мрачну ноћ не би ли тачно видео опасности кроз које брод иде, и упркос бура и ветрова покушава и слухом својим да утврди куда броду ваља проћи између стена.

Труди се свим бићем својим стражар на броду да дужност своју испуни.

Али ма како важна по брод његова дужност била, само од њега не зависи шта ће бити с бродом.

То зависи још и од заповедника брода, од његових помагача, од крмара, од машиниста, од посаде, па, Бога ми, и од путника на броду.

Од почетка овог нашег рада, па и више, од почетка нашег рада уопште, ми смо тврдили да се налазимо у новом раздобљу светске повести (свакако смо први реч раздобље и употребили баш таквом једном приликом).

Тврдили смо да ће у трагичном комешању, сукобима и невољама које морају трајати врло дуго само они народи преостати који дубоко осете тесне везе солидарности којима су чланови једног народа у целину повезани.

Тврдили смо да ће све остале народе претешки ваљак огромно и страшно тешких догађаја преваљати, да ће их млин кроз који морају проћи млетити и самлети.

Тврдили смо да је политика страшна, и света, и светла служба управљања народном судбином, а не лака игра себичних и сасвим површних комбинација - не брлог у коме се прасци ваљају.

Тврдили смо да што су мутнија времена све већа исправност лична, бистрина погледа, одлучност ума и снага воље мора бити код оних који управљају бродом.

Прогласили смо то Основним законом Отаџбине.

Говорили смо да је за таква мучна времена потребније него икад да крмило државе буде у чврстим рукама јунака, а да води чиста душа нессебичних мученика.

Позивали смо се при томе да су државу такве руке и стварале и такве душе при стварању и водиле.

Со земље је ове јунаштво и видело земље је мучеништво!

Свега другог може бити - ако нема соли и видеела све нам друго не може помоћи.

Ето ту истину, просту свакој памети схватљиву, а свакој души приступачну трубили смо и трубимо непрестано.

⁹⁹ „Отаџбина”, број 167, 26. јула 1937. год.

Али људи ко људи. Поданици природе, место да јој буду господари, више воле да иду низ брдо, него уз брдо - више да растурају и руше, него да скупљају и граде.

Зато и ако је истина коју трубимо свакој памети нешкодљива, у свакој души приступачна, све друго покушавају, чини им се лакше, само оно што им здрав разум, досадашња тешка искуства и смисао историје народне говоре, само то никако не покушају.

А док тако ствари стоје, стоје нерешени проблеми, љуте незалечене ране.

А кад читате наслове о великим догађајима у свету све огромни догађаји на помолу, као страховити и претешки ваљци.

На крајњем Истоку тек што огромни сукоб није искрсао.

На Ибериском полуострву сваког часа што не дође до сукоба међу разним заинтересованим Силама европским.

На огромном простору од Палестине до Марока комеша се арапски свет и спрема се велики Арапски савез.

На северној страни Европе и источној страни Азије чује се подземна тутњава и нова изненађења се спремају за свет у Совјетији што је прекрила свету руску земљу.

На западу и средини Европе економских невоља покушавају да се отресе пренасељени народи, којима је само економски монопол доратне Европе омогућио високо благостање и густу насељеност, и којима нов размештај индустрије у свету само један начин дозвољава као решење: расељавање по свету.

Огромни поремећаји духа у свету - на све стране - прете бурама грдним и тросовима опасним.

Стоји, без смене, на катарки брода стражар и упире биће своје како би своју дужност према великом броду коме служи обавио.

Гледа тмасте облаке што навлаче и замрачују небески свод са свих страна. Слуша ужасну буру што се из даљине приближује - севање муња и удаљену грмљавину громава што се све јаче наглашава. Осећа дрхтање брода међ стеновитом обалом и запљускивање усковитланих таласа.

Страшно јесте, ал' ипак није очајно: упорно верује стражар у велику милост Божју.

Али, тако мало зависи од стражара, - а тако много од оних других на броду.

А на броду љуте ране и нове што се тек отварају!

И очи стражареве очајне, с ужасом прелетају с краја на крај брода! И усне му шапућу:

Ништа нам помоћи неће до со и видело: јунаштво и мучеништво.

Тако писасмо ПРЕ ДЕСЕТ ДАНА.

Изгледало је тада тако и ове наше речи биле су само веран израз таквог стања.

Али ко ће, као Бог?

У истини су велика и чудна дела Његова. И путева његових смисао се познаје, тек кад се човек за собом окрене.

Нађе Он начина да оствари своје.

Нашао је и у нашој земљи.

Догађаји последњих дана су извори чудесни соли и видела: јунаштва и мучеништва.

Спасени смо.

НАШ МЛАДИ КРАЉ ¹⁰⁰

Шестог септембра ове године, Њ. В. Краљ Петар II пуни четрнаест година живота.

Његов отац, витешки Краљ Александар Ујединитељ пао је на делу стварања мира, када је као краљевски ратар и мирносац заорао дубоку бразду љубави и сарадње међу народима. На историјском путу, када је још једном требао да покаже све велике одлике истинског народног краља, са свима живим особинама наше земље, оборен је по вештом и смишљеном плану међународне завере.

Наша земља, у то време, нашла се на судбоносној раскрсници. Нагла Смрт Витешког Краља унела је неспокојство у широке народне слојеве. Наш народ је, у дубоком подсвесном осећању, знао да је пао не само Краљ као носилац монархијског облика и историјске династије, него као првоборац државе и народа. Инспиратори ове међународне завере добро су знали и осећали догађаје, који ће произићи после ове Краљевске погибије.

Популарност Великог Краља везана је за Његово дело, за Његову борачку и творачку снагу, коју је црпео на живим изворима нашег народа. Он је био ратник, градитељ и домаћин, одличан зналац земље и прилика и лични познавалац огромног броја породица и личности, како у граду, тако и у најзабаченијим селима.

Популарност великог Краља пренела се свом снагом истинске љубави на Његовог сина, цела национална Југославија гледа у Њему истинског Краља, који ће путевима свога деде и оца носити Краљевско бреме у данима мучне али и велике историје.

Велике наде везује народ за нејако дете већ окруњено круном.

А сама та нада је већ по себи извор велике снаге за Оног који је њен носилац.

Бог нека поживи, сачува, упути и умудри Краља.

¹⁰⁰ „Отаџбина” број 166.

СОКОЛСКА ПЕТРОВА ПЕТОЛЕТНИЦА ¹⁰¹

6. септембра, на рођендан Њ. В. Краља Петра II, навршава се година од проглашења Соколске Петрове петолетнице. 6. септембра наши Соколи имаће да се обазру иза себе и да погледају плодове свог једногодишњег планског рада.

Ми већ данас можемо да кажемо да ће наши Соколи моћи да с поносом погледају на свој биланс, јер иза њих у прохујалој години стоји обичан и успешно свршени посао, велика и плодносна борба за највећи соколски идеал, моћну и срећну Југославију.

Изгледало је, до недавно, да је заједно са уједињењем нашег троименог народа мисија нашег соколства завршена. Јер читава његова борба, сва настојања и стремљења имала су један циљ - ослобођење и уједињење. Генерације су се васпитавале и спремале за њега. У борби тој, мучној и тешкој, али великој и светој Соко је доста допринео и дао пуно жртава. Чинило се је да је заједно са постанком Југославије престаје и улога Соколства - толико су његови напори били упућени само на то, да је изгледало да Соко нема више шта да ради.

И збиља, настао је тренутак колебања. Оног великог одушевљења као да је нестало. Соко је постајао најобичнија спортска организација, можда са једним важним задатком да буде пропагатор физичког васпитања. Али какав други већи и важнији задатак чинило се да нема.

Веровало се да је тако све донде, док тамо, у Херцеговини, у оном кршу и сиротињи нашој, није се родила велика и светла мисао. Чуо се поклич: Соколи у село! и тај поклич значио је обнову читавог Соколства, његов препород.

И гледали смо херцеговачке Соколе како несхваћени и непомогнути чак и од своје браће, али вођени од свог неуморног старешине залазе у село. Како у сушним крајевима ничу водоводи, чесме, како се граде сеоски соколски домови, како се преко река подижу мостови, како се заједничким напорима соколске браће из града ради на обнови, просвети и напретку дотле заборављеног и напуштеног села.

Из Соколских вежбаоница које су се полако почеле претварати у дансинге, позоришне и биоскопске сале, из соколских друштава која су се полако почела постојати друштва за забаву и групна туристичка путовања излетели су Соколи понесени великом идејом препорода и помоћи своме селу.

И почеле су се низати Сеоске соколске чете. Гледали смо их свуда, на свим соколским слетовима. Гледали смо како одушевљено марширају под тактом соколских маршева, испечени од сунца, кршни и снажни.

Гледали смо како им погледи сијају једним новим одушевљењем и знали смо: Југословенски Соко био је препорођен.

И ево данас, када се на престолу, после трагичне смрти Великог Ујединитеља, налази Његов млади Син, Први Соко, наши Соколи прихватили су се посла да пет година свог интензивног рада посвете подизању нашег народа, да помогну сналажењу и сређивању Југославије како би своме Врховном Старешини, на првом кораку, могли с поносом да изиђу на рапорт.

¹⁰¹ „Отаџбина” број 166, Београд.

Соколска Петрова петолетница чију прву годину прослављају наши Соколи заслужује пуну помоћ свих искрених и честитих родољуба. На великом послу свом Соколи морају бити помогнути од целокупног нашег народа јер су задаци Соколске Петрове петолетнице, уистину, и општенародни и општедржавни.

Соколска Петрова Петолетница заслужује и пуну пажњу с друге стране, она је први покушај задружног и планског рада код нас, она значи и припрему и васпитање нашег народа за њега. И зато, што он представља и пут спасења, одговорност Соколских вођа ради тога је огромна. Зато им ми желимо пуно успеха и довикујемо из срца: Соколи здраво!

БОРБА ЛЕЦИМА ¹⁰²

Имају право они који се жале на ову борбу.

Није нимало згодно, нити здраво, што се оштра политичка борба води лецима.

Кроз ове се могу и највеће неистине донети, а за њих се неће одговарати, пошто су обично непотписани. Односно, одговараће врло често онај у чијим се рукама сам летак нађе, а који је за исти најмање одговоран.

Изношењем и проношењем неистина могу се порушити многа добра на којима друштво и држава почивају.

Али, ето, ма како било незгодно и нездраво, тако је и није друкчије.

Ту скоро у једном листу који носи лепо име „Самоуправа” изишао чланак под горњим насловом, и у томе се тачно описују незгоде од такве борбе.

А као лек против ње, по мишљењу дотичног чланкописца, јесте: с једне стране строг поступак власти са свима који тако раде, а с друге - васпитање народа. У том погледу, вели дотични чланкописац, његова странка ће пружити свима пример како треба радити: с једне стране она се неће тим одиста подмуклим начином борбе служити, а с друге, она ће своје погледе и мишљења износити преко својих органа.

Са овим листом ми се, нажалост, иначе не слажемо. Али овај је чланак пун у тој мери здраве честитости и грађанске храбрости, да му само можемо позавидети.

Одиста нико није с таквом снагом лупио по гнусним клеветницима који штампају којекакве измишљотине - не потписујући их - а с друге стране, узео да своје мишљење увек и само у својим органима износи - као овај чланкописац у име своје странке.

Отуда сматрамо, као политички противници овог листа, да нам дужност налаже да такав морал и такву грађанску кураж и у нашем листу подвучемо и истакнемо.

И сами се трудимо да идемо путем истините честитости. Не бисмо хтели да наши пријатељи пишу анонимно, већ да увек носе одговорност за своје писање.

¹⁰² „Отаџбина” број 166, Београд.

И сами смо баш у „Отаџбини” хтели увек да изнесемо своје погледе на разна питања нашег једног живота.
Отуда баш и знамо да није увек лако, а често ни могуће.

Али ми смо давно већ писали о томе. Има ту велика једна препрека:
штампа је код нас по закону слободна.
И отуда је сва тешкоћа.
Ми смо против тога.
Треба у закону да пише да је штампа ограничена.
Треба да у закону пише: ко врши цензуру.
На нашу жалост, у закону свега тога нема.
И отуда је зло.
Отуда и борба лецима.

ВЕСЕЛА ЗЕМЉА ¹⁰³

Замислите једног председника Владе који, насупрот толиким аутентичним изјавама заинтересованих кругова, изјави да се конкордат са Св. Столицом мора озаконити.

Замислите га како тера и присиљује посланике своје већине да гласају, како друге купује просипајући новац за то, не марећи што ови јадници долазе у сукоб са члановима своје породице.

Замислите га кад је, на два предлога да се конкордат скине с дневног реда, изјављивао да то Влада не може примити, јер се он мора одмах изгласати.

Замислите га, после тога, кад је тако успео да се конкордат изгласа како те исте вечери у свом клубу пред народним посланицима изјављује, уз захвалност што су му изгласали конкордат, да ће га за неко време скинути с дневног реда. Замислите га, после тога, како остајући упоран да се конкордат мора донети, он и његова полиција носе на души десетину мртвих и стотинак рањених људи који су се били окупили да против таквог рада протестују.

Замислите га, на послетку, после свега тога, како опазивши немогућност да продре, он сасвим лако, без икаквог напора и борбе, тај исти конкордат повлачи, као да баш он исти није то као огроман и хитан држани посао гурао непрестанце и против савета разума и против осећања, и преко лешева, и преко крви, и преко безакоња, - и, као да после свега тога, још чека аплауз и честитке, стоји и даље у циркуском рингу на највишем месту, чудећи се како да још није, после тог његовог геста, настала бура одобравања.

Кад све ово не би била најстварнија истина, већ производ маште некаквог политичког сатиричара, онда бисмо имали ипак мало весела призора.

Друкчије стоји ствар кад се зна да то није тако, да то није маштом измишљена весела игра, већ жалосни стварни живот једне веселе земље.

Само у тој и таквој земљи је могуће,
Да неко свом снагом, као неопходну, важну и хитну државну ствар гу-
ра конкордат, не обзирајући се ни на шта, -
И да после, сасвим мирно, као чашу воде што попије, да прогута по-
влачење конкордата.

За људе који имају памети и морала то не би било могуће.

Ако је конкордат заиста био важан и хитан државни посао, онда је ра-
зумљиво зашто га је председник Владе гурао не обзирајући се ни нашта.
Али онда није разумљиво како се сад тако лако, мирне душе, попушта
пред „улицом“, као да то није био важан и хитан државни посао.

Али, ако конкордат није ни био хитан, а још мање добар или користан
државни посао, онда зашто се тврди да јесте? Зашто се гонило и приси-
љавало и куповало? Зашто толика безакоња? Зашто толика гоњења?
Нашто мртвих и рањених?

Разумљиво је зашто је председник Владе, ако конкордат није ни важан,
ни хитан, а још мање користан државни посао, одустао сад тако лако
од њега, - али нису разумљива она питања која смо горе поставили и
која траже хитне и прешне одговоре.

Управо и не траже.

Нашто питати кад се зна „Што питаш кад видиш“ - рекао је један се-
љак другоме кад га је овај упитао шта му је, а видео да се овај преврћа
од зубобоље. Нашто, дакле, тражити одговора на горња питања.

Треба поставити једно друго питање: докле тако?

Питање које се чује широм целе земље од стране најродољубивијих
људи: докле ће се с таквом крајњом невештином и непоштенним самоу-
здизањем и самохвалисањем управљати земљом?

Да се и после тога неће наћи неко да добронамерно хвали државничку
памет председника Владе заиста се може сматрати искорењеним.

Владати значи предвиђати - рекао је неко који се је у тој вештини не-
што разумео.

Ако је то истина, онда се о Влади Др. Милана Стојадиновића може све
друго рећи само не да је на челу државник.

Кад се бура због конкордата подигла, онда се чуло да је неко међу њи-
ма рекао „нисмо знали да ће тако бити“. А та реч је као оштар нож за
њих. Он им суди. Она показује мерило њихове државничке памети.

И ето то је весела земља.

Горе, Влада, чију државничку мудрост и поштење показује, између
осталог, конкордат.

Доле, удружена опозиција која, у сред буре што је грозила Влади, пра-
ви један ретко, по памети, бедан конкордат са Др. Мачеком и так бар
тренутно помаже Влади Др. Милана Стојадиновића, узвитлавајући на
опасан начин извесним питањима, која тренутно нису била тако важна
као она која су претила владајућем режиму. А најлошије је у томе то,
што је удружена опозиција ово направила против режима Др. Милана
Стојадиновића у намери да га обори, у уверењу да ће то сигурно бити
чим се појаве.

А друге позитивне друштвене и народне снаге дезорганизиране и рас-
турене.

Весела земља заиста!

ДРЖАВА У ОТКАЗУ ¹⁰⁴

Карактеристика данашњег ражима је у томе што је држава у отказу. Као купац коме је отказан закуп стана, а још није изишао, тако наша држава изгледа данас.

Осећа се једно тешко расуло. Код власти, ми смо без власти, јер власт нема угледа, што је основа сваке власти.

С времена на време долазе покушаји енергичног настојања, али то личи на кретање узетог: воља би хтела да креће к'о здрав човек, али природна немоћ враћа тело у став слабости.

Кукавице и шићарције што су се окупиле на власти, као зоље и муве по меду, - и нису у стању, на крају крајева, друкчије да владају.

Кад приме државу, власти још има, још се поштују њене наредбе, још се људи власти боје. После извесног времена постаје видљиво како власт опада све више и више, док напослетку не наступи безвлашће.

Тако то мора бити, јер ако су носиоци власти јунаци и мученици, онда власт ништа не губи од своје снаге, напротив, она постаје снажнија и стварнија. Рекло би се да се власт храни њиховом снагом.

Обрнуто бива кад власт држе кукавице и шићарције. С правом се може рећи да се она хране и тове влашћу, сасвим природно, уосталом, јер власт мора да покрије њихове грехове, њихову слабост, њихову недостојност, што није случај код јунака и мученика.

Отуда велике вође народне не могу бити кукавице и шићарције.

Отуда мудри шефови држава никада не смеју дати власт у руке кукавица и шићарција.

Али код нас се то много пута заборављало.

Мислило се: главно је власт државна, а ако је још даш паметном човеку, ето ти срећно решење.

Ми смо у чланку „Лавља кожа и магареће уши”, показали да нема те власти која би могла прикрити слабост и недостојност кукавица и шићарција, да нема такве велике лавље коже испод које не би на крају провириле магареће уши.

Отуда је могао на водеће место у држави доћи и Др. Милан Стојадиновић Мислило се: врло бистар, окретан и интелигентан човек, поред тога изванредно доброг здравља, биће у стању да потпуно одговори свима тешким задацима који пред њим стоје.

Али ето, власт се истроши у његовим рукама. Нема је. Не само да је нема у Хрватској и Словеначкој, у Далмацији и Црној Гори, већ ето нестане је, тако рећи, у Србији и Босни у којој је она највише услова имала.

Ово су страшне ствари што пишемо. Ми смо свеснији од сваког другог шта значи то што написасмо. Зато баш и пишемо што смо свесни.

А пишемо зато да опоменемо слепе и глуве (ако је то могуће) да смо пред страхотама безвлашћа.

¹⁰⁴ „Отаџбина” бр. 170, октобар 1937. год.

Таква је ситуација данас у средишњим крајевима земље да је могуће све, па и најгоре, очекивати.

А слепи и глуви то не виде. Има их врло много: слепих и глувих. Нека нико не мисли: то је овај, или то су она тројица, већ нек се зна да има много више слепих и глувих него што се мисли.

Још има нешто мало времена. Врло мало. Не знамо колико. Само знамо да још није откуцао последњи удар. Али пред њим смо. До њега још нето би слепи и глуви и могли урадити, ако прогледају и прочују, - а после тога ход догађаја ће их потрти и самлети.

НОВИ СПОРАЗУМ УДРУЖЕНЕ ОПОЗИЦИЈЕ ¹⁰⁵

Овај чланак је написан пре него што је објављен текст споразума.

Сматрамо да ће ово бити последњи корак који ће јој народ озбиљно узети у обзир.

Кад би начелност у овој земљи нешто вредела, давно би удружена опозиција била ликвидирана.

Овако, они још важе за борце начелности.

Али сигурно је да после овога неће је моћи нико у одбрану да узме.

Као и 5. маја, кад су направили листу коју је носио Др. Влад. Мачек, човек који још није рекао за ову нашу земљу да је и његова, они су сад поносни и срећни.

Тад су тврдили да је решено оно што је најтеже било у нашој земљи, да је решен чвор хрватског питања.

Али сви знамо шта је после било:

Мачек је одмах, кад је добио много стотина хиљада гласова српских, пожurio да изјави да је он само вођа хрватског народа и ништа више, - да је направио само технички изборни споразум, да би тако искористио прилику коју му је пружио мало мудри тадашњи режим расписујући изборе, - да о неком споразуму не може бити речи док не види ко представља Србе, - да ће он са сваким дотле разговарати, али крајње циљеве хрватске неће никако из вида изгубити.

Да би ову своју велику бруку прикрила, удружена опозиција, нарочито од кад јој је пришао и Главни одбор, непрестано је радила на ма каквом споразуму са Др. Мачеком.

То је почело да изгледа одиста мало озбиљно. Али „прегаоцу Бог даје махове“. Неуморно су курири шпартали путем од Београда до Загреба по оној народној „ко нема у глави, има у ногама“, излазили су коминикеи о пријему код г. Мачека и о разговорима, све то пропраћено значајним осмесима или задовољним изгледом лица а често и уверавањем „да је све на најбољем путу“.

Међутим, од споразума ни трага.

Као и многи други родољуби и ми смо веровали и верујемо да се хрватско питање не може решити споразумом, јер оно је такав скуп рас-

¹⁰⁵ „Отаџбина“ бр. 167, октобар 1937. год.

положења, од којих су једна сасвим усмена, разумна и родољубива са гледишта ове државе, а друга се са овом државом помирити не могу, јер су управо ова била одувек противу ње.

Па кад већ г. Мачек нема храбрости да рашчисти са тако компликованом ситуацијом „у свом народу”, већ се појављује као представник и вођа свега тога, онда је јасно за сваког разборитог и објективног човека, да се са г. Мачеком никакав споразум о уређењу ове државе не може направити, који би њој заиста добра донео.

Ми смо то документовано у многим чланцима нашим изнели. На то смо добили повике и грдње са стране извесних хрватских водећих листова, али нам нико није учинио част да побија наша главна тврђења.

Све то није сметало удруженој опозицији да непрестано ради на свом штетном послу.

Рекосмо штетном, јер то није посао који ништа не би коштао Југославију.

Штета је већ у томе, кад се једно питање мање важно истиче у први ред, а питања основна стављају у запећак.

Ми смо тврдили да би се решењем ових основних питања решило и оно у хрватском питању, што се са гледишта Југославије мора и може решити али Југославија док год је жива франковлук не може задовољити, све док они не би променили свој став према њој.

Ако се дакле другим путем, немогућим, покушава да реши хрватско питање, онда не само да се неће решити, већ ће се баш ова основна питања која би решила и велики део хрватског питања, бацити на споредно, неугледно и неважно место. А зато, као споредна и мање важна, ова питања ће, и ако основна бити запостављана и запостављена.

Од 19. јула 1937. године, који ми оглашавамо за почетак српске и југословенске револуције, српске масе су увиделе да има много важнијих и много већих питања него што је такозвано хрватско питање. Увиделе су да има основних питања о којима нису довољно водили рачуна, па су зато кажњени, јер је услед тога непоредок дошао дотле да никаква светиња није већ света пред онима који власт у њихово име држе.

Услед тога чудни ветри од тог дана надимају народну пучину. Тутњи под земљом. Чудни дух веје земљом српском. Комеша се усталасани народ: осећа се да смо у одиста изузетним данима, великим данима.

Цинични властодршци свега тог, разуме се, не само да нису били свесни унапред, већ ни после, кад се чудо почело да одмотава они су изјавили да је то „чудо од три дана”.

Али ето већ два месеца траје то чудо. И не смирује се. Све већи и већи таласи уздижу се у народу и све мргудније народ на своје властодршце погледа.

Одатле је јасно да се револуција развија и да ће се завршити онда када буде своје објекте постигла.

У том делу ове револуције - која је сва заснована на националној и религиозној ватри, - удружена се опозиција снашла добро: плivala је низ воду ношена народном бујицом, (осим левог крила земљорадника који су се одмах издвојили из масе и заузели прво став посматрача, а затим по налогу свога шефа Др. Драгољуба Јовановића, који се не може никакo накалемити на оно што је национално и религиозно, отпочели да заузимају држање супротно, покушавајући да народу поново скрену

пажњу на „фронт рада села и града” и одврате га од основних питања која су запосела његову душу и одагнала одатле свако мање важно питање).

Али, г. Мачеку ово није било по вољи из два разлога:

прво се онерасположио због држања према режиму и факторима који режим тај држе и поручио је удруженој опозицији, да ако на његову сарадњу рачуна, нека ревидира свој став у овој ствари, јер све оно што би ма колико вређало факторе који држе садашњи режим, удаљило би и њега од сарадње са удруженом опозицијом.

А друго г. Мачеку је врло, врло незгодно у самим његовим хрватским редовима.

Ми смо одавно тврдили да је немогуће дуго држати нехомогено друштво хрватско на окупу као целину. Почео је да пуца фронт хрватски да се цепа идеолошки и социјално. Он је принуђен да нешто уради. Отуда је он, пошто није могао да очекује од удружене опозиције никакв споразум о оном што га интересује, попустио сиренским гласовима режима.

8. или 9. септембра био је код њега Др. Корошец, а већ 10. септембра г. Мачек је био у аудијенцији на Брду код Првог намесника. Исто после подне били су у аудијенцији и Др. Стојадиновић и Др. Корошец, сваки понаособ, па су увече 10. септембра били на вечери код Првог намесника.

Било је очигледно и за удружену опозицију, кад су зато сазнали случајно, да ће споразум направити са г. Мачеком садашњи режим.

Било је очекивати од удружене опозиције да се она тада окрене г. Мачеку и да му каже: „Стално сте говорили да не можете споразум правити док не видите ко представља Србе. Сада сте бар знали ко их не представља. Чудновато је да сте баш с каквим споразум правили. А после тога да му окрене леђа и утопи се у велики народни вал који ће на крају крајева донети праву Југославију.

Али, нажалост, удружена опозиција за тако што није била способна. Она је потрчала за г. Мачеком. Заустила га. И направила споразум.

Ми смо већ писали у чланку „Зверка и њен траг” о земљорадничкој процедури. Овај споразум је само, ако се постигне с г. Мачеком, споразум о процедури.

Огромну штету је причинила удружена опозиција овим споразумом не само Србима, већ и целој Југославији.

У ствари овај споразум, у великим линијама, значи ово:

1. Режим тврди да питања која су потресла Србе од 19. јула т.г. наопако, нису нимало важна. - Овим споразумом удружена опозиција, ако не тврди то отворено, практично се саглашава са режимом у томе, јер не само да тренутно ставља у први ред хрватско питање, већ припрема да оно буде стална тема погађања и претресања још пуних четири године.

2. То је споразум за ликвидацију шестојануарског режима и то његових основних југословенских, унитаристичких линија.

3. Он треба да поруши садашњи уставни поредак (чији обожаваоци нисмо, јер смо и због устава од 3. септембра изишли из шестојануарског режима, сматрајући га нелогичним, неорганским завршетком режима заснованог краљевским манифестом од 6. јануара 1929. године, - али

који морамо бранити од национално политички горе комбинације) и да стави уставна питања поново (без икаквог претходног споразума о суштини) пред Конституанту, - чији мандат треба да траје четири године. 4. А сама Конституанта има да буде изабрана слободно и тајно, што при данашњим национално разрованим приликама, услед нерешених основних питања, има да да већину онима који су у основи противу ове земље, или за такву земљу која би се дала сасвим лако распасти. А то све у време особито опасно и бурно. Кад сваког часа може рат да искрсне. За коју и какву државу, за који национални идеал треба да гину синови народни - у време кад је све срушено, кад ништа ново није саграђено, - кад се тек о свему има да погађа и нагађа. Ето то су главне линије тог споразума због кога ликује удружена опозиција. На изглед остварења његовог навратићемо се накнадно. Оволико засад, као опомена за времена - с мало наде да опомене помажу.

ПРВА РАЗМИШЉАЊА О СПОРАЗУМУ ¹⁰⁶

Конкордат значи споразум.
Један конкордат је показао све ништавило режима Др. Милана Стојадиновића.
Овај други конкордат удр. опозиције са Мачеком показао је све ништавило удружене опозиције.
Конкордат с Римом убио је морално режим Др. Стојадиновића.
Конкордат с Мачеком убиће морално удружену опозицију.

Штампарска грешка мора да постоји у датуму овог другог конкордата. Онакав конкордат је могао бити потписан само 9. октобра, не ни 8., ни 10. октобра, већ само 9. октобра.
Верујемо да тако стоји у оригиналу: 9. октобар.
9. октобра 1934. године убијен је први пут Краљ Александар.
9. октобра 1937. године извршен је други, гаднији и срамнији атентат на покојног Краља и његово дело: Југославију.

„Странке које имају корена у народу” уобичајен је израз којим странке удружене опозиције себе означају.
Док је дрво живо о корену се не говори. Тек кад се посече дрво говори се о корену. Али тада није више корен корен, већ пањ.
Странке дакле које имају пањева у народу.

¹⁰⁶ „Отаџбина” број 167, октобра 1937. год.

А кад је већ реч о онима које имају „корена” у народу, мислимо да су овај споразум потписали и два честита и исправна грађанина, које је „мрски и неморални режим” Краља Александра отерао у изгнанство, те се оптужују од Италије до Мађарске: Павелић и Перчец.

И они у главном могу онај нови Конкордат потписати, а главно је „имају корена у народу”.

О томе би Др. Мачек могао да каже нешто својим саговорачима.

Прва последица овог другог конкордата јесте извесна поправка положаја Др. Стојадиновића.

То је и он осетио, па је томе кумовао, колико је могао.

Широко је пустио да се по новинама говори о сваком кораку уважене господе „што имају корена у народу” - што иначе не би никад било кад би му „споразум” сметао.

Зна он две ствари:

Прво, да је за њега најопаснији процес револуциони у српским масама. Треба тамо унети забуну, ометеност и подвојеност, а то ће бар у прво време учинити „споразум”, јер ће важне ствари бацити у позадину, а неважне истаћи на прво место, -

Друго, а ако треба споразум, онда га само он може спровести.

Отуда је пустио да се пише и пише. А сад је он ударио у жице националистичке! - он који је толико учинио да се Југославија распе.

АНЕГДОТА

За живота пок. Краља Александра, састали се у Београду претставници тадашње опозиције да раде свој програм.

Били су ту претставници Главног одбора, демократске, земљорадничке странке, словенске људске странке и муслиманске организације.

У тренутку када је требало да се почне са радом на програму економско-финансијским, устао је Милан Стојадиновић и рекао ове речи:

- Сви се ми заваравамо. Какав економски, какав финансијски програм? Нема од свега тога ништа. Има само један програм: треба династију Карађорђевића... - и при том је учинио неколико узастопних потеза испружене шаке, као кад се сатаром или ножем хоће нешто да посече.

На ове речи г. Јоца Јовановић, шеф земљорадника рекао је:

- Није цела династија крива. Има, на пример, Кнез Павле...

На ово Милан Стојадиновић је упао:

- И њега, и њега!

Тада је Стјепан Барић рекао да му је врло непријатно што се овако штогод чује, те се од оваквих говора мора оградити.

Саопштавам ово, јер сматрамо да ово треба да се зна.

Зато што је Милан Стојадиновић председник владе у Краљевини Југославији, под владом Краља Петра II Карађорђевића и намесништвом Кнеза Павла Карађорђевића.

Треба цео народ, па и остали фактори, да знају како одиста начелног Министра председника имају.

ВЕСТ О ЉУТЊИ И ПРЕТЊИ ¹⁰⁷

Ових дана чуло се из кругова наших споразумаша следећа, и за оне који и о њиховој памети и начелности нису имали Богзна какво високо мишљење, запрепашћујућа вест.

Они су - тако гласи та вест - љути на она највиша места, јер су споразум овај направили са знањем и одобрењем баш оних највиших сада чинилаца. Речено им је - тако се каже у тој вести - да ће одмах Стојадиновића натерати на оставку, ако наша У.О. буде направила споразум са г. Мачеком.

И ето - вели та вест - они, У.О. направили са толиком муком и трошком тај споразум а Стојадиновић оде у Лондон изненада, мада се о том његовом одласку уопште није говорило, и тамо би дочекан од Ид-на, а примљен на ручак код самог енглеског Краља.

За У.О. - каже се у тој вести - то је пре свега гром из ведрога неба који има речито и јасно јавља да о оставци Стојадиновићевој највиши сада фактори и не сањају, кад су већ на тај пут Стојадиновића послали.

Отуда У.О. - каже тај извештај - позната по својим демократским борбеним начелима још увек, сад ће да иде у народ, да тамо у народу отпочне борбу и против тих фактора, откривањем да су они знали за овај споразум, а сад се праве невешти и продужују рад са Стојадиновићем, упркос свом супротном обећању.

Вест о којој смо говорили изгледа да је сасвим тачна. Она се посредно потврђује састанком у Фаркашићу, изјавама које су после тога до нас стигле и порукама разним, нарочито земљорадничких првака, да ће се сад у народу чути шта они имају да кажу.

Али ова вест пружа троструки доказ беде наше велике У.О.

1) И ми смо монархисти. Познати и потпуно лојални.

Али никад, ма нас на то позивао и владар кога смо особито уважавали и необично љубили, ми не бисмо учинили нешто што се противи вашем уверењу.

Зато смо ушли у шестојануарски режим, а изишли онда кад смо се уверили да решење које му се даје 3. септембра 1931. год. није достојно шестог јануара: да је то решење механичко, а не органско.

И зато баш што смо монархисти таквог кова, са запрепашћењем слушамо ову јадованку наших демократско земљорадничких чистунаца из У.О. који су споразум изградили са знањем и одобрењем садашњих највиших фактора, уверени да ће због тога, и после тога, добити власт, тако рећи из прве руке.

¹⁰⁷ „Отаџбина” бр. 171, новембра 1937. год.

Значи: наши демократско-земљораднички идеолози и чистунци, поборници права „сувереног народа” нису нимало неосетљиви на евентуалне мигове одозго.

Значи: у жељи за влашћу, кад им се учинило да је такав миг одозго дат, ови демократско-земљораднички браниоци морала од неморала, поретка од непоретка, примили су споразум на бази познате земљорадничке процедуре, примили су намесништво са једним намесником, а примили би и друге ствари само да једном на власт дођу.

Значи: поред свег чистунства, кад затреба - пошто се кроз финансијски закон за 1937/38. већ говорило о пензионисању двојице намесника (а то није сигурно спроведено да би на њихова места дошли њихови заменици) дај да направимо у нашој процени места за само једног јединог намесника.

Значи: да је њихово чистунство врло сумњиво, много сумњиво.

Кад ово пишемо, истине и правде ради, издвајамо одавде личности Аце Станојевића и Љубе Давидовића за које верујемо да у овом погледу одуарају од своје околине и да сами собом никад ово непосредно урадили не би, да у њиховој околини нема и сувише многобројних кандидата за висока места, код којих је журба за власт пресудан чинилац.

2) Али одавде излази, не само да У.О. поред све своје „чисте демократије” хоће да ради и по миговима одозго, већ да оно што ради и није последица њеног убеђења.

Јер ова вест то показује: они њоме показују да су урадили нешто што сами не би учинили. Значи: споразум није њихово дело, већ дело оних горњих који су их на то навели.

Значи: споразума, по У.О. не би ни било, да није било одозго.

Значи: укидање Устава неуставним путем, проглашење привременог основног закона незаконодавним путем, лудачка трчања и скакања не у неизвесност већ у сигурну и неизбежну пропаст, не би ни било да се првацима У.О. није учинило да се тако одозго жели и да ће, кад то ураде доћи на власт.

Може неко на ово приметити да је овакав закључак претеран. Може рећи: није споразум противан њиховом уверењу, већ се људи само љуте што није, кад су они већ споразум склопили, одржано обећање које је одозго дато.

Кад би тако било, добронамерни читаоче, да је споразум потекао из њиховог дубоког убеђења, онда би они постигавши га сад били у знаку весеља због тога, - а оно друго питање, долазак на власт, не би засад, у првом тренутку, кварило њихово задовољство.

Шта би рекао, читаоче, за младожењу који сутрадан по свадби потеже према тасту питање обећаног мираза и на самом почетку медених дана прети парницом? Морао би сигурно рећи оно што и сваки разуман човек - да младожењи није много ни било стало до младе, већ до мираза, да је ту мираз главно а брак и љубав сасвим споредно.

Тако и овде: Власт је била главно, а споразум сасвим споредно - управо је споразум и дошао само да би се на власт некако дошло.

И ово њихово изненађење, ово њихово чуђење, ова њихова љутња и њихове претње доказују нам то.

3) Али ово показује да У.О. почиње да увиђа да је игру изгубила. Јер - не љути се ко не губи.

Прво је изгубљена, јер је споразум међу национално исправним Србима, Хрватима и Словенцима овај споразум произвео својом безглавошћу и безобзирношћу запрепашћујуће дејство.

Зар они посматрали с грозом разорни рад Стојадиновић-Корошчевог режима, који је Југославију фактички раздружио, пуштајући да се ауторитет државе у читавим крајевима просто изгуби, да се државне заставе одбаце, да их нико, па ни представници државе највише не смеју истаћи рецимо на својим колима, да су општине у читавој Хрватској и Далмацији једноставно, по наређењу Др. Мачека, донеле 9-V-1937. одлуке „у презрењу према законима Краљевине Југославије”, тј. као да Југославија и њени закони не постоје? Зар они све то посматрали с грозом, а сад У.О. просто кроз споразум припрема и зло и горе? Зар да се, по том споразуму, све обори, поруши, да се оде на слободне изборе (а знамо шта то значи рецимо за територију Хрватске, где се и сад држе читава села терором организованих „Хрватских сељачких чета”, па после, што рекао пре неки дан Хрватски Дневник, „после тога и таквог избора ће се отворено и искрено рећи један другоме шта има да се каже”.

Отуда је овакав споразум, кога назвасмо други конкордат, произвео такво запрепашћење код национално свесних грађана ове земље. А то запрепашћење управо значи морално убиство У.О.

А отуда опет, наши убеђени демократско-земљораднички чистунци, осетивши свој пораз, показаше своју љутњу.

А и због другог нечег. Они су веровали да ће овим споразумом као првим метком, убити Стојадиновића.

А стварно су га учврстили - бар тренутно.

И то не само по оном симптому - његовом путу у Лондон, већ и по самој природи ствари. Највећа опасност за Стојадиновића било је уједињење целокупног српског живља против њега поводом догађаја око Конкордата. Горег му убиства није требало.

У.О. - по својој малој државничкој памети или још боље, - по својој великој памети помућеној још већим прохтевима за власт - дошла је са својим конкордатом да баци у запећак дејство првог Конкордата.

То сад Стојадиновић искоришћује:

с једне стране, даје истина полуслужбене, незваничне изјаве да се Конкордат за сад скида с дневног реда,

с друге стране, грми и декламује против цепања Југославије.

И још ће да испадне да Југославију треба да брани главом Милан Стојадиновић - човек који је од свог доласка на власт дозвољавао њено разарање.

Сто пута више верујемо у родољубље У.О. него Милана Стојадиновића. Али, која вајда: најбољи сир у пасој мешини губи сву своју вредност. Често, у политици није важна само стварност, него и облик и начин на који се она манифестује, а ту је споразум Удружене опозиције, - зато што је грађен не да реши општенародне и општедржавне невоље, већ једне партизанске спреге жудњу за власт да задовољи, - приказао ову у најгорој светлости.

БОРЦИМА, ПРИСТАЛИЦАМА И ПРИЈАТЕЉИМА ЗБОРА ¹⁰⁸

Изгледало је да је ЗБОР био неактиван од смедеревског збора.

Да би се разумело право стање, треба да се зна да је у месецу јулу 1937. ЗБОР пријавио сто тридесет и два збора, а да му је режим забрањено сто тридесет, а одобрио одржавање само два збора у савској бановини.

У месецу јуну немамо тачну статистику, али колико података имамо било је пријављено преко педесет зборова, од којих ниједан једини није одобрен.

У месецу августу и септембру нисмо заказивали зборове, већ су само организациони одбори одржавали повремено састанке.

Али зато број кажњених чланова и пријатеља наших у току ових летњих месеци прелази стотину, - новчане казне се пењу на стотинак хиљада динара, - (само у дравској бановини тридесет и пет хиљада динара) а казне затвора и притвора издржане цене се на око пет стотина дана затвора и притвора.

Поред свега тога, поред других околности које се не могу избројати ни измерити, али које ипак још како могу да притискују, све ово ваља имати на уму, кад се оцењује рад ЗБОРА.

Јер брзо се иде низ ветар, добро се иде без ветра, а спорије уз ветар.

Али ЗБОР нема другог начина него овај, макар (као што се види) дува јоште каква бура.

Често „најјаче дува кад хоће да стане” - вели народ.

А и маче, пред смрт, опогани наћве.

Главно је да ЗБОР своју мисао ни оставити, ни издати неће и не може - а само та мисао мора победити.

¹⁰⁸ „Отаџбина” бр. 171, октобра 1937. год.

РЕГИСТАР ЛИЧНИХ И ГЕОГРАФСКИХ ИМЕНА

А

Авендер, 176
Аустрија, 6, 145

Б

Бања Лука, 15
Барух, 179
Београд, 10, 12, 29, 178, 274
Белгија, 6, 145, 198
Билбао, 83
Бркић, 179

В

Вуловић Данило, 29

Г

Грегорић Данило, 29

Д

Давидовић Љуба, 242, 255
Данић Милан, 68, 165, 167, 170, 171
Далмација, 274
Дијамантштајн, 6, 8, 144, 184, 188
Дарда, 35
Деретић Војислав, 179
Дрљевић Секула, 36
Дубровник, 124

Ђ

Ђорђевић Војислав, 35
Ђевђељија, 243

Е

Европа, 12, 126, 128

Ж

Жид Андре, 129
Жужић Марко, 29

3

Загреб, 8, 15, 16, 276

И

Иванић Стеван, 29

Иконић Драгомир, 14

Италија, 85

Ј

Јанковић Драгутин, 135

Јевтић Богољуб, 24, 29

Јовановић Драгољуб, 279

Јовановић Јован, 41, 284

Југославија, 3, 10, 23, 119, 124, 133, 242, 251, 264, 289

К

Карађорђевић Александар И, 283, 284

Карађорђевић Павле, 24

Карађорђевић Петар ИИ, 262, 264

Коренић Јурај, 4, 8, 14, 29, 167, 171, 172

Корошец Антон, 279, 289

Костић Лаза, 85

Костић Милан, 41

Котор, 243

Краљево, 175

Кустер Аугуст, 29

Љ

Љотић Димитрије, 3-41, 70, 135, 139, 147, 148, 162, 169, 171, 172, 178, 181, 193

Љубљана, 29

М

Мадрид, 83

Мађарска, 283

Маркс Карл, 43

Максимовић Божидар, 24

Мачек Влатко, 30, 41, 237, 238, 242, 271, 276, 279, 282, 289

Милосављевић Јован, 29

Милановић Живота, 3, 6, 8, 135

Милићевић Милић, 29

Милојевић Драгомир, 14

Н

Нирнберг, 4
Новаковић Антун, 29
Немачка, 3, 6, 10, 12, 145, 171

П

Павелић Анте, 283
Пајевић, 179
Панајати Истрати, 129
Панчево, 176
Патерностер Младен, 179
Перчец, 283
Пољска, 216
Пропадовић Милутин, 19

Р

Рим, 220, 222
Руварац Иларион, 85
Русија, 114, 129, 202, 218-219

С

Салазар Оливера, 63
Сарајево, 32
Словенија, 274
Смедерево, 185
Совјетија (СССР, Совјетска Русија), 3, 152, 217
Сплит, 15, 250
Спанаћевић Светозар, 29
Србија, 274
Стевановић Драгољуб, 29
Стојадиновић Милан, 3, 20, 36, 39, 270, 271, 279, 282, 284, 286, 289, 290
Стојановић Драгомир, 4
Суботић Драган, 25, 91
Суботица, 243
Сушак, 15

Т

Топаловић Живко, 36
Турска, 212, 215

Ф

Фотић Милан, 41
Француска, 3, 6, 79, 146, 198

Х

Хаг, 18
Хацић Хакија, 36
Хитлер Адолф, 88
Хођера Светислав, 23, 24, 35
Хрватска, 274
Хрибар Александар, 16

Ћ

Ћуприја, 23

Ц

Црна Гора, 274

Ч

Чешка, 6, 145

Ш

Шпанија, 51, 62, 63, 89, 114, 201, 202, 203